

DE LA GRAMATICA D'ALIBÈRT A
L'OCCITAN ESTANDARD

PRINCIPIS GRAMATICALS DE L'OCCITAN

PRESENTACION

Aguesta ei era *Gramatica der estandard dera lengua occitana*¹ qu'era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* en exercici dera sua competéncia propòse a Catalonha.

Era consideracion de qu'era Gramatica d'Alibèrt de 1935 ei era referéncia gramaticau der estandard occitan ven establèrta per diuèrsi documents, béri uns de juridics.

Veigam-les:

1.- «El Grop de Lingüistica Occitana, reunit els 6, 7 i 8 de febrer de 2009 a Vielha, adopta els principis següents dins la gestió de la norma de l'occità.

1. El Grop de Lingüistica Occitana s'ha fundat per decisió de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. La seva missió és resoldre les qüestions tècniques per ajudar a l'ús social de l'occità, en particular dins l'encaix de l'estatut d'oficialitat de l'occità a Catalunya, aplicant el principi de diasistematicitat.

3. En conseqüència, el Grop de Lingüistica Occitana es conforma a les obres existents –fins a la seva eventual millora pel futur organisme regulador de la llengua²– que permeten la continuïtat de la norma:

a) La Gramàtica occitana de Loís Alibèrt (1935, reeditada en 1976). És la referència d'origen de la norma de l'occità. Fonamenta la gran majoria dels usos escrits i institucionals de l'occità des de fa mig segle, dins el conjunt d'Occitània.»³

1 Occitania ei entada aguesta Gramatica eth territori a on se parle era lengua occitana e non pas eth territori dera Region francesa creada en 2014 e qu'ei en funcionament des deth 2016.

2 Cau enténer qu'aguest institucion ei era Acadèmia aranesa dera lengua occitana, e qu'aguesta obra ei era «milhora» deth document originau.

3 Entre es òbres referenciades, tanben i a, eth Diccionari occitan-francés d'Alibèrt e es Preconizacions del Conselh de la Lenga Occitana.

2.- Lei 35/2010, der 1 d'octobre, der occitan, aranés en Aran: «Actuaument era normativa de referéncia mès difonuda, que mantien es madeishi critèris des Normes ortografiques der aranés, aprovades pera Generalitat eth 1983, ei era definida per Loís Alibèrt ena Gramatica occitana, publicada en Catalonha eth 1935 e reeditada per Institut d'Estudis Catalans en 2000.»

3.- Decrèt 12/2014, de 21 de gèr, peth quau s'autrege ar Institut d'Estudis Aranesi eth caractèr d'acadèmia e d'autoritat lingüistica der occitan, lengua pròpria ena Val d'Aran e oficiau en Catalonha: «Per aguest motiu se prenen coma referéncia entara sua accion es principis dera norma de Loís Alibèrt ena sua Gramatica occitana, publicada en Catalonha eth 1935 e reeditada per Institut d'Estudis Catalans en 2000» e «Article 2.- Objècte.- 1. Er objècte der Institut d'Estudis Aranesi ei era nauta investigacion e estudi der aranés e establir-ne es critèris de normativa d'acòrd damb es principis dera Gramatica occitana de Loís Alibèrt e es Normes ortografiques der aranés, coma part integranta der espaci lingüistic e culturau occitan.»

4.- Estatuts der *Institut d'Estudis Aranesi – Academia aranesa dera lengua occitana*: «Es Normes Ortogràfiques deth 1983 auien en compde era unitat dera lengua occitana, coma un diasistèma damb bases enes principis de Loís Alibèrt. Per aguest motiu se prenen coma referència entara sua acción es principis dera norma de Loís Alibèrt ena sua Gramàtica occitana, publicada en Catalonha eth 1935 e reeditada per Institut d'Estudis Catalans en 2000.» e «Article 1.- Denominación e objecte dera institución.- 1.- Er Institut d'Estudis Aranesi - Acadèmia aranesa dera lengua occitana ei ua institución academica qu'a per objecte era nauta investigación e er estudi der aranès, e er establiment des criteris de normatiua d'acòrd damb es principis dera Gramàtica occitana de Loís Alibèrt e es Normes ortografiques der aranès...»

E per tant era determinacion dera Gramatica der estandard qu'aguesta Acadèmia aurie de préner, ei simpla, era Gramatica de 1935; aguesta ei eth referent. E totun aguesta determinacion non serie corrècta. Ena actualitat eth major emplec der occitan en territori lingüistic seguís es plantejamens d'Alibèrt. Es universitats, es escòles bilingües, es Calandretes, es administracions, eth Congrés Permanent de la lenga

occitana, eth Consistòri del Gai Saber-Acadèmia occitana, es estructures de professionaus der ensenhament, es escritors, es mieis de comunicacion (Jornalet e era recenta e lamentablement desapareishuda La Setmana, dempús de 23 ans de servici ar occitan), es manuaus gramaticaus, es lexics e diccionaris, era administracion aranessa, es escòles araneses, es escritors aranesi... qu'empleguen majoritariament es propòstes d'Alibèrt. E vist açò semblarie que n'i aurie pro damb reproduir era *Gramatica occitana* d'Alibèrt, de 1935, entà auer era referéncia.

Ara *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*, qu'a d'orientar Catalonha en emplec dera lengua occitana, li serie sufisen de republicar era Gramatica de 1935.

Però, deishar era Gramatica de 1935 coma era referéncia actuau non serie ben ben corrècte. Entà determinar es referéncies era Acadèmia aranesa dera lengua occitana a d'auer en compde er estat actuau dera lengua, es formes majoritàries... e detectam que maugrat qu'era majoria des estructures senhalades se declaren alibertines es diferéncias entre lo que proposau Loís Alibèrt e era lengua actuau son granes e per açò a calut elaborar ua propòsta basica, respectuosa damb es principis d'Alibèrt e coerenta damb er emplec actuau.

Loís Alibèrt elaborèc era sua propòsta dempús d'auer hèt d'autres gramatiques. En 1923 ja plantegèc ua gramatica der occitan damb propòstes encara pòc definides, en camin dera concrecion. S'i plantejauen es prumèrs cambis, però encara auie de produïr ua major transformacion. Se'n didie «Le Lengodoucian Literari» e se tractau d'ua normativa ortografica de basa felibrenca (es inicis d'Alibèrt son felibrengs), ua guida sus era formacion des paraules e un glossari. Damb era revista Òc, creada en madeish 1923, e damb era ajuda de Josep Carbonell i Gener e en contacte damb Pompeu Fabra (membre dera revista) publicuèc per capítols, entre 1931 e 1934, ua Gramatica de propòstes fòrça mès elaborades e definitives. Aguesta Gramatica publicada a tròci siguec publicada de forma conjunta en 1935, en Catalonha, enes talhèrs grafics dera «Casa dera Caritat» de Barcelona, gràcies as gestions de Carbonell i Gener e ath supòrt economic de Joaquim Cases-Carbó. En tot eth procès avec fòrça relacion damb eth

catalanisme. Aguesta ei era Gramatica de referéncia, aguest ei eth document que mos a de servir coma punt de partença.

Però Alibèrt, coma era majoria des lingüistes, subertot de lengües abandonades pes estats, avec es sòns detractors. En aqueth temps, coma ena actualitat, es acòrds entre lingüistes, surtot occitans, semblen quauquarren d'impossible. Tot e qu'era major part des sues normes son compartides damb Perbosc, Estieu, Salvat e d'auti lingüistes, aguesti an es sues diferéncias e les mantien; non cambien. ««Méfions nous de l'académicisme sterile et desséchant» (Louis Alibert, Causerie felibréenne, *La Terro d'Oc*- 1921) L'atac, com és evident, apuntava cap a l'experimentalisme de Perbosc i Estieu. Alibèrt mai no els va poder ni veure, aquests dos personatges. Malgrat això, va acabar sucumbint, cap a 1924, a la seva formulació de base»⁴. «L'estira i arronsa dintre del moviment d'Oc no s'acabava [aquí]. Mossen Salvat, tampoc no es podia ni veure amb Loís Alibert»⁵. E entà èster completament realistes auem d'auer present qu'era preséncia deth felibritge ei en aqueri moments fòrça importanta. E es critèris ortografics e gramaticaus èren/auien estat, tanben, objècte de dures discussions as nivèus des promotores deth felibritge. Son coneishudes es discrepàncies entre Mistral e Roumanilho e qu'aguest conseguic finalament implantar es sues teories. Es problèmes lingüistics des Felibres, des qu'auie participat Alibèrt, amassa damb es discussions pròpies dera consolidacion dera naua grafia, que son fòrça contínues e contundentes, formen er espaci de travalh d'Alibèrt.

Alibèrt possaue e dirigie era Societat d'Estudis Occitans coma estructura entà promòir es sues propòstes lingüistiques. Aguesta SEO siguec era propietària des drets dera sua Gramatica e era interlocutora damb es moviments catalans.

«El temps és breu: la llengua d'Oc recula cada dia més davant la llengua francesa. El felibratge sentimental ha mort. Cal anar de dret a una acció política. Mistral, contra el que diuen els turiferaris del mistralisme floralesc, ensenya el camí. Cal no adormir-se escoltant

---

4 August Rafanell, *La Il·lusió Occitana*, Quaderns Crema, 2006, (p 622)

5 August Rafanell, *La Il·lusió Occitana*, Quaderns Crema, 2006, (p 751)

versos o recitant-los en els jocs florals» (J.V. Foix, I. Alsàcia i Occitània, 1928)⁶

Alibèrt ei eth lingüistica mès complèrt dera epòca, eth solet qu'a capacitat entà estructurar era norma e d'auer relacions competentes damb es lingüistes catalans.

Era SEO, fundada en 1920, desapareishec, e prenec eth relèu er Institut d'Estudis Occitans (IEO) en 1945, qu'assegurèc pendent fòrça ans era referéncia e era normativizacion. Er IEO sajèc d'assomir es principis d'Alibèrt en un procés de continuïtat. Totun es enfrontaments lingüistics èren importants e es interpretacions son diuèrses. «... l'IEO pretenia ser una instància creada de nou en nou. No pas la reencarnació de la SEO. La SEO havia estat cosa d'Alibèrt i havia fet el que havia fet. La SEO evocava un gestos que ara es començaven a purgar... El cas és que, al cap d'uns mesos, amb Alibèrt tancat a la presó ... la SEO es dissol oficialment. Per tot això, no ha pas d'estranyar que el nou centre occitanista [IEO] tingués tant d'interès a precisar, ja des del primer punt dels seus estatuts, que constituïa una organització» née de la Résistance». Pero, potser més que res, de la resistance al projecte d'Alibèrt»⁷

Es insisténcies des detractors de quauqu'ues des normes d'Alibèrt provoquèren qu'en 1950 er Institut d'Estudis Occitans, qu'en aqueri moments auie eth papèr d' «Acadèmia dera lengua occitana» (sense eth reconeishement juridic de besonh), arribèsse a uns acòrds lingüistics entà transformar es preconizacions d'Alibèrt. Es diferéncias son importantes, subertot a nivèu dera accentuacion e de cèrtes grafies qu'Alibèrt escriuie coma en catalan, entà melhorar-ne er apropiament (canvi, dansa...), e qu'ath delà de 1950 s'escriueran de forma diferenta (cambi, dança...). S'a indicat en diuèrses ocasions e circonstàncies qu'en aqueri acòrds de 1950 i auie intervengut Alibèrt e que tanben ère signant deth document de transformacion. Concretament ena edicion dera Gramatica de 1976 ua nota editoriau ditz que s'an produït quauques modificacions en tèxte originau «quelques correccions de detalh, l'integración dels addenda dins lo text, e la modificacion de

6 August Rafanell, *La Il·lusió Occitana*, Quaderns Crema, 2006, (p 735)

7 August Rafanell, *La Il·lusió Occitana*, Quaderns Crema, 2006, (p 1340)

l'accentuacion segon la solucion adoptada per L. Alibert meteis en 1950». E concretament en Diccionari Occitan Français d'Alibèrt i a ua introduccion deth madeish Alibèrt ena que reconeish es acòrds de 1950. Ei rare donques qu'eth diccionari se publiquèc en 1966. Alibèrt ère mòrt des de 1959, e moric sense auer acabat eth Diccionari, que d'auti completerèn. Entre es personnes qu'acabèren eth Diccionari s'i destaque era cunhada d'Alibèrt de qui se ditz que non auie coneishements lingüistics entà aguest trabalh. Eth resultat siguec un Diccionari qu'auie ua grana quantitat d'errors e d'incoeréncias. E maugrat auer volut certificar era signatura dera introduccion, qu'aurie auut de hèr abans d'acabar eth Diccionari, non auem podut assegurà'c, motiu peth que vistes es fòrtes discrepàncies existentes, e ena perspectiva d'un espaci de discussions permanentes, pensam qu'Alibèrt non compartie es acòrds der Institut d'Estudis Occitans. Alibèrt escriuec a Josep Carbonell eth 31 de deseme de 1954: «... Per jo, continuo de treballar per la llengua d'Oc, però em desinteresso bastant dels amics tolosans que segueixen un camí que no em plau molt. Assisteixo a les reunions que es passen a Montpellier, però no em dono la pena d'anar enllloc més. Considero això com una pèrdua de temps»⁸. Alibèrt non ei satisfèt damb es orientacions que se prenen.

“Georg Kremnitz ha apreciat una aproximació decidida d'Alibert al pensament de Pompeu Fabra, i, de rebot, una convergència amb les posicions de l'IEO. (...) també, “l'acceptació dels límits de l'Estat francès com a marc d'acció i la integració de la cultura occitana dins el conjunt nacional francès”. Crec que el professor Kremnitz té raó. ¿qué es podia esperar d'un home tan derrotat com era Alibert? Al gramàtic de Mont-real la guerra només li havia portat desastres: el seu fill i col·laborador en la Gramatica, mort a Alemanya a finals de 1934, i la dona represaliada, com ell, el 1945... Quan se l'excarcera el 1950, Alibert s'hi veu amb treballs, sordeja, gasta un caràcter intemperant; és

---

8 Alquézar i Montañés, Manuel. La correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener: (Materials per a l'estudi de la codificació de la llengua occitana). Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1992. (Biblioteca Filològica; XXIII)

un “petit homme casse”. Amb ell s’apaga un cert nacionalisme occità: el nacionalisme lingüistic occità dels anys trenta”⁹

Robert Lafont en «La Grava sul camin» edicions der IEO de 2015, escriu: «En july d’aquel an d’aqüí [1951], lo Joan Seguin ... e ieu, jove secretari generau de l’Institut d’Estudis Occitans, aviam recampat au licèu de Rodès d’ensenhaires de l’occitan. Èra lo primier estagi pedagogic nostre,...Lo motiu practic èra de superar,..., la disparitat grafica que i aviá entre la leçon alibertina e la tradicion perbosquina.» Eth problema, era discrepància, non s’auie superat, en 1950.

En 1976 eth Centre d’estudis occitans dera Universitat de Montpelhièr hec ua segona edicion dera Gramatica, mès aguesta ja assomie e aplicaue es acòrds de 1950 e non publicaue era Gramatica talament coma deishèc Alibèrt; hège ua revision e correcccion de Ramon Chatbert. Ei atau qu’existissen diferéncias notables entre era Gramatica de 1935 e era de 1976. Lamentam qu’ena edicion de 1976 non i age era referéncia ara actuacion des catalans, ena edicion e financiacion dera publicacion dera Gramatica de 1935. Er an 2000 er Institut d’Estudis Catalans hec ua naua publicacion dera Gramatica de 1976 que conseguie atau ua notabla e major difusion e que superau era qu’auie era de 1935. E mos preguntam se vistes es diferéncias entre era Gramatica de 1935. original d’Alibèrt, e es autes dues, ei corrècte de nomenyar as gramatiques de 1976 e de 2000 coma gramatiques d’Alibèrt? Pensam que non. E, ei plan per aguest motiu qu’eth nòste travalh partís dera Gramatica Occitana de 1935 e consideram es autes dues produccions coma eth resultat dera transformacion des principis d’Alibèrt, coma òbres derivades, coma ua des moltes interpretacions que se n’ha hèt.

Des dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* auem travalhat exclusivament sus era Gramatica de 1935. Entà hèr era propòsta qu’auetz enes mans auem seguit es següenti passi:

1.- Auem seleccionat e transcrit, per encargue a Jusèp Loís Sans, quauqui articles dera Gramatica occitana, originau de 1935. Auem seleccionat aquerò qu’auem considerat basic entà definir era lengua. Eth nòste travalh ei un retalh dera d’Alibèrt, dera originau.

9 August Rafanell, *La Il·lusió Occitana*, Quaderns Crema, 2006, (p 1377)

2.- Auem demanat a Jordi Bosque, bon coneishedor dera actualitat normativa dera lengua occitana, que plantegèsse quines correccions calie hèr entà qu'eth retalh dera Gramatica s'ajustèsse ara realitat der emplec actuau.

3.- Es propòstes de Jordi Bosque s'an somés ara consideracion de toti es membres der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* que pendent cinc mesi, pes vies digitals, an anat indicant es correccions que calie acceptar, es rasons, e es que non calie tocar. Eth 90 % des acòrds, de canbiaments, an estat unanims. Auem tanben ahijut referéncias ara varietat aranesa que hèn deth document un element d'encabiment dera varietat ena lengua generau. Eth 10 % des discrepàncies an estat recuelhudes. Son eth resultat d'un temps en qu'a mancat ua institucion normativizadora, lo qu'a provocat er increment des vacillacions. Entre es discrepancias voi senhalar era preséncia dera dita «e» de sosteniment en exemples coma «anonim/anonime», «vèrb/vèrbe» qu'auem optat per escriuer «anonim(e)», «vèrb(e)» o quan Alibèrt emplegue “*subjonctiu, fonccion, adjoncion, conjonccion, disjonctives,...*” en que un bon número de membres dera Acadèmia considère que i a propòstes fòrça socializades qu'indiquen que calerie escriuer “*subjontiu, foncion, adjoncion, conjoncion, disjontives,...*” e que damb era prudència de besonh auem optat per escriuer era propòsta d'Alibèrt e senhalar-ne era discrepancia en aguesta introduccion.

4.- Eth document qu'aué publicam a estat votat ena amassada deth Plen deth 7 de juriòl de 2018, per practica unanimitat (tretze vots a favor e ua abstencion). Ei era constatacion dera existéncia d'un acòrd basic, de partida, ena normativa der occitan estandard. Ei de remerciar aguesta coincidéncia entre es membres dera Acadèmia en uns moments enes que por motius dera istòria ei realment complicat arribar a acòrds consensuats entre lingüistes que s'ocupen der occitan, enquia pensar que non i a ua volontat per tal que sigue atau. Evidentament ei un problema producte dera manca de poder politic. Ja ère atau ena epòca d'Alibèrt, e açò non a cambiat.

S'en 1950 er Institut d'Estudis Occitans (IEO) assumic era responsabilitat d'exercir d'acadèmia referenciau dera lengua occitana, aguest paper l'abandonèc ara fin des ans 70 deth siècle passat en un

moviment intèrn liderat per Ives Roqueta e ua tendéncia dita «populista» que desplacèc es posicionaments d'ua tendéncia mès racionalista liderada per Robert Lafont. Pendent es Amassades Generaus der IEO de 1980 e 1981 en Orlhac e en Montalban era tendéncia "populista" refusèc eth papèr de normativizacion der IEO. Posteriorament en 1996 se constituïc eth Conselh de la Lenga Occitana (CLO), deuant dera manca d'entitat normativizadora, damb era volontat d'unificar critèris ena norma dera lengua occitana. Eth CLO recebec tanben es discrepancias d'ua part dera societat e quedèc practicament inoperant des de 2007.

Er Institut d'Estudis Occitans, fundat en 1945 per Robert Lafont, Pèire Lagarda, Max Roqueta, Renat Nelli, Felix Castan e d'autas personnes ei un des organismes de major trascendéncia ena recuperacion dera cultura e dera lengua occitana deth darrèr siècle, damb ua grana trascendéncia ena actualitat. Ei present per tot eth territòri occitan e desvolope ua grana fucion ena transmission dera lengua.

En ua lengua abandonada, ena sua majoria, pes poders administratius der estat, er confrontament entre es sectors mès empiristes, es mès inductius per un costat e es sectors mès racionalistes, es mès deductius per un autre, non s'acabe jamès, e ei un des factors de major conflictivitat e de perjudici entara lengua. Aguesta *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* vò èster eminentament empirista en tot profitar de toti es estudis racionalistes.

Era mancança d'un estat sensible damb era lengua occitana a dificultat que se dèsse ara figura e ath trabalh d'Alibèrt, tota era importància e trascendéncia qu'auie d'auer.

Des dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana mos cau dar ua respòsta ara forma d'estandard dera lengua; conscents dera dificultat d'arténher ua propòsta qu'auesse un acòrd majoritari, des dera Acadèmia hérem ues consultes sus era forma de plantejà'c entà poder hèr ua propòsta que responesse a ua majoria sociau. Er estandard existís, sonque mos cau descorbir-lo. Mos enfrentauem a articulacions particulars, a estructures que negauen/nèguen era existéncia der estandard, a intents de promòir normatives particulars, a invents e mès invents ... Aqueres discrepancias viuides per Alibèrt non s'auien relaxat.

Damb es ans s'auien consolidat, s'auien incrementat. Per responsabilidad era Acadèmia aranesa dera lengua occitana a de dar ua respòsta ara existéncia der estandard que posque èster consensuau. Era suggeréncia definitiva mos venguec de Marçal Girbau, collaborador d'aguesta Acadèmia des des sòns inicis, e ei just de reflectir-la: «adaptatz era gramatica de Loís Alibèrt, era originau». E atau ac auem hèt. Qui se pòt oposar a Loís Alibèrt? E ara èm satisfets d'auer un document que se non ei ben ben era Gramatica qu'era lengua occitana a de besonh, ei un punt de partida que mos amasse ara majoria d'usuaris dera actualitat.

Alibèrt hec ua propòsta complèta, estructurada, racional e empirista ath viatge, elaborada,... mès non existic eth govèrn capable de possar-la ara posicion de referéncia. E ara, quan es govèrns espanhòl e francés reconeishen que de lengua occitana non n'i a sonque ua, ei eth govèrn catalan, era Generalitat de Catalonha, qui d'acòrd damb eth Conselh Generau d'Aran, posse es condicions de besonh, cree era Acadèmia dera lengua, entà qu'era formulacion d'Alibèrt sigue projectada ara sua condicion de referéncia. Era lengua ei unica e er estandard existís; cau elaborar-lo.

Alibèrt participèc dera relacion des grani normativizadors deth conjunt occitano-catalan: Fabra, Coromines, Forest, Estieu, Perbosc, Salvat, Bernat Sarrieu... Gaudie des referéncies mès importantes dera epòca, en uns moments enes qu'era presència sociau dera lengua as nivèus abituaus encara ère molt importanta, majoritària. E maugrat qu'es plantejaments d'Alibèrt son a nivèus dera varianta lenguadociana, en tractar-se d'ua forma centrau, es sòns principis an estat promoiguts a nivèu de tot eth territori. Eth travalh d'Alibèrt, maugrat limitar-se a un territori a vocacion de tota Occitania. Ac demòstre era denominacion dera publicacion en que pren eth nom de «occitana» e que en *«el manuscrit de la Gramatica occitana ..., conservat a Sitges..., apareix dos voltes el mot lengadocià amb una ratlla damunt i substituït, en llapis negre, per occitàn»*.¹⁰

Alibèrt predique era variacion lingüística coma un element fonamentau dera sua norma. I a ua forma priorizada (que s'escriu era

---

10 Lluís Fornes Perez, El Pensament panoccitanista (1904-2004), Universitat de València- 2004

prumèra), mès d'autes formes autant valides a nivèu de definicion e de fixacion dera lengua. S'auance ath sòn temps. Presente en 1935 es madeishi criteris qu'en aguesti moments presentam era Acadèmia aranesa dera lengua occitana. Tà exemplificar, Alibèrt mos parle der adverbi de negacion “*non*”; met exemples de per tot eth territòri (lengadocian), explique er origen e quauques variacions, e a continuacion ditz “Dins los parlars septentrionals e orientals, *non*, precedit de *de, que, se* se contracta en *don, quon, son*” e a continuacion met exemples. O, quan presente er infinitiu de quauqui verbs, en presente es variacions. S'era entrada ei “Pónher” a continuacion ena forma der infinitiu i met “pónher o púnher, pónger o púnger”, e en “ploure” en infinitiu ditz “ploure (*plaure, plèure, plòbe, plèbe, plâbe*)” [era grafia d'aguesti exemples ei era pròpria d'Alibèrt]. Era Gramatica de 1935 mos presente era variacion coma un hèt naturau que cau deféner e que forme part dera realitat dera lengua. Non mos presente ua gramàtica estatica, centrada en un parlar unic, e sense variacions. «Lo meteis tèrme pòt se presentar jos tot una tièra de formas.», ditz Alibèrt.

Èm massa acostumats a posicionaments invariables que qüestionen es nòsti pròprios parlars, e era Gramatica d'Alibèrt se mos presente coma ua evolucion en positiu. Ei plan per açò qu'aguest esperit d'Alibèrt entre en coeréncia damb es principis dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* expressats ena Declaracion de 8 de juriòl de 2016: “*Defensa e promoción des parlars e de totes es varietats eretades..., damb era maxima difusion e defensa der occitan aranés... e definicion e divulgacion der occitan estandard, coma llengua generau d'Occitània, que mos a de permetre ua lengua de comunicacion ampla en tot eth territori e coma referent...*” Aguest ei er esperit d'Alibèrt que pensam retrobat damb era publicacion d'aguestes orientacions normatives basiques qu'auetz entre mans. «*Pel moment, cadun deu prendre per basa de sa lenga lo seu parlar nadiu e n'utilizar totas las riquesas*», persute Alibèrt. En aguesti moments, se calesse tornar a elaborar ua gramatica, entà tota Occitania, damb es principis de Loís Alibèrt, es normes e es exemples der aranés entrarien damb citacions ena determinacion dera Gramatica Occitana. Eth pes der aranés, ena

actualitat ei significatiu, fòrça mès qu'en 1935. E maugrat qu'en conjunt lingüistic non ère significatiu, cau rebrembar qu'en 1905, ena revista «La Terro d'Oc» Bernat Sarrieu, promotor deth Renaishement literari der aranés experimentat ena epòca de Jusèp Condò ena Val d'Aran, ja argumentau, de forma complèta e molt elaborada, que calie ua normativa des caracteristiques qu'en 1935 elaborèc Alibèrt. Faltauen 30 ans e es proòms dera literatura aranesa ja participauen, de ben segur, des principis qu'Alibèrt socializarie de manèra definitiva. Era entrada enes principis de Sarrieu e Alibèrt non arribèren ena Val d'Aran, de forma practica, enquia 1983 damb es Normes Ortografiques der aranés. Auien passat 50 ans des dera definicion d'Alibèrt e 80 des de Sarrieu e Condò.

En tractar es «Indefinits» Alibèrt ac hè atau «*Tot* joga lo rotle d'adjectiu e de pronom ... Los parlars septentrionals coneisson de plurals redoblats en : (*tutses*, *tutches*, *tutchos*). En Alb., om a lo plural masc. *Tüts*.... Lo compausat *totom*, utilizat en Don., Narb., es exclusivament pronom: ...») e ac demostre damb exemples. Aguest ei er estil d'Alibèrt. Partir dera experiéncia, aplicar metodes inductius, auer era lengua deth pòble, era lengua deth còrpus, coma referéncia. Alibèrt aplique era experiéncia sensibla entà préner es referents, e entà elaborar era norma. Hug des dogmatismes. Era tolerància forme part deth sòn metòde, era convivéncia ei eth principi. Aguestes idées an estat pòc respetades enes procèssi postalibertians. Dempús d'Alibèrt an dominat subertot metòdes deductius, fonamentats en scientificisme, ena evidencia de relacion. Es metodes posalibertians an estat subertot racionalistes e an transformat era norma d'Alibèrt en ua línia que, creigui, non aurie satisfèt ar autor dera Gramatica. E maugrat açò, an passat molti ans, enes quaus er occitan, tot e es contrarietats, encara se pòt presentar coma ua lengua viua. E en benefici dera imprescindibla sincronia, que mos deu acompanhar ena determinacion normativa, auem auut en compde es plantejaments normatius mès socializats.

E s'era sincronia mos ven dada pes membres dera Acadèmia, coneishedors dera actualitat normativa, era diacronia mos ven assegurada peth madeish Alibèrt en consideracions coma: «*Plusors* es un mot completament arcaïc... [per evitar els francismes] caldria reprendre aquesta forma anciana» o quan parle deth «partitiu» e mos

ditz que «...dins los textes ancians, om troba ja las formas modernas amb *de* o *de+article*». Aguest estil de referéncia ara lengua antica ei continu ena Gramatica. Podem per tant assegurar qu'aguest tèxte complís es dues condicions basiques d'atencion ara sincronia e ara diacronia; ua diacronia que mantien era fidelitat ortografica damb es trobadors en establiment dera grafia classica e en fòrça d'autes referéncias. Eth madeish Alibèrt explique d'autes fidelitats damb era lengua medievau, ua forma qu'a trobat ena Val d'Aran uns manteniments exemplars, que volem seguir auent. Ac auem clar, ena Val d'Aran non auem solet era lengua des tres mil parlants abituaus dera Val d'Aran, auem era lengua de mil ans d'istòria que pòrte eth bagatge dera noble literatura d'un territori fonamentau ena construccio europèa, e auem de cuedar-la.

E er esperit alibertian a ua auta componenda destacabla. Se tracte dera consideracion, ena Gramatica de 1935, der espaci occitano-romanic, ath que poderíem denominar catalano-occitan o occitano-catalan, coma un territori damb es sues pròpies coeréncies. Aguest espaci siguec estudiat damb mès prigonditat per Pèire Bèc (Membre difunt dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana*). Tanben a estat reivindicat per filologs catalans dera talha de Joan Veny que consideren qu'es problemes diacronics dera lengua catalana se poderien resòler se des de Catalonha se guardèsse entà Occitània. Cau auer en compde es importantes emigracions d'occitans envers Catalonha enes moments dera formacion dera lengua, sègles anteriors ath X, e era notable emigracion d'occitans a tèrres catalanes des sègles XV, XVI, XVII e XVIII. Es emigrants portauen era lengua e la barrejauen damb era deth territori de recepcion. Era lengua se transforme enes contactes.

Es coeréncies der espaci occitano-romanic, territori lingüistic entre eth gallo-romanic e er iber-romanic justificarà entà Alibèrt un besonh de complicitats entre es lengües catalana e occitana. Ac explique atau: «*Estimam qu'al punt de vista de la grafia, cal conciliar nòstras tradicions classicas, los resultats de l'estudi scientific de la lenga, la grafia mistralenca e la grafia catalana, sens trop nos alunhar de las costumas a las qualas èm avesats despuèi l'escola. Cresèm que la melhora basa es de prendre per nòrma lo Diccionari ortogràfic de*

Pompeu Fabra en regeant las notacions que son especificament catalanas.». Aguesta volontat d'apropament ath catalan a patit contrarietats, dempús d'Alibèrt, quan un bon numero de lingüistes an recuperat es espacis gallo-roman e iber-roman, coma es soleti a considerar e an hèt plantejaments que s'aluenhauen deth catalan, en tot trincar aguesta coeréncia iniciau d'Alibèrt. Actuaument eth pes des estats francés e espanhòu semble incrementar, entre es estudiosi, eth desbrembe der espaci occitano-romanic en benefici deth gallo-romanic e der ibero-romanic. Des d'aguesta *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* mos sentem ena obligacion de recuperar er esperit occitano romanic que neish enes prumèrs dètz sègles dera nòsta istòria, que se realize ena Val d'Aran ath torn deth siècle X quan era lengua occitana, parlada pes classes dominantes dera societat, desplacèc er euskera parlat peth pòble aranés e que continuèc envèrs eth sud de Pirenèu catalan afectant es lengües mosarabes.

Tar autor dera Gramatica occitana Catalonha ei ua inspiracion: «*Em plan persuadits que tots aquels empachs, que los catalans son en passa de vencir, representan un esfòrç plan mendre que çò qu'imaginan nòstres adversaris. L'òbra realizada pels nòstres fraires de delà los Pirenèus nos assegura del succès.*». En mai del 1934 apareix en La veu de Catalunya el manifest titulat «Desviacions en els conceptes de llengua i Pàtria» que signat per remercats catalans coma Ramon Aramon i Serra, Ramon d'Alòs-Moner i Josep Maria de Casacuberta i Roger, Pompeu Fabra, Coromines... mèrque ua distanciacion entre eth catalan e er occitan. Es motius, entara signatura d'aguest manifèst, son mès de caractèr sociolingüistic o de politica lingüistica que non pas de caractèr tecnic. Pompeu Fabra escriuec a Alibèrt dant-li explicacions: «*No hi heu de veure cap desafecte envers la vostra terra, de la qual tots els firmants són bons amics*». Açò non ei ua surpresa entà Alibèrt qu'un an abans en parlament que hec ena Universitat de Barcelona eth 18 d'abriu de 1933 expressaue era sua inquietud: «*Cal depolar que lo religament de l'Occitanisme al Catalanisme aja trobat tant del vostre costat coma del nostre de malvolents e d'opausants. En Occitania, lo vulgar, per sofraita d'información e jos l'influéncia de l'ensenhamament unitarista de l'Estat, a una tendéncia marcada a confondre los catalans, los valencians e los malhorquins amb los espanyols, mentre que d'aqueste*

penjal dels Pireneus, embeguts d'una mena d'amor propri nacional, de quinis que i a esprovan una vertadiera satisfaccion a s'isolar e a mesconéisser la frairetat de tots los occitans, fondada sur la raça e sus la lenga. Voli pas dire res dels centralistas franceses o castelhans que volon veire que doas nacions, doas raças e doas lengas: espanhola e francesa». E maugrat açò Alibèrt responie a Fabra respècte deth manifèst de 1934 e des sues explicacions: «Continuem considerant el català com un idioma occitano-romànic, segurs d'estar d'acord amb la majoria dels savis que han estudiat aquesta qüestió i la realitat viva».

Manuel Alquezar, filològ deth Grup d'Estudis Sitgetans, estudiós d'Alibèrt, en article «*Josep Carbonell i Gener i la Gramàtica occitana de 1935-1937*»¹¹, ac explique atau: «*Tot i les mancances que l'obra presenta i que el professor Kremnitz resumeix en «una influència massa forta del català (i dels dialectes meridionals), una sobre-estimació del valor dels exemples medievals i, fins i tot, una influència massa forta del francès. Si la influència catalana es veu sobretot en les solucions pràctiques, la del francès seria més general: en la concepció “acadèmica” de la codificació proposada», la Gramàtica occitana de Loïs Alibèrt és considerada com el treball grammatical més rigorós dins de l'occitanisme. I és gràcies a Alibèrt, i a Carbonell —afegiria jo—, que els occitans disposen d'un instrument lingüístic totalment adequat a l'expressió poètica, filosòfica i científica, alhora plenament adaptat a totes les necessitats de la llengua vehicular».*

Loís Alibèrt mantiera pendent tota era sua vida ua fidelitat ara lengua catalana, coma componenta deth madeish conjunt qu'era sua lengua. «*L'escriptor ha de prendre per base de la seva llengua escrita el seu propi dialecte comarcal, per treure'n totes les riqueses lèxico-gràfiques o grammaticals, salvar-les de la disparició i incorporar-les a la llengua comuna. (...) Els mots seran tractats segons les lleis fonètiques nostres i conformement als exemples dats pels nostres avis i pels catalans que ens han precedit en aqueixa obra de restauració. A més, es podrà utilitzar l'aptitud de l'occità a formar paraules noves (...) «L'occità trobarà en el català, els exemples dels quals fretura, per a enllestar la*

---

11 Publicat per IEC er an 2012 en «Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans en Sitges: homenatge a Josep Roca-Pons: 14 i 15 de maig de 2010»

*seva llengua sàvia i tècnica»*¹²

E tot e es indicacions occitano-romaniques d'Alibèrt, e es sues clares indicacions envers era referéncia catalana, fòrça diccionaris occitans e obres damb voluntat normativa occitana dera actualitat, s'an apropat mès as solucions afrancesades, que non pas as propòstes catalanes e fòrça lingüistes an acabat prenent es solucions des diccionaris occitans afrancesats en tot acusar, a viatges despectivament, as alternatives catalanes de «catalanism». Creiguem que cau recuperar aqueth esperit d'Alibèrt ena presa de determinacions. Aguesta publicacion a aguesta intencion e es principis dera *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* se botgen en aguest sens: «*Qu'era lengua occitana e era lengua catalana partissen d'ua madeisha comunitat culturau e qu'en procès definitòri dera lengua occitana cau auer en compde e priorizar eth vesiatge damb era lengua catalana, en tot preservar era pròpria*» (Declaracion der IEA-AALO de 8 de juriòl de 2016)

Era lengua emplegada en aguesta presentacion ei era varietat aranesa der occitan. Ei era mia varietat, la voi méter en valor, e quede incardinada en tota era lengua occitana. Ei era madeisha varietat qu'auem emplegat enes nòtes finals deth trabalh qu'auetz enes mans, aqueres que hèn referéncia entre d'autes a caracteristiques der aranés en relacion ar estandard. Aguest ei un de objectius d'aguest trabalh, mostrar as aranesi era interrelacion lingüistica entre era sua forma de parlar e d'escriuer e era lengua de tot eth territòri lingüistic. Per contra en tot eth trabalh central auem respectat era forma d'expression d'Alibèrt, damb es correccions ja senhalades. Non podie èster d'ua auta forma.

Ena redaccion finau auem deishat es referéncies literàries o d'autor, entre parentesi, e auem eliminat es localizacions des variacions, donques que non an un valor vist des dera Val d'Aran e es aranesi son considerats receptors destacats d'aguest trabalh; e totun n'auem deishat bèra ua. Se bèth estudiós ei interessat enes localizacions, lo de melhor ei que vage directament ara Gramatica de 1935. Ena reordenacion qu'auem hèt, es «Remarcas» d'Alibèrt les presentam a pè de plana en forma de nota.

---

12 Alibèrt, *De la Depuració et Unificació dels Dialectes Occitans* - 1928

Senhalam era importància dera introduccion que hè Alibèrt tara delimitacion istorica e geografica. Se n'a reproduït es bocins mès significatius. Es que volguen ampliar auràn d'anar entara òbra originau. E vist qu'en moltes ocasions reenviam ath lector ara òbra originau e vista era dificultat de trobar-la, ena *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* mos auem proposat, per acòrd deth Plen, era sua publicacion sancera, en facsimil, que haram en momentt en que agegam totes es condicions de besonh.

E ei en aguestes circonstàncies qu'en exercici responsable dera competéncia der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera lengua occitana* presentam aguest document coma era Gramatica basica der occitan estandard, coma eth recuelh de normes lingüistiques fondamentaus que cau considerar ena determinacion dera norma der occitan generau o referenciau. Es aspèctes gramaticaus d'aguest document complementen era normativa ortografica der estandard qu'aprovèrem e presentèrem en 2015 jos eth títol de «Per escriure l'occitan» a partir deth document elaborat per Jacme Taupiac. Es normes ortografiques der estandard de 2015 e aguesta Gramatica basica confòrmen es elements de definicion e fixacion dera lengua estandard, ena conviccion de qu'es principis aciu indicats respèten es plantejamens normatius deth Congrès Permanent dera Lengua Occitana, deth Consistòri del Gai Saber-Acadèmia occitana, deth Conselh de la Lenga Occitana, dera Associacion Internacionau d'Estudis Occitans, deth Diplòma de Competéncia en Lengua, deth Ministèri d'Educacion de França, der ensenhament bilingüe des escòles publiques, des Calandretes, der Institut d'Estudis Occitans, de Jornalet, de La Setmana... deth Grop de Lingüistica Occitana dera Generalitat de Catalonha, dera administracion aranesa, deth Conselh Generau d'Aran, e catalana, dera Generalitat de Catalonha, der ensenhament ena Val d'Aran e en Catalonha ... E entà toti cau considerar aguest travalh coma provisionau en sentit de qu'era *Acadèmia aranesa dera lengua occitana* a era volontat de normativizar aquerò qu'a toti conven e era istòria justifique e ei en disposicion de corregir tot aquerò qu'es actors legitimats der occitanisme, de tot er occitanisme, considèren.

Es membres der *Institut d'Estudis Aranesi-Acadèmia aranesa dera*

lengua occitana qu'an aprovat aguesta òbra entà que sigue referenciau son era Vicepresidenta Angelina Cases, era Secretària Ròsa Maria Salgueiro, eth vocau Miquèu Segalàs, eth President dera Seccion estandard Joan Salas-Lostau, eth President dera Seccion aranesa Jèp de Montoya e es membres Jacme Taupiac, Maria Elvira Riu, Florian Vernet, Lourdes España, Patrici Pojada, Bernat Arrous, Claudi Balaguer, Felip Carbona e jo madeish, Jusèp Loís Sans qu'è artenhut era sòrt de presidir aguesta institucion composada per personnes tant qualificades umanament e lingüisticament.

E tot e que èm coneishedors que cèrti sectors d'Occitània refusen parlar de lengua estandard pr'amor des dificultats qu'era lengua viu enes nivèus sociolingüistics e de difusion, pr'amor que s'estimen mès esforçar-se ena transmission dera lengua e en guanhar sò que fòrça companhs occitans, en diden era «legitimitat», (totes es lengües aurien d'èster igual de legitimes), pr'amor qu'era manca de consens seguís estant ua nota dominantia en occitanisme, en tot respectar tot eth territòri lingüistic... des dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana presentam aguest document en territori a on era lengua occitana ei lengua oficial coma era *Gramatica der estandard dera lengua occitana*, damb respècte a totes es sensibilitats, e a totes es circonstàncies damb era volontat de contribuir ath ben dera lengua e ena demora de qu'un dia Occitània tota posque disposar des estructures normatives de besonh, damb es qu'aguesta Acadèmia collaborarà, sense dubte, entà definir ua soleta normativa entà tot eth territori. Aguest plantejament de lengua pluricentrica¹³, diuèrses Acadèmies, ua soleta lengua, mos obligarà en sòn moment a hèr efectiu eth respècte qu'au damb aguesta Gramatica, mostram per Occitània tota.

Jusèp Loís Sans Socasau
President der Institut d'Estudis Aranesi-
Acadèmia aranesa dera lengua occitana.

---

13 Ei eth modèl pluricentric dera lengua castelhana o dera portuguesa per referir-mos a exemples proxims: diuèrses acadèmies e ua soleta norma.

Carta del dialècte lengadocian

Aquela carta enclau lo territòri del dialècte lengadocian.

Lo limit septentrional es constituit pel canviament *ca, ga - cha, ja*, levat del Gavaudan qu'anexam del tot al lengadocian. A travèrs aquel país, lo limit *ca, ga - cha, ja* es indicat per ----.

Al Sud-Oest, lo limit amb lo gascon presenta pas cap de particularitat en fòra d'una cèrta indecision entre Dordonha e Garona e de la frontiera catalana a Garona. Cal notar que *f* persistís a Uston e Massat a l'Oest del limit dels dos dialèctes, mentre que *h* penètra a Lezat a l'Èst del mateix limit. Parivament, *r* per *ll* latin intervocalic atenç La Bastida de Seron. Dins Nauta Garona, los caractèrs gascons e lengadocians s'entremalhan entre Garona e Arièja: *h* gascon arriba a Puègdanièl prèp d'Autarriba e *n e l* lengadocians intervocalics son corrents a Carbona.

Al Sud, lo limit amb lo catalan manca de precision dins lo Capcir, cap a Puègvalador e Formiguèras, ont los caractèrs catalans e lengadocians se barrejan.

A l'Èst, avèm donat aproximativament al lengadocian los arrondiments de Montpelhièr, Lo Vigan e Alès e daissat al provençal los de Nimes e d'Usès.

Avèm neglijit d'estudiar lo parlar ribeiragués e sarladés del Peirigòrd meridional per defugir d'èsser acusat de megalomania lengadociana.

Introducció

Lo dialècte lengadocian

L'encastre geografic

En parlant de Lengadòc, nos referissèm, non pas a la província reiala de l'ancian regim, mas puslèu al grop de païses qu'emplegan los parlars lengadocians. Es atal qu'anexam al nòstre domeni Agenés, Carcin, Roèrgue, Orlagués e país de Foish, e que ne trasèm Velai, Vivarés e país de Nimes e d'Usès.

Aquel vast airal enclau aproximativament onze departaments: Lausèra, Avairon, Òlt, Òlt e Garona, Tarn e Garona, Tarn, Nauta Garona, Aude, Arièja, Erau e Gard. Cal i ajustar una part de Cantal, de Gironda e de Pirenèus Orientals, e ne distraire una part d'Òlt e Garona, Tarn e Garona, Nauta Garona, Arièja e Gard. Aquò representa al mens 3.500.000 habitants sus un total d'unis détz milhons d'occitans cispirenencs. Lo dialècte lengadocian constituís donc la mai poderosa unitat lingüistica de la Tèrra d'Òc.

Aquela unitat resulta de la configuracion geografica de la província entre Ròse, Garona, Mediterranèa, Pirenèus e Massís septentrional. Suls penjals meridionals d'aquel Massís, isolats del Nòrd pels Monts d'Auvèrnha e de la Margarida, los païses de cantonament (Orlhagués, Gavaudan, Roèrgue, Cevenas, Naut Carcin e Albigés) se religan estreitament per las vals de Tarn, d'Òlt e de lors afuents cap a Garona, e per las vals de Gard e d'Erau cap a la mar, als païses de passatge (Nimesenc, Montpelhierenc, Biterrés, Narbonés, Carcassés, Lauragués, Tolosan, Bas Carcin e Agenés), que s'escalonan de Ròse a Garona per la planura estreta del ribeirés mediterranenc, la val inferiora d'Aude e de son affluent Fresquèl e lo còl de Naurosa. De pariva faiçon, las nautas vals d'Aude e d'Arièja embrancan Rasés amb Carcassés e lo país de Fois amb Tolosan.

L'interdependéncia d'aquells terraires es la consequéncia d'aquela disposicion fisica. De Narbona a Carcassona, se croisan los vièlhs camins que, despuèi los temps de la preïstòria, meton en relacion las tèrras ibericas de Catalonha amb Provença e lo Massís septentrional, lo bacin de Ròse amb lo de Garona. La sofraità d'un grand centre de convergència es estada parcialament suplida per aquels ligams geografics que, de tot temps, an solidarizat las tèrras lengadocianas. Per dessús las varietats geologicas e etnicas, Lengadòc a congregat e servat una vida comuna tant e mai que cap d'autre país natural. De mai, sa situacion l'a gandit pendent de longs sègles de las influéncias racicas e lingüisticas vengudas del Nòrd. Aquestas l'an pogut aténher que sedassadas e amortidas a travèrs Provença a l'Èst e Lemosin al Nòrd-Oèst.

Los pòbles primitius

Es pas tròp s'aventurar de dire que l'òssa montanhenga d'Occitania¹ a favorizat la fixacion e la permanéncia de las raças preïstoricas. Los limits de la lenga d'Oïl e de la lenga d'Oc mòstran clarament lo ròtle jogat pel sistema orografic dins la conservacion dels pòbles meridionals. Al Nòrd d'aquel limit, los envasidors balatjan literalament las populacions, al Sud, al contrari, pòdon penetrar que per infiltracion e barreja amb los autoctòns.

A la fin de l'època neolitica e a la del bronze, los dos penjals dels Pirenèus veson se desenvolopar una cultura pròpria, aquela del poble pirenenc que correspond a la civilizacion megalitica, dont los basques serián los darriùrs representants. Segon Bosch i Gimpera e Serra Ràfols, sas manifestacions s'espandisson dels Pirenèus catalans al Massís septentrional e, al delà del Ròse, fins als Alps Maritims. Los envasidors venguts d'Africa o d'Asia poiràn s'i barrejar, mas arribaràn pas jamai a obliterar aquel primièr fons racial.

D'aquí enllà, la fisionomia del país lengadocian es definitivament fixada. L'egemonia dels Vòlcas suls petits pòbles anteriors: autoctòns, ligurs o ibèrs, escapola lo primièr ensag d'unitat politica e lingüistica. Mas es pas negable qu'aquela dominacion suprimiguèt pas grand causa de l'organizacion primitiva e que la gallicizacion de Lengadòc, sobretot² dins los Pirenèus audencs e ariegeses e lo Massís septentrional, foguèt superficiala. Òm es luènh de l'istòria oficiala qu'a elevat al reng d'un dògma l'origina gallesa de tots los abitants de l'Estat Francés. Aquestis foguèron mai que mai una aristocracia guerriera inferiora en nombre. La conquista gallesa cambièt pas mai la raça occitana que la conquesta francesa al segle XIII.

La conquesta romana

L'arribada dels romans, cobeses de s'assegurar una via terrestre de comunicacion amb la Tarracoesa, trebolèt fòrt pauc l'estat de causas creat per l'installacion dels galleses. La cultura latina se substituiguèt simplament a la cultura grèca. Los Vòlcas fogueron d'en primièr de pòbles federats, servant lor govern e lor lenga. Las divisions en *civitates*, *pagi* e *vici* gardan l'emmòtle primitiu. Cal notar que lo primièr traçat de la província romana seguís en gròs los confins lengadocians. Dins aquel primièr període, la gallicizacion de Lengadòc e mai de Catalunya fa de notables progrès. N'es una prova lo desenvolopament dels topònims³ mixtes gallo-latins dins aquellas regions (formas en *-acos* e *-oialos*).

Las tres principalas ciutats de Nimes, Narbona e Tolosa foguèron los tres centres d'irradiacion de la civilizacion de Roma. Es d'aquelles vilas que partissián los camins de penetracion dins las regions vesinas: de Narbona a Tolosa, de Tolosa vers Agenés, Carcin e Albigés; de Nimes cap a Gavaudà, Roèrgue e Auvèrnha.

1 N.E.: Era forma *Occitània*, damb accent, ei fòrça emplegada. Alibèrt emplegue *Occitania*.

2 N.E.: Era lengua occitana emplegue, tanben, era forma *subretot*.

3 N.E.: Tanben s'emplegue *toponime*.

La personalitat del Lengadòc futur se precisa de mai en mai e ajusta de caràcterísticas novèlas a las ancianas per se diferenciar del rèsta de Gàllia. Quand⁴ l'emperador Dioclecian modifica la reparticion de las províncias, la Narbonesa es reduita gaireben exactament als limits lengadocians, e aquò fins a las invasions.

Los barbars e la feodalitat

Al sègle v, la fondacion d'un Estat visigotic contribuís a destacar encara mai las tèrras lengadocianas de la Gàllia del Nòrd per las aparentar amb las tèrras ispanicas en fortificant la comunitat de cultura romana de la Narbonesa e de la Tarraconesa.

Formacion del lengadocien

Los elements etnics qu'an constituit lo pòble occitan explican la formacion de doas lengas distintas al Nòrd e al Miègjorn de Gàllia. La França septentrionala presenta una fòrta predominància d'elements galleses e francs, dementre que la França del Miègjorn possedís en pròpri un fons ligur, ibèr e visigotic absent al Nòrd. Cal téner encara compte de las raças neolíticas qu'an pogut subsistir dins las regions escalabrosas dels Alps, del Massís septentrional e dels Pirenèus plan melhor que dins las planuras obèrtas de la França d'Oïl. Enfin, cal pas demembrar qu'Occitania, despuèi las èpòcas mai luènhas, es estada penetrada per las civilizacions mediterranencas e particularament per las culturas grèca e latina.

Caracters e classificacion dels parlars lengadocians

Òm pòt definir una lenga, un dialècte o un parlar: un grop de parlars naturals que possedisson un cèrt nombre de caracters comuns. La lenga, lo dialècte e lo parlar diferissons solament pel nombre e la valor d'aquels caracters. Los limits que se separan aquellas unitats lingüisticas son formats per una zòna d'espandida variable, dins la quala los caracters distinctius son entremalhats.

Dins la formacion d'aquellas unitats an jogat un ròtle preponderent l'encastre geografic, lo mitan etnic e l'istòria politica o economica.

Aquò dit, anam ensajar de caracterizar lo lengadocien per comparason amb los autres dialèctes o lengas que lo rodejan.

Lo lengadocien diferís del catalan⁵:

⁴ N.E.: Tanben s'emplegue era forma *doás*.

⁵ N.E.: Sonque metem es diferéncias damb eth catalan peth major interès qu'a entàs aranesi, e pr'amor qu'era competéncia der IEA-AALO ei en Catalunya. Entà conéisher es diferéncias segontes Alibèrt damb es auti dialèctes, conven consultar dirèctament era *Gramatica*.

- a) Per la prononciacion francesa de *u* (/ü/) allòc de *u* espanhòl en catalan: leng. /madür/; cat. /madur/.
- b) Per la diftongacion de *e, o* obèrts latins en *ie, uo, ue* contra *i, u* en catalan: leng. *sièja, uèlh*; cat. *sitja, ull*.
- c) Per la persisténcia del diftong *ai* reduit a *ei*, puèi *e* en catalan: leng. *fait*; cat. *fet*.
- d) Per la conservacion del diftong *au* latin reduit a *o* en catalan: leng. *caul*; cat. *col*.
- e) Per la persisténcia de la sibilanta sonòra intervocalica *z* que s'esfaça en catalan abans l'accent: leng. *posal*; cat. *poal*.
- f) Per l'amudiment de *d* intervocalic final del latin contra sa conservacion jos forma⁶ de *u* en catalan: leng. *pè*; cat. *peu*.
- g) Per la persisténcia de *tz* final que se vocaliza en *u* en catalan: leng. *disètz, patz*; cat. *dieu, pau*.
- h) Per la reduccio de *ll* e *nn* latins intervocalics a *l, n* correspondent a *ll, ny* (*lh, nh*) en catalan: leng. *bèla, cana*; cat. *bella, canya*.
- i) Per la conservacion dels grops *mb, nd* reduits a *m, n* en catalan: leng. *comba, benda*; cat. *coma, bena*.
- j) Per la reduccio dels grops *kw* e *gw* latins o germanics en *k, g* conservats en catalan: leng. *quatre* (/catre/), *gardar*; cat. *quatre, guardar*.
- l) Per la conservacion de *t* inicial palatalizat en *ll* (*lh*) en catalan: leng. *luna*; cat. *lluna*.

Elements del vocabulari lengadocian

a) Elements latins

La majora part del vocabulari occitan es constituida per de mots derivats dirèctament del latin.

Dins la massa de paraules vengudas del latin, cal destriar tres tipes diferents d'apòrts.

- 1 Mots populars que fasián partida del vocabulari corrent e qu'an evoluit segon las règles de la fonetica lengadociana: CATANUM > *cade*, EXCORTICARE > *escorjar*, FABRICARE > *fargar*, LIBRAM > *liura*, MESPILAM> *mèspla*, PETRAM > *pèira*, PISTILLUM > *peile*, VIGILARE > *velhar*.
- 2 Mots semisabents que son estats manlevats al latin escrit a una epòca anciana e qu'an pauc evoluit o mots influenciats per la lenga escrita. Apertenon a la lenga de la glèisa o del dreit. Aici-ne quelques exemples: CALICEM > *calitz* o *calici*, COEMETERIUM > *cementèri*, DILUVIUM > *delovi*, ELIGERE > *elegir*, STUDIUM > *estudi*, EULALIA > *aulària*, FABRICARE > *fabregar*, GLADIUM > *glasí*, PURGATORIUM > *purgatori*, SERVICIUM > *servici*, SOMNIUM > *sòmi*. La forma

6 N.E.: En fòrça parçans d'Occitania s'emplegue *fòrma*.

populara de qualques unis d'aquels mots es: *calze* (cat.), *estug*, *fargar*, *glai* o *glag*, *purgador*, *somnhe*.

- 3 Mots sabents introduits en occitan après la formacion de la lenga per constituir lo vocabulari literari e scientific. En general, son estats manlevats al grèc e al latin e an subit qu'una leugièra adaptacion: *astrològ(ue)*, *fluvi*, *geometria*, *gramatica*, *ipotèca*, *matematica*, *multiplicar*, *ortografia*, *pacificar*, *parafernali*, *rector*, *sincòpa*, *sintaxi*, *vision*.

b) Elements grècs

An volgut, sobretot en Provença, donar una granda importància als elements grècs que serián estats introduits en occitan. Cal reconéisser qu'aquels apòrts venguts dirèctament dels grècs establits sul nòstre riveirés son gaireben inexistentes.

c) Elements germanics

Un cèrt nombre dels elements germanics del vocabulari occitan, èran ja en latin a l'epòca imperiala, atal èran: *arenç*, *borg*, *ganta*, *sopa*. Mas la granda majoritat fogueron introduits, cap al sègle V, al moment de las grandas invasions germanicas.

d) Elements prelatins

Los elements prelatins del vocabulari occitan son dificils a descobrir demest los mots que lo latin e lo germanic pòdon pas explicar, en rason de nòstra ignorància gaireben totala de las lengas parladas abans la conquista romana.

e) Elements arabs e orientals

Los primièrs elements arabs an penetrat en occitan per l'intermediari del comèrci mediterranenc. Lo contingent mai important proven de las crosadas que metèron en contacte los pòbles crestians amb los musulmans. Enfin un cèrt nombre son passats en Occitania a travèrs los Pirenèus e segurament pel mejan del catalan.

f) Apòrts modèrn(e)s

Lo mai consequent d'aquels apòrts es lo del francés. Dès las originas, dins la lenga dels trobadors, òm pòt notar: *aiga* (franco-provençal), *chin* o *chen*, *jaune*, *jardin*, *jòia*, *país*, *palais*, *poissant*, *vergièr*. Après l'installacion dels franceses en Lengadòc al sègle XIII, lo nombre dels gallicismes creis rapidament.

Evolucion istorica del lengadocian

Òm pòt destriar tres periòdes dins la vida del dialècte lengadocian.

Del sègle IX al sègle XII, lo lengadocian possedís una declinason amb dos cases identica a aquela de l'ancian francés. Fins al mitan del sègle XII, sembla i aver agut

coïncidència entre l'usatge escrit e la lenga parlada. Aquel primièr període, illustrat per la literatura cortesa, merita d'esser apelat classic o dels trobadors.

Lo segond període, que va del començament del segle XIV fins a la mitat del segle XVI, es marcat per l'abandon total de las règlas de la declinason dins los tèxtes escrits. La lenga se localiza de mai en mai e pren lo caractèr dialectal. Una part del vocabulari ancian e principalament los tèrmes de la lenga cortesa disparaïsson. La lenga a una vida literària insignificant; per contra servís a redigir los actes, las deliberacions, los comptes, la correspondéncia e las cronicas de nòstras comunas lengadocianas. Aquests documents constituisson una massa enòrma d'un grand interès linguistic o istoric. Podèm qualificar aquel període de vulgar.

De la segonda mitat del segle XVI als nòstres jorns, la lenga d'Òc es descaçada de l'usatge escrit e se tremuda aviat en «patés». Pèrd tot lo vocabulari escrit per se reduire exclusivament als tèrmes de la conversacion correnta dels pageses e dels menestrals. Aquel període s'amerita lo nom de decadéncia.

La renaissença

La renaissença moderna de la lenga d'Òc s'es produita jos l'influéncia de l'escola istorica de la fin del segle XVIII amb de libres coma l'*Histoire de Languedoc* dels Benedictins o l'*Histoire littéraire des troubadours* de l'abat Millot, escrita amb los materials acampats per Lacurne de Sainte-Palaye. Cal pas tanpauc daissar passar per malha lo ròtle jogat pel Romantisme dins lo despertament espiritual dels pòbles anequelits per l'imperialisme dels sègles precedents.

Lo primièr escriván de valor qu'aja soscat a restaurar la lenga e la literatura lengadocianas es sens cap de doble Fabre d'Olivet (1767-1825) de Ganges, que publicàt al començament del segle XIX: *Le troubadour, poésies occitaniques du XIII siècle* (1803).

Uèi, l'evolucion del Felibritge vers un occitanisme mai eficient met en evidéncia la necessitat d'unificar los dialèctes per rendre possibles l'ensenhamant dins las escoles e la vida d'una literatura nacionala occitana.

Dins aquesta *Gramatica*, nos propausam de desenvolopar l'òbra entemenada pels nòstres predecessors. Per subrepés, avèm lo desir de la far profechar dels trabalhs dels linguistas modèrn(e)s e de l'exemple de la restauracion del catalan literari per l'illustre Pompeu Fabra.

Estimam qu'al punt de vista de la grafia, cal conciliar nòstras tradicions classicas, los resultats de l'estudi scientific de la lenga, la grafia mistralenca e la grafia catalana, sens trop nos alunhar de las costumas a las qualas èm avesats despuèi l'escola. Cresèm que la melhora basa es de prendre per norma lo *Diccionari ortogràfic* de Pompeu Fabra en regetant las notacions que son especificament catalanas. Aquel procediment nos dona un sistèma ortografic ja estudiat d'una de las grandes brancas de la nòstra lenga, nos alunha pauc del sistèma mistralenc e del sistèma Perbosch-Estieu, tot en permetent una intercomprehension mai aisida entre los occitans dels dos penjals dels Pirenèus.

Aquelas règlas nos amenaràn a una unificacion considerable de la lenga, mas al nòstre vejaire plan insufisenta. Conven de persiègre aquel trabalh d'unificacion

dins lo vocabulari e mai que mai dins la morfologia. En fòra de las variacions degudas a las leis foneticas regularas, i a encara un grand nombre de variacions degudas a d'accidents divèrses de caractèr excepcional; lo meteis tèrme pòt se presentar jos tot una tièra de formas. Al nòstre vejaire, la lenga literària deu se limitar a una o doas d'aquelas formas, las mai regularas e las mai usitadas.

Aquelas nòrmas nos permetràn d'aténher una uniformizacion relativa, mas pr'aquò sufisenta per ensenhar la lenga als escolans e formar un eleit cultivat susceptible de legir las òbras literàrias occitanas. Las divergéncias foneticas, morfológicas e lexicologicas que subsistiràn, reduitas al minimum, empacharan pas l'intercomprehension e constituiràn pas una trop granda dificultat per l'ensenhamen. Una unificacion pus completa, si deu se produire, serà l'òbra del temps e dels escrivans. Pel moment, cadun deu prendre per basa de sa lenga lo seu parlar nadiu e n'utilizar totas las riquesas⁷.

Despuèi que la lenga d'Òc a cessat d'èsser escrita oficialament, sa sintaxi a prigondament sofèrt. Nòstres escrivans, avesats al francés, transposan los torns d'aquela lenga dins la nostra. Per restablir la puretat primitiva, cal d'en primièr estudiar la lenga dels pageses⁸, legir los bons escrivans e encara melhor practicar nòstres tèxtes ancians.

Per fin, ajustarem qu'una lenga pòt pas se limitar a un terrador e un sol temps. Deu èsser la sintesi dels parlars naturals de tota la nacion e la sintesi de la lenga dels escrivans ancians e modèrn(e)s⁹.

Em plan persuadits que tots aquels empachs, que los catalans son en passa de vencir, representan un esforç plan mendre que çò qu'imaginan nòstres adversaris. L'òbra realizada pels nòstres fraires de delà los Pirenèus nos assegura del succès.

⁷ N.E.: Aguesta filosofia ei coincidenta damb era dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana: era promocion dera varietat locau e era lengua estandard. Ena actualitat era Acadèmia a auançat mès ena varietat aranesa que non pas ena estandard.

⁸ N.E.: Ena Val d'Aran mos cau estudiar era lengua enes començaments deth siècle xx.

⁹ N.E.: Enes principis dera Acadèmia aranesa dera lengua occitana i a eth de collaborar ena determinacion der estandard der occitan.

GRAMATICA OCCITANA

Morfologia

I NOM

A Substantiu

1 Lo genre

a Determinacion del genre

[1] En principi, los substantius sèrvan lo genre qu'avián en latin o en germanic. Los masculins respòndon a de masculins e los femenins a de femenins:

JUNCUM (m.), *jonc* (m.); SETAM (f.), seda (f.). Los neutres singulars latins donan de masculins, mentre que los plurals en *-a* se son assimilats a de femenins: CLAUSTRUM (n.), *clastre* (m.); VELUM (n.), *vel* (m.); GRANUM (n.), *gran* (m.); CLAUSTRUM (n.), *clastra* (f.); VELA (n.), *vela* (f.); GRANA (n.), *grana* (f.).

De divergències de detalh se son produitas. Es atal que los masculins en *-or* an donat de femenins: *dolor*, *color*, *labor*, *susor*, etc. Los noms d'arbres femenins son devenguts generalament masculins: *pibol*, *olm(e)*, *vèrni*, *euse*, *calpre*, *arbre*, etc.

Qualques noms de la tercera declinason latina an passat del masculin al femení: *dent*, *flor*, *font*, *lèbre*, *penche*, *piuse*, *paret*, *cinze*. De la meteissa faiçon, de neutres latins an donat de noms femenins: *mèl*, *sal*, *mar*, *lait*. Cal ajustar los neutres grècs en *-ma* d'anciana introduccio coma: *cauma*, *fantauma*, *flèuma*, *lèma*, *postèma*, *rèuma*, *sauma*, *tèma* (mania).

[2] Despuèi l'època latina, d'autras oscillacions de genre se son manifestadas jos d'influéncias variablas, sovent malaisidas a descobrir. Es atal qu'en seguida d'una falsa copadura: *la cauç*, *la frau*, *la gland*, *la gram*, *la romèc*, *la taüc*, se son tremudats en *l'acauç*, *l'afrau*, *l'agland*, *l'agram*, *l'arromèc*, *l'ataüc* masculins. Dins d'autres cases, lo cambiament se produís jos l'accion de l'analogia: *la gaug* a causa de *la jòia*, *la talent* a causa de *la fam*, e invèrsament *lo fam* a causa de *lo talent*. *Lo fam* e *lo talent* an entraïnat *lo set*. Enfin, la desinéncia sentida coma masculina amena: *aigafòrt*, *aigardent*, *carral*, *cendres*, *fromental*, *trau*, etc., al masculin.

[3] De nombroses substantius presentan doas formas de genre diferent derivant de formas correspondentes del latin classic o vulgar: TEGULUM, *teule*; TEGULAM, *teula*; VESPEREM, *vèspre*; VESPERA, *vèspira*; HORTUM, *òrt*; HORTA, *òrta*. Dins d'autres cases, las doblas formas son, als uèlhs vesents, d'origina romana: *topin*, *topina*; *pairòl*, *pairòla*; *grasal*, *grasala*; *cotèl*, *cotèla*. Las formas femeninas an sovent un sens collectiu: *rama*, *fuèlha*, *lenha*, *òssa*, *ferramenta*, o augmentatiu: *cassòla*, *pairòla*, *cotèla*, *òrta*, *ròca*, en fàcia de las formas masculinas.

[4] Los noms en *-a* son sentits coma femenins, mentre que los noms en *-e*, *-i* e de finala consonantica son sentits coma masculins. Aquò explica cossí los noms occitans sèrvan pus fidèlament que lo francés lo genre originari. Aqueste es expau-

sat a de confusions degudas a l'identitat de desinéncia en *-e* dels masculins e dels femenins: MUSCULUM (m.), *muscle* (m.), *moule* (f.); ARMARIUM (n.), *armari* (m.), *armoire* (f.); HEDERAM (f.), *èdra* (f.), *lierre* (m.).

[5] Tot una tièra de substantius femenins en francés correspondon a de masculins en lengadocian: *ametist*, *armari*, *atac*, *aubespín*, *auriflam*, *aussent* o *aissent*, *Auvèrnhe* o *Auvèrni*, *borrage*, *calandre*, *calcedòni*, *carboncle*, *colòbre*, *coparòs*, *crisolit*, *crisoprasí*, *cultièr*, *dàtil*, *dessentèri*, *deume*, *deute*, *discòrdi*, *Egipte*, *elebòr*, *enclutge*, *epitafi*, *escritòri*, *espargue* o *espargòl*, *estable*, *estasi*, *estòri*, *estudi*, *eufòrbi*, *eul* o *èvol*, *euse*, *frenesi*, *fólzer*, *fustani*, *glaç*, *grais*, *idili*, *image*, *isòp*, *ivòri*, *jusquiam*, *lavassi*, *limac*, *limit*, *lessiu*, *marge*, *martre*, *muscle*, *obsèquis*, *oire*, *òli*, *olm(e)*, *òrdi*, *orange*, *pleurèsi*, *pèrsec*, *prefaci*, *ranoncle*, *rem*, *rencontre*, *relòtge*, *sincòpi*, *taraire*, *teule*, *topasi*, *trempe*, *unicòrn*, etc.

[6] Una autra tièra son femenins en lengadocian e masculins en francés: *agla*, *anchòia*, *chifra*, *diocèsi*, *edat*, *èdra*, *fantauma*, *fenil*, *flèuma*, *fornil*, *ginèsta*, *grasa*, *guida*, *labor*, *lèbre*, *lèma*, *limona*, *mercé*, *messorga*, *ongla*, *postèma*, *ret*, *saula*, *sèrp*, *sigal*, *sòrt*, *tarifa*, *val*, etc.

[7] Enfin los segunts oscillan entre los dos genres, segon los parlars o lo sens: *afar* o *afaire*, *aigafòrt*, *aigardent*, *alen*, *amor*, *art*, *canal*, *carbe*, *carèma*, *carral*, *caud*, *cendre*, *cimec*, *cólcer*, *comtat*, *corrent*, *desonor*, *èime*, *fam*, *freg*, *feuse*, *formic*, *frontental*, *gaug*, *gland*, *lait*, *lar*, *lende*, *lèu* o *lèus*, *lutz*, *malcòr*, *mèl*, *nivol*, *onor*, *penche*, *poison*, *pols*, *romèc*, *sal*, *salut*, *sang*, *seguèl*, *semen*, *sera*, *serpent*, *set*, *som*, *talent*, *taüc*, *tèrme*, *tòr*, *trau*, etc.

Cal notar que *amor*, *art* e *onor* son puslèu masculins al singular e femenins al plural, car l'article elidit daissa regnar una cèrta ambigüitat sul genre, mentre que l'article femení plural permet pas cap de doble: las amors, las arts, las onors. *Som*, al sens d'enveja de dormir, es femení, e al sens de dormida, es masculin.

Las divergèncias que venèm d'enumerar, devon metre en garda los qu'escrivon siá en lenga d'Oc, siá en francés¹.

b Distincion del genre

La destriança del genre dins los substantius pòt se far de mantuna manièra.

¹ Los mots que la lenga literària manlèva al vièlh occitan, al grèc o al latin devon servar lor genre originari.

L'imitacion inconsiderada del francés amena tròp sovent nòstres escrivans a masculinizar de mots coma: *chifra*, *diocèsi*, *eclipsi*, *flèuma*, *labor*, *onors*, *sòrt*, *tarifa*, etc., o a feminizar: *Efès*, *Egipte*, *elebòr*, *epitafi*, *idili*, *jusquiam*, *limit*, *metòde*, *obsèquis*, *periòde*, *prefaci*, etc. Per defugir las pècas, cal estudiar los mots encara subsistents dins los parlars populars e, a defaut, consultar los diccionaris del vièlh occitan, del grèc e del latin, o encara del catalan literari.

[8] Cèrts noms d'animals d'una forma unenca cambian pas de genre, se contentan d'apondre los qualificatius *mascle* o *feme*: *un rossinhòl mascle, un rossinhòl feme; una perditz mascle, una perditz feme; una sèrp mascle, una sèrp feme*.

Los noms de persona, dins lo meteis cas, cambian de genre: *un artista, una artista; un omicida, una omicida; un levador, una levador*.

[9] D'autres noms an un radical especial per cada genre: *òme, femna; marit, molhèr; paire, maire; gendre, nòra; boc, cabra; buòu, vaca; pòrc, truèja; ase, sauma; aret, oèlha*.

[10] La màger part dels substantius ajustan una *a* al masculin per formar lo femenin: *nòvi, nòvia; ròc, ròca; cop, copa; rat, rata; parent, parenta; clòsc, clòsca; dorc, dorca; gorg, gorga; òrt, òrta; òs, òssa; fais, faissa; mul, mula; filh, filha; topin, topina; besonh, besonha; obrièr, obrièra; pecador, pecadora; cluèch, cluècha*.

Lo doblament de *s* dins *òssa, faissa*, es simplament ortografic.

[11] Quand lo substantiu s'acaba per una consonanta sorda pòt arribar qu'aquesta se sonorize al femenin: *bruc, bruga; lop, loba; descat, descada; pagés, pagesa; sèrf, sèrva; bruèg, bruèja*.

Dins *pagesa*, lo cambiament es dins la prononciacion e non dins l'ortografia.

[12] Los substantius acabats per una diftonga en *-u* pòdon cambiar *u* en *l* o en *v* segon los cases: *pairòu o pairòl, pairòla; grasau o grasal, grasala; romieu, romieva; josieu, josieva; cotoliu, cotoliva*.

[13] Los substantius en *-e* cambian *-e* en *-a*: *mèstre, mèstra; pastre, pastra; cardaire, cardaira; vendeire, vendeira; sògre, sògra*.

[14] Cèrts substantius en *-e* derivant de proparoxítols latins en *-ANUM, -INUM*, an lo femenin en *-ena*: *ase, asena; Estève, Estevena; òrfe, orfena; òrgue, orguena*.

[15] Enfin d'autres substantius an un sufice especial per cada genre:

- **-dor, -doira:** *mostador, mostadoira; escrassador, escrassadoira; cagador, caga-doira*².
- **-dor, -iritz:** *pecador, pecairitz; emperador, emperairitz; vendedor, vendeiritz*. Aquel sufice es arcaïc e literari dins la lenga modèrna.
- **-tor, -tritz:** *tutor, tutritz; testator, testatritz*. Sufice arcaïc que deu remplaçar lo gallicisme: *-trissa*.
- **-essa:** *pastre, pastressa; faure, fauressa; abat, abadessa; prince, princessa*.

[16] Los noms de familia portats per de femnas prenon la forma femenina: *Bòsc, Bòsca; Durand, Duranda; Sabatièr, Sabatièra; Alibèrt, Alibèrta*.

2 N.E.: En aranés non existís eth sufice *-doira*. Hè eth femenin en *-dora*.

2 Lo nombre

a Noms d'un sol nombre

[17] Los noms emplegats amb lo sens netament collectiu o partitiu an pas de plural: *polalha, gossatalha, aujam, postam, femelam, arbram, felhum, aucelum, femnum, lenha, òssa, fruta, fuèlha*.

[18] D'altres noms, designant de causas compausadas de doas o de mai de partidas, s'emplegan tan solament al plural: *bragas, brillas, cauças, cèrcas, fèrrias, fonzilhas, forces, lèus, mordassas, morenas, remasilhas, talhants, tenalhas, tosoiras*, etc.

N'es atal meteis per de noms de fèstas, de ceremonias religiosas o de trabalhs campèstres: *Cendres, complias, octavas, Pascas, temporas, vèspres, vigilhas, cubrissons, sègas, semenilhas, vendémias*, etc.

[19] De nombroses noms de lòc an pres la forma del plural a una epòca anciانا, e s'emplegan, çaqueŀà, coma de singulars; noms en *-argues*, del latin *-ANICUM+S*: *Marsilhargues, Galhargues, Vendargues*; noms en *-ens* per *-encs*, del germanic *-ING+S*: *Escalquens, Mossolens, Sausens, Merens*; noms divèrses: *Besièrs, Colombiers, Rotiers, Bòsols, Conòsols, Posòls*.

D'altres noms de lòc al plural s'emplegan coma tals: *las Sesquièras, los Martins, los Alauses, los Capmases*.

b Noms de dos nombres

[20] D'una faiçon generala, lo plural dels substantius s'obten en ajustant *s* al singular: *òme, òmes; nòvi, nòvis; sàvia, sàvias; femna, femnas; posal, posals; color, colors; tap, taps; rèc, rècs; mainat, mainats; lum, lums; dent, dents; camp, camps; pòrt, pòrts; sord, sords*, etc.

[21] Los noms en *-s, -is, -ch, -g, -sc, -st* fan lor plural en *-es*: *pas, passes; gos, gosses; cabús, cabusses; cas, cases; nis, nises; fus, fuses; creis, creisses; tais, taisses; fach, faches; puèg, puèges; bòsc, bòsques; desc, desques; trast, trastes; fust, fustes*.

Los noms en *-tz* fan lor plural en *-ses*: *patz, pases; pretz, preses; crotz, croses; cantairitz, cantairises; tutritz, tutrises*³.

[22] Los noms de familia prenon regularament lo signe del plural: *los Andrieus, los Negres, los Ortalans, los Bòsques, los Rosses*.

[23] Los substantius compausats formats per dos noms en aposicion o per un nom seguit o precedit d'un adjectiu que lo qualifica, fan variar los dos tèrmes: *gat-fain,*

³ Los parlars populars an de plurals irregulars en *-tses* pels noms en *-tz*: (/pretses/, /votses/) que devon pas èsser admeses dins los tèxtes escrits.

gats-fains; pòrta-finèstra, pòrtas-finèstras; nap-caulet, naps-caulets; agulha-cosent, agulhas-cosents; rat-pefon, rats-pefons; rata-panada, ratas-panadas.

Los substantius formats d'un adjectiu precedit d'un nom que li servís de complement, de dos noms dont un es complement de l'autre o d'un verb(e) e de son complement, fan variar lo darrièr tèrme: *alablanc, alablancs; cambaroja, cambarojas; pèterros, pèterrosoes; còrdolor, còrdolars; terratremol, terratremols; rampalm, rampalms; palfèr, palfèrs; pèpolin, pèpolins; sarracap, sarracaps; traucasac, traucasacs; caplèva, caplèvas; combatrava, combatravas.*

Dins los substantius formats d'un nom seguit d'un autre nom que lo completa amb l'ajuda d'una preposicion, lo tèrme complement demòra invariable: *cap d'ostal, caps d'ostal; pèira de fòc, pèiras de fòc; molin de vent, molins de vent.*

Çaquelà, quand lo sentiment de la composicion es obliterat, los noms compausats an una tendéncia a èsser tractats coma de noms simples dins la lenga populara; es atal que l'òm a: *aigardent, aigardents; carnsalada, carnsaladas; carn-major, carnmajors; festanal, festanals; malaise, malaises; vinagre, vinagres; vidalba, vidalbas; ratapena, ratapenas; capmàs, capmases; capmèstre, capmèstres; capdepòrc, capdepòrcs; capdelan, capdelans; maldecap, maldecaps; vietdase, vietdases.*

Òm pòt trobar de substantius del genre de: *paucvalí, requevalga, malmagacha*, que, malgrat lor natura verbala, prenon lo signe del plural: *paucvalis, requevalgas, malmagachas.*

Conven de n'utilizar lo trait d'union que dins los substantius dont los dos tèrmes varian: *nap-caulet, dent-ulhal, mas alablanc, rampalm, aigaràs, traucacamin.*

B Adjectiu

1 Lo genre

[24] En principi, los adjectius fan lor femenin en apondent un *a* al masculin: *sec, seca; verdenc, verdenca; fresc, fresca; larg, larga; sup, supa; òrb, òrba; net, neta; fòrt, fòrta; sord, sorda; espés, espessa; mois, moissa; feròç, feròça; fugaç, fugaça; mortal, mortala; clar, clara; tardier, tardiera; plen, plena; crestian, crestiana; vermelh, vermelha; guèch, guècha.*

[25] Coma los substantius, los adjectius pòdon sonorizar la consonanta sorda finala en formant lor femenin: *pesuc, pesuga; amic, amiga; polit, polida; mut, muda; cortés, cortesa; abondós, abondosa; mièg, mièja; baug, bauja.*

[26] Cèrts adjectius en *-u* cambian *u* en *l* o en *v*: *mortau* o *mortal, mortala; corriòu* o *corriòl, corriòla; pariu, pariva; nou, nova; esclau, esclava.*

[27] D'autres en *-e* o en *-eu* cambian *e* o *u* en *a*: *nòble, nòbla; alègre, alègra; rude, ruda; campèstre, campèstra; cretacèu, cretacèa; galinacèu, galinacèa; contemporàneu, contemporanèa; idonèu, idonèa.*

[28] Enfin, n'i a d'autres qu'an un sufixe per cada genre:

- **-dor, -doira:** *penjador, penjadoira; mandador, maridadoira; corredor, corre-doir*⁴.
- **-tor, -tritz:** *motor, motritz; conductor, conductritz.* Aquel sufice deu se substituir al galicisme (*-trissa*) correspondent a *-trice*⁵.

2 Lo nombre

[29] Lo mode de formacion del plural dels adjetius es pas sensiblament different d'aquel dels substantius:

- 1 Addicion d'un *s*: *alègre, alègres; lèri, lèris; suau, suaus; grand, grands; valent, valents; mortal, mortals; clar, clars; alègras, sàvias, grandas, sordas.*
- 2 Addicion de *es*: *abondós, abondoses; las, lasses; velòç, velòces; voraç, voraces; mois, moisses; rog, roges; luch, luches; fosc, fosques; trist, tristes; just, justes*⁶.

3 Comparatiu

[30] Las solas formas del comparatiu sintetic conservadas son las seguentas:

bon	→	melhor
mal	→	pièger, pejor
grand	→	màger, major
petit	→	mendre, menor

Pièger, màger e mendre representan lo cas subjècte de l'anciana lenga; lo primièr manlevat al provençal deu servir a remplaçar lo galicisme (*piri*) qu'es pas admisible dins la lenga literària, lo segon es un pauc vielhit. La lenga parlada coneis los femenins analogics: (*maja, pièja, mendra*), es preferible de se'n téner pels dos genres a las formas: *màger, pièger, mendre*, que subsistisson encara. *Pejor, major e menor* son de formas arcaicas pauc usitadas.

4 N.E.: Er aranés hè eth femenin en *-ora*.

5 Cal notar l'existéncia d'una tièra d'adjectius qu'avián qu'una forma dins l'anciana lenga e en latin. Lor femenin sens *a* a subsistit dins de nombrosas formas mai o mens fossilizadas: noms compausats, noms de lòc, adjetius substantivats e quelques adjetius isolats: *castanhala, carral, jasent, jove, levador, màger, mendre, pièger, prens, quelque, Combafòrt, Combamajor, la Parroquial, Ròcafòrt, Vilafòrt, Vilanova-la-Comtal, aigardent, aigabolhent, aigacorrent, aigafòrt, agulha-cosent, batalha campal, Carmentrant, cabra bocal, dent ulhal, fièra carnal, figuiera blanca, figa porcal, figa secal, gatasuau, grand carrièra, grand causa, grandmercé, luna tornal, peira frejal, pruna beral, terra fòrt, tèrra fromental, teula canal, tripa culal*, etc.

6 En Cent., Tol., Fois., Don., Narb., part del Carc., e de l'Alb., los adjetius qualificatius, quelques pronoms e adjetius indefinitis, los participis pòdon receber un plural en *-is*: *bèlis, blanquis, fresquis, donadis, fenidis, agudis, elis, unis*. Quand l'adjectiu precedís lo substantiu, l'usatge de las formas en *-is* es abitual, mas i a pas de règlas plan definidas. Los autres parlars lengadocians emplegan las formas en *-es*: *bèles, fresques, dreches, faches, quantes, tantes, eles, totes, aqueles*.

Superior, inferior, anterior, posterior son de formes purament sabentas.

Los comparatius en *-or* an lor femenin en *-ora*. Cal defugir la forma parlada en *-ona*: (/milhuno/).

[31] Qualques comparatius neutres son emplegats coma advèrbis: **mièlhs** (/mièl/, /miès/), del latin MELIUS; **pièis** (/pièis/, /pièch/), del latin PEJUS, correspond al francés *pis*; lo manlevam al lemosin per prendre la plaça del gallicisme. Quant a *mièlhs*, es corrent dins los parlars septentrionals e orientals. Los autres parlars usan de *melhor* (/milhú/): *tan mièlhs, tan melhor*.

[32] Lo comparatiu analitic de superioritat s'exprimís amb l'ajuda de **plus o pus** e **mai ... que**:

Es *mai* polit *que* tu.

Lo comparatiu d'inferioritat es rendut per **mens ... que**:

Es *mens* polit *que* tu.

Lo comparatiu d'egalitat utilitz **tant ... coma** o **tant ... que**:

Es *tant* bèl *coma* vos.

Es *tant* bèl *que* vos.

La primièra forma deu èsser preferida.

4 Superlatiu

[33] Lo lengadocian coneix una sola forma sintetica de superlatiu, ja utilizat dins l'anciana lenga, que se forma amb **sobre-** o **subre-**: *sobrebel, sobregrand, sobregai, sobrenaut*. Es d'usatge literari.

Òm pòt encara mençónar las raras formes fossilizadas o sabentas del superlatiu latin: *autisme, santisme, extrèm, suprèm, infim, minim*.

[34] Dins lo lengatge popular, lo superlatiu analitic absolut se rend abitualament amb *plan*, mai rarament amb *fòrça, fòrt, tot plen, rèire*:

Es *plan* amistós, *fòrça* amistós, *fòrt* amistós, *tot plen* amistós, *rèire* fals.

La lenga d'Òc utiliza divèrsas perifrasis per traduire lo superlatiu: *que mai, que jamai pus, que qual sap, a mòrt, mai que mai, mai que plus, que non sai*, etc.:

Es *que mai* sabent. | Es sabent *que jamai pus*.

Es valent *que qual sap*.

Es polit *a mòrt*.

Es *mai que mai* esperdigalhat. | Es *mai que plus* sord.

Es ric *que non sai*.

La lenga parlada expremís encara lo superlatiu per redoblament: *polit polit*, *dolent dolent*.

Lo superlatiu relatiu es rendut amb l'ajuda de l'article e del comparatiu: *la pus valenta*, *lo mai fòrt*, *la mendre causa*, *lo màger lum*. Quand lo superlatiu seguis lo substantiu es inutil de repetir l'article: *La vaca mai magra*.

C Numerals

Los numerals comprenon los cardinals, los ordinals, los collectius, los multiplicatius, los partitius e los distributius.

1 Cardinals

[35] Los dos primiers nombres cardinals an un masculin e un fernenin: *un, una*; *dos* (/dus/), *doas* (/dèò/, /duòs/, /düòs/, /diòs/). Cal senhalar l'arcaïc: *ambedós*, *ambedoas*, remés en usatge per qualques escrivans, que significa: *los dos, las doas*.

Aicí la seria dels nombres cardinals:

un, una	dètz	vint, vint-e-un, etc.
dos, doas	onze	trenta, trenta un, etc.
tres	dotze	quaranta, quaranta un, etc.
quatre	tretze	cinquanta, cinquanta un, etc.
cinc	catòrze	seissanta, seissanta un, etc.
sièis	quinze	setanta, setanta un, etc.
sèt	setze	oitanta quatre-vints, oitanta un, etc.
uèit uòch uèch	dètz-e-sèt	nonanta, nonanta un, etc.
nòu	dètz-e-uèit	cent, cent un, etc.
	dètz-e-nòu	dos cents, etc.
		mila mil, dos mila, etc.
		milion
		miliard

Cal senhalar encara: *milanta* e *bissanta*, que designan un grand nombre.

2 Ordinals

[36] Dès lo sègle xv, los ordinals comenceron de patir de l'influéncia del francés. La lenga modèrna los a completament perduts e emplega los gallicismes correspondents en *-ième*. Mistral, seguit per fòrça felibres, a adoptat una forma en *-enc*, *-enca*, qu'a cap d'epòca a pas agut la valor ordinala, mas simplament qualificativa dins un petit nombre d'adjectius derivats dels numerals: *patanas quarantencas*, *mescla tercencas*, *pan de l'ara quartenca*. A adoptar una forma inusitada, nos pareis preferable de recomandar lo sufixe ordinal de l'anciana lenga encara viu en catalan: *-en*, *-ena*. Aurèm l'avantatge de nos téner dins lo dreit corrent de la tradicion

e de servar lo contacte amb un dels principals dialèctes de la lenga d'Òc. Aicí la lista d'aquells ordinals.

primièr	desen	vinten, vint-e-unen, vint-e-dosen, etc.
segond dosen	onzen	trenten, trenta unen, trenta dosen, etc.
tèrç tresen	dotzen	quaranten
quart quatren ⁷	tretzen	cinquanten
quint cinquen	catorzen	seissanten
seisen	quinzen	oitanten
seten	setzen	nonanten
oiten ochen	dètz-e-seten	centen, cent-unen, etc.
noven	dètz-e-oiten	dos centen, etc.
	dètz-e-noven	milen, dos milen, etc.
		milionen ⁸

3 Collectius

[37] Los collectius son identics al femení dels ordinals en *-ena*:

cinquena	quinzena
seisena	setzena
setena	vintena
oitena	trentena
novena	quarantena
desena	cinquantena
onzena	seissantena
dotzena	setantena
tretzena	oitantena
catorzena	nonantena
	centena

Lo collectiu correspondent a *dos* es *parelh*. Existís encara de collectius en *-at*, *-ada*: *parelhat*; *desenat*, *-ada*; *quinzenat*, *-ada*; *centenat*, *-ada*; *milierat*, *-ada*.

Cal senhalar lo derivat de *bissanta*: *bissantena*.

4 Multiplicatius

[38] Los multiplicatius son representats per: *doble*, *triple*, *quadruple*, *quintuple*, *sextuple*, *septuble*, *octuple*, *decuple*, *centuple*, que, tirat del primièr, son de mots purament sabents manlevats al latin.

⁷ N.E.: En aranés enes darrers ans s'a socializat *tresau*, *quatau*, *cincau*...

⁸ La lenga d'Òc pòt emplegar los nombres cardinals coma ordinals: Enric quatre. | Pagina cent vint-e-dos. | Lo 24 de genièr. | Sègle xiv.

Lo lengatge popular emplega mai que mai l'expression: *dos còps mai, tres còps mai, quatre còps mai*, etc.

5 Partitius

[39] Los ancians partitius, en fòra de *mitat*, son remplaçats dins la lenga modèrna pels nombres ordinals franceses en *-ième*. Conven de restablir los ordinals nòstres: *mitat, tèrc, quart, cinquen, seisen, seten*, etc., per expressar $1,1/2, 1/3, 1/4, 1/5, 1/6, 1/7$, etc.

Los parlars populars emplegan l'expression originala: *de doas parts una, de tres parts una, de quatre parts una*, etc., per $1/2, 1/3, 1/4$, etc. Òm tròba encara: *dos còps mens, tres còps mens, quatre còps mens*, etc.

6 Distributius

[40] La lenga d'Òc possedís pas de distributius, i suplís amb las expressions: *a un, a dos, a tres, a quatre, a cinc*, etc. Se ditz encara: *a bèlis dos, a bèlis tres*, etc., o encara: *un per un, dos per dos, tres per tres*, etc.

7 Qualificatius

[41] Existís de nombroses adjectius qualificatius o substantivats formats suls numerals, que servisson sovent a designar de mesuras o de causas en relacion amb los nombres. Los segunts derivan dirèctament del latin: *prim, tèrcia, quarta, sèsta, uchau, ochava, nona, decima*. Aicí-ne d'altres de formacion romana: *ternal, quartal, quintal; terçan, quartan; unenc, mitadenc, doblenc, tercenc, ternenc, quartenc, seisenc, quarantenc; megier, tercièr, quartier, sestier, setzenier; quarton, megeirola, terçairòla*, etc.

II PRONOM

A Pronom personal

Lo pronom personal comprend de formas absolutas tonicas e de formas conjuntas al vèrb(e) primitivament atònas.

1 Formas absolutas

[42] Aicí lo paradigma de las formas absolutas:

<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
1 ^a p. ieu io jo (m. e f) ⁹	1 ^a p. nosautres (m.) nos (m. e f), nosautras (f)
2 ^a p. tu (m. e f)	2 ^a p. vosautres (m.) vos (m. e f), vosautras (f)
3 ^a p. el (m.), ela (f)	3 ^a p. El elis eles (m.), elas (f.)
Reflexiu	se (dels dos genres e nombres)

Aquelas formas, sempre tonicas, s'emplegan coma subjèctes o coma regims preposicionals:

Ieu parli. | Ai fait coma *tu*. | Pensas a *ieu*.
Te trufas d'ela. | Se fisa a *vosautres*. | Aquò va de *se*.

Lo reflexiu *se*, utilizat solament coma regim, es generalament remplaçat per *el*:

Cadun fa per *el*.

Las formas *nos* e *vos* son reservadas a l'usatge respectuós:

Se tracha de *vos* sol.

L'anciana lenga, fins al segle XVIII, coneissiá de formes en *mi*, *ti*, *si*. Las doas primièras èran quora subjèctes, quora regims preposicionals, la darrièra exclusivament regim preposicional:

Fora de mi. | Parla de *ti*. | Plus docte que *mi*. | Trabalha per *si*.

[43] Las formas absolutas del pronom pòdon donar de compausats per l'adjoncion de l'adjectiu indefinit *meteis* o *meteus*:

⁹ *Ieu* es la forma d'usatge mai espandit, deu èsser preferida; *io* (/yú/, /yò/) es coneugut en Carc., Rgt., Ag., Tol.; *jo* (/ju/) en Fois.

<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
1 ^a p. ieu meteis	1 ^a p. nosautres meteisses nos m., nosautras meteissas
2 ^a p. tu meteis	2 ^a p. vosautres meteisses vos m., vosautras meteissas
3 ^a p. el meteis, ela meteissa, se meteis, se meteissa	3 ^a p. els meteisses, elas meteissas, se meteisses, se meteissas

Conven de senhalar encara las formas compausadas: *de per ieu*, *de per tu*, *de per el*, *de per se*, etc., e dins los parlars orientals: *d'esperieu*, *d'espertú*, *d'esperel*, *d'espersé*, etc. An lo sens de *per ieu meteis*, *per tu meteis*, etc. Totas las formas de la seria son pas egalament usitadas. J. Ronjat voldriá i véser de compausats de DE+IPSE+PER+EGO, TU, ILLE, etc.

2 Formas conjuntas

[44] Los pronomis conjunts presentan las formas seguentas:

<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
1 ^a p. me, m' (m. e f.)	1 ^a p. nos (m. e f.)
2 ^a p. te, t' (m. e f.)	2 ^a p. vos (m. e f.)
3 ^a p. lo, 'l, l' (m.), la, l' (f.), li (m. e f.)	3 ^a p. los, 'ls (m.), las (f.), lor (m. e f.)
<i>Reflexiu</i>	se, s'(dels dos genres e nombres)
<i>Neutre</i>	o
<i>Advèrbis pron.</i>	ne, n', 'n, en, i

Aquellas divèrsas formas, plaçadas abans lo verb(e), son desproveïdas d'accent e se pronóncian d'una sola venguda en se piejant sus el (proclíticas); quand seguisson lo verb(e), demòran piejadas sus aqueste (enclíticas); èran atònas dins l'anciana lenga e son vengudas tonicas dins los parlars modèrn(e)s. Çaquela, *lo*, *los*, *ne* emplegats coma enclitics sul verb(e) o sus un mot a desinéncia vocalica son inaccentuats e prenon las formas reduïtas: *'l*, *'ls*, *'n*:

Me'l porta. | *Tira'ls-me.* | *Vai-te'n.*

Pòdon encara se contractar amb nos e vos:

Vo'l pòrti. | *No'ls dona.* | *Fasetz-vo'n portar.*

Me, te, nos, vos, se pòdon servir indistintament¹⁰ de regims dirèctes o indirèctes:

¹⁰ N.E.: Actuaument tanben s'emplegue *indistinctament*.

Me prendrà. | *Me disiá.*

Lo, la, los, las servisson exclusivament de regims dirèctes, mentre que *li, lor* son regims indirèctes:

Li pòrti. | *Lor disi.*

Dins la lenga parlada, la substitucion de *li* a *lor* e de l'advèrbi pronominal *i* als dos precedents es plan frequenta. Invèrsament, *li* pòt remplaçar *i* en tant qu'advèrbi pronominal. Òm pòt aver donc: *li* (sing.) *disi*, *li* (plur.) *disi*, *i* (sing. e plur.) *disi*, *li vau* per *i vau*. La lenga literària deu restablir l'usatge primitiu e emplegar *li* pel datiu singular, *lor* pel datiu plural e *i* per l'advèrbi pronominal. Çaqueula, la substitucion de *i* a *li* e a *lor*, dins los grops de pronoms, es admissibla per aleugerir la prononciacion, per defugir las alliteracions *li la, la lor*, o encara per permetre l'elision dins los grops *me li, te li, se li, me lor, te lor, se lor* en *m'i, t'i, s'i*.

L'advèrbi pronominal *ne* reprend sa forma primitiva en dins los grops de pronoms après *lo, los, las, nos, vos*:

L'en tiri. | *Los en tirarem.* | *Tiratz-las-en.* | *Anatz-vos-en.* | *Se nos en van.*

Dins los autres cases, cal sempre utilizar *ne, 'n, n'*:

Ne volò. | *Me'n dona.* | *N'aurai*¹¹.

3 Combinasons pronominalas

[45] Las combinasons pronominalas pòdon èsser formadas de dos, tres, quatre o cinc pronoms. Las de dos pronoms son correntas dins la lenga escrita, mas las de tres, quatre e cinc pronoms se tròban gaire que dins la lenga parlada.

L'ordre dels pronoms es variable segon los parlars. A aquell punt de vista, òm pòt devesir lo domeni lengadocian en doas regions: la region Nòrd-Èst (Orlh., Gav., Rgt., Carc., Alb.) ont l'ordre acusatiu + datiu predomina gaireben exclusivament, e la region Sud-Oest (Ag., Tol., Cent., Fois., Don., Narb., Bes., Montp., Cev.) ont l'ordre invèrs datiu + acusatiu es abitual.

Lo grop pronominal precedent lo verb(e) es proclitic e atòn, mentre que lo grop seguissent lo verb(e) es enclitic e tonic. Cal notar que, dins aqueste darrièr cas, la

¹¹ Dins los parlars qu'an l'article en /le/, /les/, los pronoms *lo, los* prenon la meteissa forma. D'autre biais, de nombroses parlars assordisson *la, las* en *lo, los* dins lo cas d'enclisi: *pren-la* (/prén-lò/). Conven de servar las formas *lo, los, la; las*.

Lo Tol. local de Tolosa modèrn, influenciat pel gascon, possedís la doble forma *au, oc: /au cre-si/, /crei-z-oc/*.

Lo Fois. utiliza las formas del gascon modèrn *ac, òc: /ac cresí/, /cresètz-òc/*. L'advèrbi pronominal *ne* es sovent redoblat dins la lenga parlada: */ne'n vòle/, /dunatz-me-ne'n/*. En combinason amb *i: /n'i'n farai/, /dunatz-n'i'n/*.

lenga anciana coneissiá que de pronomes atòns. La lenga modèrna fa portar l'accent principal sul darríer pronom:

pòrta-me-la /pòrto-mé-ló/
trasètz-i-ne /trasètz-í-né/

a Combinasons de dos pronoms

1 [46] Combinasons dels pronomes de 1ª pers. amb los pronomes de la 3^a e los adverbis pronominals:

- me + lo** me lo dona, me'l dona, me l'agafa; dona-me-lo, dona-me'l
lo me dona, lo m'agafa; disètz-li que'l me done; dona-lo-me,
dona'l-me
- me + la** me la dona, me l'agafa; dona-me-la
la me dona, la m'agafa; dona-la-me
- me + los** me los dona, me'ls dona; dona-me-los, dona-me'ls
los me dona, los m'agafa, ditz-l'i que'ls me done; dona-los-me,
dona'ls-me
- me + las** me las dona; dona-me-las
las me dona; dona-las-me
- me + li** me li dona, m'i dona; dona-me-li, dona-me-i, dona-m'i
li me dona, i me dona; dona-li-me, dona-i-me
- me + lor** me lor dona, m'i dona; dona-me-lor, dona-m'i
lor me dona, i me dona; dona-lor-me, dona-i-me
- me + o** me o dona, m'o dona; dona-me-o, dona-m'o
o me dona; dona-o-me
- me + ne** me'n dona; dona-me-ne, dona-me'n
- me + i** m'i dona; dona-m'i, dona-me-i
i me dona; dona-i-me

La seria amb *te* es identica.

- nos + lo** nos lo dona, nol dona; dona-nos-lo
lo nos dona; dona-lo-nos, dona'l-nos
- nos + la** nos la dona; dona-nos-la
la nos dona; dona-la-nos

- nos + los** nos los dona, no'ls dona; dona-nos-los, dona-no'ls
los nos dona, diga que'ls nos dona; dona-los-nos, dona'ls-nos
- nos + las** nos las dona; dona-nos-las
las nos dona; dona-las-nos
- nos + li** nos li dona, nos i dona; dona-nos-li, dona-nos-i
li nos dona, i nos dona; dona-li-nos, dona-i-nos
- nos + lor** nos lor dona, nos i dona; dona-nos-lor, dona-nos-i
lor nos dona, i nos dona; dona-lor-nos, dona-i-nos
- nos + o** nos o dona; dona-nos-o
o nos dona; dona-o-nos
- nos + en** nos en dona, non dona; dona-nos-en, dona-nos-ne, dona-non

La seria amb *vos* es identica.

2 [47] Combinacions dels datius de la 3ª pers. amb los autres pronoms de la mateixa persona e los advèrbis pronominals:

- lo + li** li lo pòrti, i lo pòrti, i'l pòrti; pòrta-li-lo, pòrta-i-lo, pòrta-i'l
lo li pòrti, lo i pòrti; pòrta-lo-li, parta-i'l, pòrta-lo-i
- la + li** li la pòrti, i la pòrti; pòrta-li-la, pòrta-i-la
la li pòrta, la i pòrta; pòrta-la-li, pòrta-la-i
- los + li** los li pòrti, los i pòrti; pòrta-los-li, pòrta'ls-li, pòrta-los-i, pòrta'ls-i
li los pòrta, i los pòrta, i'ls pòrta; pòrta-li-las, pòrta-i-los, pòrta-i'ls
- las + li** li las pòrti, i las pòrti; pòrta-li-las, pòrta-i-las
las li pòrti, las i pòrti; pòrta-las-li, pòrta-las-i
- li + o** li o pòrti, i o pòrti; pòrta-li-o, pòrta-i-o
o li pòrti, o i pòrti; pòrta-o-li, pòrta-o-i
- li + ne** li'n pòrti, i'n pòrti; pòrta-li-ne, pòrta-li'n, parla-i-ne, pòrta-i'n.
- li + i** sembla pas donar de formas possiblas.

La seria plural amb *lor* es identica, mas es generalament remplaçada per la seria amb *i*.

3 [48] Combinacions dels regims dirèctes de la 3ª pers. amb los advèrbis pronominals:

- lo + ne** lo ne tira, lo'n tira, l'en tira, lo n'aurai; tira-lo-ne, tira-lo'n, tira-l'en, tira'l-ne
- la + ne** la ne tira, la'n tira; tira-la-ne
- los + ne** los ne tira, los en tira, cresí que'ls en tirarà, cresí que'ls ne tirarà; tira-los-ne, tira-ls-ne, tira-los-en
- las + ne** las ne tira, las en tira; tira-las-ne, las en tira
- lo + i** i lo met, i'l met; metètz-i-lo, metètz-i'l
lo i met, l'i met; met-lo-i, met-l'i
- la + i** i la met; met-i-la
la i met; met-la-i
- los + i** i los met, i'ls met; met-i-los, met-i'ls
las i met, cresí que'ls i met; met-i-los, met-i'ls
- las + i** i las met; met-i-las.
las i met, met-las-i.

4 [49] Combinacions dels advèrbis pronominals:

- i + ne** i'n met; met-i-ne, met-i'n
n'i met, ne i met; met-n'i, met-ne-i

5 [50] Combinacions dels pronoms de 1^a e 2ª pers.:

- te + me** te me diguèt; prenètz-te-me.
- te + nos** te nos diguèt; prenètz-te-nos.
- vos + me** vos me diguèt; prenètz-vos-me.
- vos + nos** vos nos diguèt; prenètz-vos-nos.

6 [51] Combinacions del pronom reflexiu *se* amb los autres pronoms:

- se + me** se me copèt
me se copèt
- se + nos** se nos copèt

	nos se copèt
se + te	se te copèt te se copèt
se + vos	se vos copèt vos se copèt
se + lo	se lo pren, se'l pren, se l'agafa lo se pren, cresí que'l se pren
se + la	se la pren la se pren
se + los	se los pren, se'ls pren los se pren, cresí que'ls se pren
se + las	se las pren las se pren
se + li	se li pren, s'i pren li se met, i se met
se + o	se o pren, s'o pren o se pren
se + ne	se'n pren, se n'acomoda; anar-se'n
se + i	s'i met, se i met; anar-se-i i se met

b Combinasongs de tres, quatre e cinc pronoms

[52] Aquelas combinasongs se forman per adjonccion dels datius etics e dels advèrbis pronominals als grops de dos pronoms.

Los datius etics marcan l'interès que prenon los interlocutors a l'accion expresa pel verb(e). Òm pòt aver: *me, te, nos, vos, te me, te nos, vos me, nos vos*.

Los pronoms son tractats coma dins los grops que venèm d'estudiar. Lor plaça pòt variar fins dins un meteis parlar: *pòrta-i-me-ne, pòrta-me-i-ne, pòrta-me-ne-i*.

Segon çò que venèm de dire, un grop simple quin que siá pòt donar un seguit de combinasongs:

me + lo	te me'l prenguèt, pren-te-me-lo; te me l'en tiret, tira-te-me-lo-ne; te me l'i portèt, pòrta-te-me-lo-i.
lo + li	t'i'l prenguèt, pren-te-i-lo; te m'i l'en tiret, tira-te-me-i-l'en.

se + te se te me copèt, se te me'n fugiguèt, se te m'i'n metèt.

se + lo se l'en fot, se me l'en fot, se te me l'en fot.

B Article definit

[53]

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	lo	los
<i>Femenin</i>	la	las

[54] L'article masculin se contracta amb divèrsas preposicions quand precedís un mot començant per una consonanta. Aicí les formes admissibles dins la lenga escrita:

<i>Prep.</i>	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
a	al/au	als
de	del/dau	dels
per	pel	pels
sus	sul	suls

Qualques parlars utilitzan encara: *dins + lo: dil; dins + los: dus; jos + lo: jol; jos + los: jols; tras + lo: tral; tras + los: trals; vers + lo: vel; vers + los: vels.*

Dins la lenga parlada, *als, dels, pels, suls, dils, jols, trals, vèls* se pronóncian: (/as/, /des/, /pes/, /sus/, /dis/, /jus/, /tras/, /bès/).

[55] L'article proclitic s'elidís davant las vocalas: *l'ome, l'ora, a l'autar, de l'aujam, per l'aiga.* Cal defugir las grafias: («al autar»), («del aujam»), («pel aiga»).

L'article enclitic masculin pèrd tanben sa vocala, lo singular davant consonanta e lo plural indistintament davant vocala o consonanta: /caça'l gos/, /caça'ls gosses/, /atrapa'ls aucèls/, /ensenha-i'l camin/.

Dins la lenga escrita cal evitar l'aferesi, freqüenta dins la lenga parlada, de *al, als:*

parla al mestre /parlo'l mestre/
parla als mestres /parlo'i mestres/

C Demonstratius

[56] Lo dialècte lengadocian possedís los demonstratius següents:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	aiceste	aicestes
	aqueste	aquestes
	aqueł	aquełs
<i>Femenin</i>	aicesta	aicestas
	aquesta	aquestas
	aqueła	aquełas
<i>Neutre</i>	aiçò, aquò, ailò, çò	

Òm pòt trobar encara: *este, estes, esta, estas; ceste, cestes, cesta, cestas*; son de formas pauc recomanadables.

Los demonstratius pòdon èsser renforçats amb los advèrbis de lòc: *aici, aquí, açai, alai, amont, aval*:

Aquel d'*aquí*. | Aquel d'*alai*. | Aquel d'*aval*. | Aquò d'*amont*.

Quand los demonstratius servisson d'adjectius, l'advèrbi seguís lo substantiu:

Aquel *gos* d'*aquí*. | Aquel *ostal* d'*amont*.

Aiceste, aqueste, aquel designan d'objèctes de mai en mai alunhats d'aquel que parla, respondon respectivament a la 1^a, 2^a e 3ª persona. Una gradacion identica existís entre: *aiçò, aquò, ailò*.

Aiceste, aqueste, aquel pòdon jogar lo doble ròtle d'adjectius e de pronoms, mentre que *aiçò, aquò, ailò* son únicament pronoms¹².

Çò es utilitzat coma antecedent dels relativs o coma subjècte o regim:

Çò que disi. | *Çò* es. | *Çò'm* par. /sampà/ | *Çò* ditz. | *Çò* faguèt.

Dins cèrtas expressions jòga lo ròtle d'un vertadièr article neutre:

Çò bon. | *Çò* melhor. | *Çò* nòstre. | *Çò* de sieu. | *Çò* de lor. *Çò* meteis¹³.

D Possessius

[57] Los possessius comprenon una primièra seria tonica que jòga lo ròtle quora d'adjectiu, quora de pronom:

¹² Òm tròba de plurals en *-is*: *aicestis, aquestis, aquelis*. Al costat d'*aquel*s e *aquelles*, existís *aquelles*. Aquelas formas pòdon èsser admesas dins la lenga escrita.

¹³ *Çò* presenta divèrsas alteracions: /ce/ (Montp. e Rgt.), /ça/ (Cent., Narb., Fois., Tol.), /çò/, /su/ (Gav.).

1 Possessius de l'unitat

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	mieu	mieus
	tieu	tieus
	sieu	sieus
<i>Femenin</i>	mieu, mia, mieuna	mieus, mias, mieunas
	tieu, tia, tua, tieuna	tieus, tias, tuas, tieunas
	sieu, sia, sua, sieuna	sieus, sias, suas, sieunas

2 Possessius de la pluralitat

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	nòstre	nòstres
	vòstre	vòstres
	lor	lors
<i>Femenin</i>	nòstra	nòstras
	vòstra	vòstras
	lor	lors

Aquelles formes son precedidas de l'article quand jògan lo ròtle d'adjectiu o de pronom:

Lo mieu paire.   *La nòstra* sòr.
Gardatz lo vòstre.   *La sia* val pas res.

Çaques, al vocatiu se passan d'el:

Paire *mieu!* Sòr *mia!*

N'es atal meteis quand servisson d'atribut o de predicat:

La sòr *mieu*. Un amic *sieu*. Aquel ostal es *nòstre*.

Amb çò, dont la valor demonstrativa dispareix al punt d'equivaler a l'article neutre espanyol *lo*, donan los pronoms neutres:

Çò mieu, çò tieu, çò sieu, etc.;

o encara:

Çò de mieu, çò de lor, çò de vòstre.

Lo femenin *mieu*, *tieu*, *sieu* proven de l'anciana forma del femenin: *mieua*, *tieua*, *sieua*, elidida davant vocala: *la mieu'amiga*, qu'es estada apuèi emplegada davant consonanta: *la mieu'sòr*. Aquel fernenin data al mens del sègle XIV, lo catalan empordanés lo coneis tanben.

Tua, sua son d'ancianas formas classicas encara vivas en Orlh¹⁴.

Dins mantun parlar, *lor* es remplaçat per *sieu*: *Aquels obrièrs pòrtan los sieus espelits*.

[58] Los possessius de la seria atòna, que jògan exclusivament lo ròtle d'adjectiu, presentan las formas seguentas:

3 Possessius de l'unitat

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	mon	mos
	ton	tos
	son	sos
<i>Femenin</i>	ma	mas
	ta	tas
	sa	sas

4 Possessius de la pluralitat

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	nòstre	nòstres
	vòstre	vòstres
	lor	lors
<i>Femenin</i>	nòstra	nòstras
	vòstra	vòstras
	lor	lors

Despuèi una epòca anciana, *mon*, *ton*, *son* s'emplegan davant los femenins d'iniciala vocalica:

Mon amiga. | Ton estela.

La substitucion de *son* a *lor* es frequenta:

Aquels gosses mossegan son mestre.

¹⁴ N.E.: Son formes viues en aranés.

E Relatius, interrogatius e exclamatius

1 Relatius

Lo lengadocian utiliza divèrses relatius: *qui* atòn o tonic; *que* atòn e *qué* tonic; *cu* atòn o tonic; *qual* e *lo qual*; *dont*.

[59] Qui atòn representa las personas, servís de subjècte o de regim dirècte sens antecedent expremit:

Qui vòl i va.
Salve qui pòsca.
Qui cresètz enganar vos engana.
Fugissián qui deçà, *qui* delà.

Qui tonic representa tanben las personas, jòga lo ròtle de regim preposicional amb o sens antecedent expremit:

L'òme a *qui* parlava. | La femna de *qui* vos planhètz.
Los mèstres per *qui* trabalham.
L'onor compta pas a *qui* se'n trufa.
N'i aurà per *qui* s'o aurà meritat¹⁵.

[60] *Que* atòn representa a l'encòp las personas, las causas o lo neutre, pòt servir de subjècte, d'atribut o de regim amb un antecedent expremit:

Lo gos *que* laira. | L'aiga *que* raja. | Nècis *que* sèm.
L'òme *que* cercatz. | Prenètz las *que* voldrètz. L'endreit *qu'anam*.
L'òme *que* lo gos li es mòrt. | Sai pas çò *que* fan.

Qué tonic jòga lo ròtle de complement preposicional sens antecedent quand es neutre e amb antecedent quand representa de causas:

Vesi a *qué* volètz ne venir. | Sai *de qué* me parlatz.
Aquí *en qué* pecatz. | Las causas *de qué* nos fasem glòria.
La rason *per qué* vos ai dedicat lo libre. | L'ostal *de qué* vos parli¹⁶.

¹⁵ Los parlars septentrionals substituisson sovent *que* a *qui*: *Que* tusta es tustat. | La femna de *que* vos trufats.

¹⁶ Cal notar que l'Ag., per imitacion del gascon, substituís de vegadas *qui* a *que* atòn: La qui parla melhor. | Mantun parlar lengadocian substituís *de qué* a *que* neutre: Sap *de qué* dire. | Aicí en *de qué* pecatz. Es una forma a defugir.

[61] Lo Carc., a la plaça de *qui* atòn o tonic, emplega qualque còp *cu*, que representa *cui* del vielh occitan (latin CUI):

Garissiá *cu* volià.
Fa plan malaise *cu* se'n priva.
Dona *cu* vol, *cu* plan, *cu* gaire.
Que pòt far la fortuna a *cu* n'a pas de còr?

Aquela forma es correnta en provençal.

[62] *Qual* o *quau* invariable, dins los parlars lengadocians en fòra del Cent., Tol., Fois. e Don., pòt jogar lo ròtle de *qui* atòn o tonic:

Qual vòl i va. | Riga *qual* voldrà.
Qual ritz, *qual* plora. | La femna de *qual* me parlatz.

[63] La forma compausada *lo qual* presenta lo paradigma seguent:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	lo <i>qual</i> <i>quau</i>	los <i>quals</i> <i>quaus</i>
<i>Femenin</i>	la <i>quala</i>	las <i>qualas</i>

Existís de plurals masc. en *-is*, *-es*.

Lo qual jòga lo ròtle d'adjectiu e de pronom, pòt servir de subjècte, de regim direkte o preposicional e d'atribut:

As dit de causas, *las qualas* m'an agradat.
Los marchands *dels quals* ai après.
La facilitat amb *la quala* fas tos verses.

[64] *Dont* compausat de *de + ont* servís de genitiu del relatiu a la plaça de *de qui*, *de qué*, *de qual*, *de la quala*:

Lo país *dont* parli.
Petits rius *dont* l'argent vesiadament gorrina.

Luènh d'èsser un gallicisme, *dont* aperten a la lenga dels trobadors.

2 Interrogatius

Los interrogatius lengadocians comprenon *qui*, *que* e *qué*, *qual*, *quin*, *quin un*, *quant*.

[65] *Qui* atòn o tonic s'emplega per las personas coma subjècte, atribut, regim direkte e preposicional:

*Qui crida? | Qui batètz? | A qui parlas? |
Amb qui vas? | Qui es aquò? | Qui son aquelis?*

Compausat: *qui mai*.

[66] *Que* atòn o tonic es utilitzat per las causas e pel neutre coma subjècte, atribut, regim dirècte e preposicional:

*Que redòla? | Que tocatz? | Qu'es aquò?
Dison qué? | Amb qué farai? | De qué te servisses? | Per qué travalhan?*

Compausat: *qué mai*¹⁷.

[67] *Qual* invariable e *cu* dins divèrses parlars pòdon remplaçar *qui*:

*Qual crida?, o: Cu crida?
A qual parlas?, o: A cu parlas?
Qual son aquelis?, o: Cu son aquelis?*

Compausat: *qual mai*.

[68] *Qual* variable presenta lo paradigma seguent:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	qual quau	quals quaus
<i>Femenin</i>	quala	qualas

I a de plurals masc. en *-is, -es*.

Qual es pronom o adjectiu:

*Qual vòls? | Quala causissètz?
Qual gos t'agrada? | De quals espleches avètz besonh?*

[69] *Quin, quan* son variables coma *qual* e an lo meteis sens:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	quin	quins
<i>Femenin</i>	quina	quinas

Cal senhalar los plur. masc. en *-is, -es* e la prononciacion *quins /quis/*.

Son pronom o adjectius:

¹⁷ Dins mantun parlar, *qué* interrogatiu es remplaçat per *de qué*; es una forma a defugir: *De qué vòls?*

Quin demandas? | *Quina* prenètz? | De *quins* as besonh?
Quina part prenderàs? | *Quinis* camps avètz lauratz?¹⁸

[70] *Quin, quan* donan lo compausat *quin un, quan un*:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	quin un	quins uns
<i>Femenin</i>	quina una	quinas unas

I a de plurals en *-is, -es*: *quinis unis, quines unes*.
Aquela forma es pronominala:

*Quina*¹⁹ una era la pus granda? | De *quin un* parlas?

[71] *Quant* interrogatiu de quantitat presenta las formas seguentas:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	quant	quantis, -es
<i>Femenin</i>	quanta	quantas

Servís d'adjectiu e de pronom; pòt s'emplegar variable o invariable, sol o amb la preposicion *de*:

Quantis ostals an bastit? | *Quantas* galinas avètz manjadas?
Quanta farina vos cal? | *Quant* d'argent demandatz?
Quantas de pèças prenètz? | *Quantes* n'avètz?
De *quantis* vos servissètz?

3 Exclamatius

[72] Los exclamatius comprenon *qual, quin, quin un, quant, que*.

Qual e *quin* o *quan* son adjectius e pronom:

Quinas me'n fasètz! | *Qual* nèci me fas! | *Quina* bèstia!

Quin un, quan un son pronom:

¹⁸ En fòra de las doas formas precedentas acceptablas dins la lenga escrita existís tota una tièra de variantas o alteracions: /quinh/, /quinhe/, /quint/, /quinte/; /quun/, /quunhe/, /quunte/; /quanh/, /quanhe/, /quant/, /quante/; apertenent sobretot als parlars orientals e septentrionals. Lo Fois. e lo Carc. coneisson: /tchin/, /tchün/.

¹⁹ N.E.: En original, Alibèrt a escrit «quana», mès pensam qu'ei ua forma a reemplaçar.

Quina²⁰ una n'ai faita!

Quant es pronom e adjectiu:

Quantas me n'a fait! Quantas de gents avètz percut en guèrra!

Que equival a *quant*:

Que de flors aicí totas novèlas!

F Indefinits

Los indefinits expremisson divèrsas modalitats de sens: afirmacion universal, particulara, determinada, indeterminada; negacion; distribucion; quantitat; unitat e pluralitat; partitiu; paritat e semblança; disparitat; relativus indefinits.

1 Afirmacion universal

[73] L'affirmacion universal es representada per *tot*:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	<i>tot</i>	<i>tots, -is, -es</i>
<i>Femenin</i>	<i>tota</i>	<i>totas</i>

Tot juga lo ròtle d'adjectiu e de pronom:

An begut *tot* lo vin e an daissada tota l'aiga.

Avèm pas mai de camparòls, los avèm *tots* manjats.

Tot s'abissa. | Los farem *totes* rire.

Èra *tota* vestida de blanc. | Son *totis* pesols. | O sai *tot*.

Lo compausat *totòm*, utilizat en Don., Narb., es exclusivament pronom:

Totòm o sap. | Òm pòt pas se fisar al dire de *totòm*.

2 Afirmacion particulara

[74] L'affirmacion particulara s'exprèmis amb los indefinits següents: *qualque*, *quauque*, *qualques*, *quauques* dels dos genres. Aquela forma es exclusivament adjectiva:

²⁰ N.E.: En original, Alibèrt, a escrit «quana».

Ai trobat *quelques* camparòls.
 Me contentarai de *quelques* prunas.
 Ganhèron qualche pauc d'argent²¹.

La forma pronominala es representada pel compausat *qualqu'un*, *quaqu'un*.

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	<i>qualqu'un</i>	<i>quelques uns, -is, -es</i>
<i>Femenin</i>	<i>qualqu'una</i>	<i>quelques unas</i>

S'aimas las peras, te'n balharai *quelques unas*.
 Demandaràs lo camin a *qualqu'un*.

Dins la lenga parlada, *qualqu'un*, pres dins lo sens absolut de *alguien* de l'espanhòl, se pronòncia: /qualqu'ü/ coma *digun* /digü/; òm tròba tanben: /qualqu'üs/, /digüs/.

La foncion del pronom neutre reven a *quicòm*, *quaucòm* (amb o obèrt). Diminutius correspondents: *quicomet*, *quaucomet*, que correspondon al fr. *quelque chose* e a l'esp. *algo*:

Sabes *quicòm* d'aquel afar? | *Quaucòm* m'anuja.

Dins *quelques* parlars lo sinonim(e) de *quicòm* es *qualque res*, *quaueque res*, /*qualquo res*/, /*quaauquo res*/:

I a *quaueque res* de nou? | O fa per *qualque res*²².

3 Afirmacion determinada

[75] L'anciana lenga utilizava *cèrt* e *certan*, que los escrivans modèrn(e)s an repre-
ses non sens rason:

Cèrt òme. *Cèrta* femna.
Certan mastin. *Certana* mostèla.

La lenga parlada emplega a la plaça la perifrasia adjetiva: *de ... que i a* amb de
noms plurals o de collectius:

De *còps* que i a. | D'*annadas* que i a. | De *mond* que i a.

²¹ En general, los parlars lengadocians an adoptat una forma femenina: sing. /*qualqua*/, /*quaauqua*/, plur. /*qualquas*/, /*quaauquas*/ . Cal senhalar los plurals masc. en *-is*, *-es*. Val mai se'n téner a las formas regularas encara conservadas: *qualque*, *quelques* pels dos genres.

²² N.E.: En aranés hè *quauarren*.

Òm tròba tanben lo pronom adjectiu: *de quins que i a*, *de quinas que i a*:

De quinis que i a fan atal. | *De quinas femnas que i a*.

4 Afirmacion indeterminada

[76] L'affirmacion indeterminada generala s'exprimís amb l'ajuda de *òm*, que jòga lo ròtle de pronom subjècte. S'emplega lèumens quand l'affirmacion enclau aquel que parla. Quand l'affirmacion es exclusiva d'aquel que parla, cal utilizar la tèrça persona del plural o la tèrça del singular amb *se*:

Òm s'engana sovent. | Quand *òm* ditz la veritat, *òm* se fa de malvolents.

5 Negacion

[77] La negacion comprend divèrsas formes: *cap* jòga lo ròtle d'adjectiu e de pronom invariable. L'adjectiu se construís lèumens amb *de*:

Ai pas cap de cotèl. | *Cap de pòrta* es pas alàndada.

Ne vesí pas cap. | *Cap se vòl pas* mostrar. | Se tracha pas de *cap*.

Cal senhalar los compausats *cap mai*, *cap pus* amb lo sens de *cap d'autre*:

Ne vesí pas cap mai. | *Cap pus* vendrà pas.

Degun /degü, degüs, digü, digüs, dengüs, dingüs/ servís de pronom absolut amb lo sens del fr. *personne* e de l'esp. *nadie*:

Degun ne vòl pas. Vòl pas saber res de degun.

L'utilizacion coma adjectiu o pronom ordinari es venguda rara e arcaïca:

Qui obliga comuna, obliga deguna.

Cresí pas que volguèssen far degun tòrt.

En deguna manièra.

Degun dona los compausats *degun mai* e *degun pus*:

Degun mai es pas vengut. | I a pas *degun pus*.

Cal ajustar *non-degun* equivalent pus energic de *degun*:

Non-degun es pas vengut.

Nat, nada sinonim(e) de *degun* en Ag., servís de pronom e d'adjectiu:

Nat òme, nats obrièrs, nada femna. | N'i a pas *nat*. | Ne vesi pas *nada*.

S'emplega de vegadas amb l'article:

Non crenh diable *lo nat*.

Res es utilitzat coma pronom neutre absolut (fr. *rien*, esp. *nada*):

N'ai pas *res*. | Fa pas *res* de bon. | *Res* li fa pas sofraita.

Se combina amb *mai* e *pus* per donar los compausats *res mai*, *mai res* (/marés/) del Rgt., *res pus*:

Ai pas besonh de *res mai*. | *Mai res* me fa pas plaser. | Vòli pas *res pus*.

Non-res equival a *res*:

Aquò es *non-res*.

6 Distribucion

[78] *Cada* es invariable e servís unencament d'adjectiu:

Cada còp. | *Cada* femna. | *Cada* tres. | *Cada* fat a son sen.

*Cadun*²³ jòga lo ròtle de pronom, se declina coma *un*, *una*:

Un còp *cadun* se van passejar. | *Caduna* aurà sa part. | *Cadun* çò sieu.

Bèl es un adjectiu que contribuís a formar de nombrosas expressions de sens distributiu: *a bèlis unis*, *a bèlis dos*, *a bèlis tres*, etc., *a bèlas unas*, *a bèlas doas*, *a bèlas tres*, etc.; equivalent a *per un*, *dos*, *tres*, etc., *cada un*, *dos*, *tres*, etc. Encara: *a bèlis brassats*, *a bèlis flòcs*, *a bèlis sous*, *a bèlas oras*, *a bèls còps*, etc., equivalent a *brassat per brassat*, *flòc per flòc*, *sòu per sòu*, etc.

Cascun, que jogava lo ròtle d'adjectiu e de pronom, es vengut arcaïc, la forma *chascun* es un gallicisme evident:

Cascuna vegada. *Cascun* lo sieu.

Cadascun subsistissiá dins lo Bes. del siècle XVII.

²³ En aranés escriuem «cada un».

7 Quantitat

[79] *Quant* non interrogatiu servissiá de correlatiu a *tant* e a *tot* dins l'anciana lenga; dins la lenga modèrna aquel usatge es vengut rar:

Tantas quantas èran. | *Totis quantis* son.

Quant es remplaçat per *coma* o *que*: *Tantas coma* èran o qu'èran. | *Totis tant coma* son o *tant que* son.

Dins la lenga literària conven de servar *quant* o *coma* puslèu que *que*.

Tant adjectiu o pronom, pòt variar o demorar invariable, e se construire amb o sens *de*:

Tantas gents. | *Tanta de venason.* | *Tant de carn.*

Tant argent. | Son pas *tantis.* | *Tantes coma* sèm.

La segonda forma de *tant* es *aitant*, sovent reduïta a *atant /atà/* dins los parlars modèrn(e)s.

Autant es un indenegable gallicisme que s'es trop sovent substituit a *altant*, *atant*:

Elis an *atant* mal coma un fòrt bon rocin²⁴. (Galhard)

Plan pòt èsser adjectiu o pronom; se construís amb o sens *de*:

Plan peìras. | *Plan de peìras.*

Plan ne voldrián. | Parli *de plan.*

Fòrça a la meteissa significacion que *plan*:

Ai *fòrça* trabalh. | *Fòrça* annadas. | *Fòrça de gents.*

N'i a *fòrça*. | *Fòrça m'an* parlat.

Molt /mult/, d'usatge extremament reduït, es sobretot un mot arcaïc. Es variable:

Moltas gents. | *Moltas de gents.* | *Molts se'n* trufan.

[80] *Pauc* es un adjectiu e pronom variable o invariable:

²⁴ Las formes *aitant*, *atant*, *aitanben*, *atanben*, *aitanpauc*, *atanpauc*, *aitanplan*, *atanplan* son correntas dins lo lengadocian parlat e Mistral las a consignadas dins son *Diccionari*. La substition de *aitant*, *atant* al gallicisme *autant* es donc perfíèitament justificada. Tots los tèxtes occitans un pauc ancians coneisson que las formes que recomandam; *autant* apareis solament amb lo francés.

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	pauc	paucs
<i>Femenin</i>	pauca	paucas

Existís de plurals en *-is*, *-es*: *pauquis*, *pauques*; formas parladas en /pauces/, /pauços/:

Paucas gents. | *Paucas* de gents. | Èm *pauquis*.
Pauques o creson. | Ai *pau* de pèças.

Gaire es essencialment un adjectiu e pronom invariable:

I a pas *gaire* pan. | Vendèm pas *gaire* de vin.
 Coma aquelas n'i a pas *gaire*. | *Gaire* se'n trachan.

Tròp es lèumens variable:

Tròp pan, *tròp* de carn. | *Tròpa* pauretat. | *Tròpis* d'ans. | Ne caldrà *tròpas*.

Massa equival a *tròp*, es invariable:

Massa vin. | *Massa* carn.

Pro es invariable en lenga normala:

Pro mal. | *Pro* gents. | *Pro* de pan. | *Pro* creson far lor dever.

Mai deu demorar invariable:

Mai d'argent. | *Mai* pena. | N'i a *mai* que o creson. | Mostratz-o a *mai*.

Mens absolutadament invariable:

Mens argent. *Mens* de moneda. N'i a *mens* que o creson. De libres, n'avèm *mens*.

Ges (/ges/, /gis/) deu demorar invariable:

Ges d'argent. | De deutes, n'ai pas *ges*. | *Ges* vendràn pas.

Plus, *pus* forma invariable:

N'ai pas *pus* de blat. | Ne virèm pas *pus*.

8 Unitat e pluralitat

[81] *Un* qualificat d'article indefinit, se declina atal:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	un	uns, unis, unes
<i>Femenin</i>	una	unas

L'indefinit *un* es adjectiu o pronom:

Un ome valent. | *Una* bèla femna. | *Un* que se passejava m'a vist.
N'ai trobat *una* de perduda. | *Una* d'elas se'n va.
Las damas examinavan sa rauba e sa coifa per ne comandar, l'endeman,
unas coma aquò.

Lo plural abitual de *un* emplegat coma article indefinit, es expremit per *de*:

*D'*òmes. | *De* femnas. | *De* vendémias.

Quand lo substantiu es plural per essència o representa d'objèctes que van per parelhs, lo plural de *un* es sovent *uns*, *unas*:

Unas cauças. | *Unas cèrcas.* | *Unes talhants.*
Unis esclòps. *Unas grolhas.* *Unis uèlhs.*

Un al plural s'emplega tanben quand a lo sens enfàtic:

Fasiá *unis* uèlhs blancs que m'espantèt. | Aviá *unas* mans a far fastic.

Un pòt encara aver lo sens de environ amb los numerals: *unis dos*, *unas tres*, *unes cent*.

Unis o *d'unis*:

D'unis vàlon que siá atal. | *D'unas* vàlon pas manjar.

Mant e *mantun*:

Tentarai *mant* pelegrinatge. | *Mantun* còp. *Mantuna* annada.
Aquí *mantun* gojat. Aquí *mantuna* filha.

Plusors es un mot completament arcaïc. Las formas utilitzadas pels escrivans modèrn(e)s son de gallicismes. Caldriá reprendre la forma anciana *plusors* (/plüs-surs/) o la remplaçar per *mant*, *mantun* o la perifrasi dels parlars actuals *mai d'un*:

Ai atrapat *mai d'un* peis. | De *mai d'una* faiçón. *Mai d'un* se calha.

9 Partitiu

[82] Dins l'anciana lenga, lo partitiu èra expremit pel substantiu sol²⁵:

Vòli pan. | Donatz-li argent. | Fa descas. | Noirir gosses.

Çaquelà, dins de tèxtes ancians, òm tròba ja las formas modèrnas amb *de* o *de* + article. Lo primièr tipe es general en Lengadòc:

Vòli *de* pan. | Donatz-li *d'*argent. | Fa *de* descas. | Noirir *de* gosses.

Lo segond es pròpri a l'Orlh.:

Vòli *del* pan. | Donatz-li *de l'*argent. | Fa *de las* descas. | Noirir *dels* gosses.

Lo partitiu determinat usa sempre de l'article:

Dona-me *del* tieu pan. | Dona-me *del* formatge fresc.
Pòrta-li de l'aiga qu'as posada.

10) Paritat e semblança

[83] *Tal, tau* adjectiu e pronom variable:

Tal jorn coma uèi. | Es pas tala coma dises. | N'ai pas trobat de *talis*.

Aital, atal sinonim(e) del precedent:

Farem d'*aitala* faiçon.

Meteis o *meteus, metieus* presenta lo paradigma seguent:

	Sing.	Plur.
<i>Masculin</i>	meteis	meteis, -is, -es
<i>Femenin</i>	meteissa	meteissas ²⁶

25 N.E.: Aguest emplec subsistís en aranés.

26 Aquela forma subsistís gaire qu'en Fois. e en Don., e en fòra del Lengadòc, en Gasconha e Catalunya. Endacòm mai es mai o mens fossilizada: /mateis/ en Fois., Don., Cent., etc.; /metís/ en Tol.; /medís/ en Ag.; /metieus/, /medieus/ en Carc.; /meteus/ en Alb. La forma *meteis* èra la mai espandida dins l'anciana lenga, e es aquela del catalan modèrn (*mateix*). Es donc la que conven de substituir al gallicisme *même* qu'a remplaçat generalament la forma indígena. Aicí quelques exemples: La *meteissa* causa (/la mateicho causo/) | Lo nòstre esperit *meteis* (/le nòstre esperit mateich/). | Ara *meteus* (/aro meteu/). | Lo pauc *metieus* qu'avèm (/lu pau metiu qu'abèm/).

11) Disparitat

[84] *Autre* presenta lo paradigma seguent:

	<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>
<i>Masculin</i>	autre	autres
<i>Femenin</i>	autra	autras

Es indistinctament pronom e adjectiu:

Un *autre* costat. Cèrca l'*autre*. N'i a pas d'*autres*. Las *autras* se'n van.

Qualqu'un mai representa lo pronom absolut correspondent a *autre*:

O demandaràs a *qualqu'un mai*.

Quicòm mai, quaucòm mai ten lòc de l'ancian pronom absolut neutre *als* o *alre*:

Donatz-me *quicòm mai* de melhor.

Çò autre (/çò-z-autre/) representa lo neutre determinat correspondent a *l'autre*:

Aquò es bon, *çò autre* val pas res.

*Als e aure*²⁷:

Si remplaça pas per d'*aure*. | Ai ben d'*aure* a faire.

Autrú (vièlh occitan *autrui*) es arcaïc e generalament remplaçat per *los autres*:

Çò d'autrú. | L'*autrú* pecat.

Çò dels autres. | Lo pecat *dels autres*.

Los alternatius *la un, la una, l'un, l'una; l'autre, l'autra; los uns, las unas; los autres, las otras* servisson de pronom:

La un ritz, l'autre plora.

Pòdon èsser remplaçats pels relatius repetits *qui, cu, qual*:

Qui ritz, qui plora.

²⁷ En aranés significa «ua auta causa».

12) Relatius indefinitos

[85] *Qui que*, forma invariable utilizada per las personas coma pronom:

Qui que venga, demòra.
Qui que vejas, avertís-me.
Aja pietat de *qui que* te demandarà.

Cal senhalar los compausats: *qui que siá*, *qui que sián*; *qui que se siá*, *qui que se sián*; *qui's que se siá*, *qui's que se sián* que jògan lo ròtle de pronom e d'adjectiu:

Un òme *qui que siá*.
De femnas *qui que sián*.
Qui's que se siá deu se respectar.

Qué que s'emplega per lo neutre e las causas:

Qué que fagatz, auretz pas rason.
De *qué qu'ajatz besonh*, som aquí.

Dona, coma *qui que*, los compausats segunts, que son pronom e adjectiu: *qué que siá*, *qué que sián*; *qué que se siá*, *qué que se sián*; *qué's que se siá*, *qué's que se sián*:

Vos donarai *qué que se siá* que demandetz.
Un ostal *qué's que se siá*.

Qual que variable es pronom e adjectiu:

Qual que volgatz, vo'l donarai. | *Quala ora qu'arriba*, lo demòri.

Compausats: *qual que siá*, *quals que sián*; *qual que se siá*, *quals que se sián*:

Quala ora que se siá cal partir.

Quin que, *quina que* adjectiu e pronom variable:

Quin que volgatz, prenètz-lo. | *Quina ora qu'arriba*, lo demòri.

Compausats: *quin que siá*, *quins que sián*, *quin que se siá*, *quins que se sián*:

Quina ora que se siá, cal partir.

Qualque que adjectiu variable:

De *qualque* mena *que* lo volgatz.
De *quelques* mejans *que* vos serviscatz.

Compausats: *qualque que siá*, *qualque que se siá*:

Lo prendrai de *qualque* mena *que se siá*.

Res que siá o *res que se siá*:

De *res que se siá* non te sent cap de grat. (Corteta)

Quantis que sián, *quantas que sián*:

Los atraparem *quantis que sián*.

III VÈRB(E)

A Observacions generalas

1 Conjugasons

[86] Los vèrb(e)s occitans se repartisson entre tres conjugasons:

- a) 1^a: amb l'infinitiu en *-ar* (/à/) e lo participi passat en *-at*: *donar, donat.*
- b) 2^a: amb l'infinitiu en *-ir* (/i/) e lo participi passat en *-it*: *causir, causit.*
- c) 3^a: amb l'infinitiu en *-re, -er* tonic (/é/) o *-er* atòn (/e/) e lo participi passat en *-ut*: *rebondre, rebondut; voler, volgut; plànher, plangut.*

La primièra e la segonda son ditas «vivas», car comprenon tots los vèrb(e)s de formacion romana e pòdon servir encara a de novelas creacions: *eissalatar, bataran, cascalhejar, entestesir, encodenir, enclausir.* Al contrari, la tèrça es dita «mòrta», car se compausa exclusivament de vèrb(e)s de derivacion latina e dona pas lòc a de formacions novèlas: *beure, mòure, plànher, saber, voler.* Es aquesta que clau la majoritat dels vèrb(e)s irregulars²⁸.

28 Cèrts vèrbs, despuèi las originas de la lenga, oscillan entre doas conjugasons, es probable que n'era atal meteis en latin popular: *cultur e cùlher, fugir e fúger, lusir e lúser, cosir e cósir, querir e querre, tenir e téner,* etc.

Al cors de la vida, de la lenga d'autres cambiaments an agut lòc:

De vèrbs de la 3ª conjugason pòdon passar a la 1^a: *cèrner, còler, crénher, estrénher, pòrger* passan a: *cernar, colar, crenhar, estrenhar, porjar.*

De vèrbs de la 3ª conjugason passan a la 2^a: *cabir, céñher, conduire, córrer, escàsir, escondre, fénher, jónher, mólder, óñher, parer, pénher, plànher, pèrger, prémer, púnher, secodre, tànher, tòrcer, vencer,* etc., donan tanben: *cabir, cendir, condusir, corrir, escasir, escondir, fénher, jonhir, moisir, onhir, parir, penhir, planhir, porcir, premir, punhir, secodir, tanhir, torcir, vencir,* etc.

A l'època modèrna tot una categoria de vèrbs sabents en *-ir* de l'anciana lenga, gaireben abandonats despuèi que l'occitan a cessat d'èsser emplegat dins los documents publics e ensenhat dins las escoles, son estats tornar manlevats al francés e assimilats analogicament a la 1^a conjugason: *absorbir, resorbir; abstergir, detergir; accedir, concedir, coincidir, decedir, excedir, intercedir, procedir, procedir, succedir, retrocedir; aderir, afigir, infligir; afliuir, confluir, difluir, influir, refluir; argüir, redargüir; asserir, inserir; assistir, consistir, desistir, existir, insistir, resistir, subsistir; aspergir; assumir, consumir, presumir, resumir; atribuir, contribuir, distribuir, retribuir; cohibir, inhibir, prohibir; colligir, eligir, negligir; competir, repetir; comprimir, deprimir; imprimir, exprimir, oprimir, reprimir, suprimir; concernir, decernir, discernir; conferir, deferir, diferir, inferir, preferir, proferir, referir, transferir; constituir, destituir, estatuir, instituir, restituir; convergir, divergir; corregir, dirigir; erigir; devesir, subdevesir; dirimir; digerir, ingerir, sugerir, gerir; diluir, poluir; disminuir; discutir, percutir, repercussions; distinguir; dissuadir, persuadir; elidir; eludir; emergir, immergir, submergir; escandir; excellir; exercir; exigir, redigir, transigir; extorquir, detorquir, retorquir; evadir; imbibir; incombir; lesir; obstruir, desobstruir; perimir, redimir; possedir, presidir, residir; protegir; reflectir; suplir, etc.*

2 Mòdes e temps

[87] L'occitan utiliza los meteisses mòdes e los meteisses temps que lo francés. Cal notar solament los punts següents:

- a) Lo preterit de l'indicatiu e l'imperfait del subjonctiu que constituisson en francés parlat de temps en via de disparicion, son del tot vius en lenga d'Òc.
- b) Lo participi present es un temps d'usatge exclusivament literari, la lenga parlada lo coneis pas en fòra d'expressions fossilizadas, d'adjectius verbals o d'adjectius verbals substantivats:

Aiga partent del potz. | D'aquí estant. | Aire ausent. | Agulha-cosent. |
Malvolent.
- c) Dins l'anciana lenga, lo participi present preniá la marca del plural: *De ri-bièiras e lacs portants vaissèls e barcas* (Galhard), mentre dins l'usatge literari actual e jos l'influéncia del francés demòra invariable. Es estat remplaçat pel gerondiu o per l'infinitiu construits amb *en*: *en nadant, en risent, en nadar, en rire*.
- d) L'occitan modèrn(e) a conservat un cèrt nombre d'adjectius verbals, marcant lo futur o la possibilitat, de sens generalament passiu, en *-dor, -doira*: *penjador, vesedor, punidor*. Conven de senhalar tanben una mena d'adjectiu verbal constituit pel radical de quelques vèrb(e)s: *bèrc de bercar, cingle de cinglar, clin de clinar, cluc de clucar, cofle de coflar, colc de colcar, dejun de dejunar, deliure de deliurar, descauç de descauçar, donde de dondar, eicinge de eicinjar, empeut de empeutar, enflen de enflenar, engrun de engrunar, fel de felar, mescle de mesclar, moc de mocar, pigalh de pigalhar, rebond de rebondar, remòs de remosar, tremont de tremontar, trempe de trempar, trescond de trescondre, tris de trissar, us de usar*, etc.
- e) Los tèxtes de la segonda mitat del siècle XVI coneisson encara, pels vèrb(e)s *aver e èsser*, quelques formes de l'ancian condicional passat derivat de plus-que-perfait latin: *aguèra, fora*.
- f) La lenga d'Òc emplega los meteisses temps cornpausats que lo francés. De mai utilza correntament los temps sobrecompausats: *ai agut fait, som estat vengut, aviá agut fait, èri estat vengut, aguèsse agut fait, foguèsse estat vengut, auriá agut fait, seriá estat vengut, aurai agut fait, serai estat vengut*, que correspondon als temps compausats *ai fait, som vengut, aviá fait, èri vengut, aguèsse fait*, etc.

3 Radical verbal

[88] Dins los vèrb(e)s regulars, lo radical verbal pròpiament dit demòra identic, mentre que, dins los irregulars, lo radical verbal s'es diversificat pel jòc de las leis foneticas al cors de l'evolucion del latin a l'occitan: *beu-re, beu-rai, beu-riá, bev-i, bev-iá, bev-ent, be-guèri, be-guèsse, be-ga, be-gut*.

D'una faiçon generala, lo radical del present es comun al present de l'indicatiu e del subjonctiu, a l'imperatiu, a l'infinitiu, al participi-gerondiu, a l'imperfait de l'indicatiu, al futur e al condicional. Lo radical del preterit es comun al preterit de l'indicatiu, a l'imperfait del subjonctiu e al participi passat. Cal remarcar que lo radical del preterit pòt s'espandir al present de subjonctiu, al participi-gerondiu e mai a l'infinitiu. La tendéncia dels parlars populars es a l'unificació del radical del preterit e del present de subjonctiu, quora sus l'un, quora sus l'autre.

Enfin, quand l'infinitiu aperten als tipes en *-ire* e *-ure* forma una seria independenta amb lo futur e lo condicional: *jai-re*, *jai-rai*, *jai-riá* al costat de la seria del present: *jas-i*.

Pòt arribar çò meteis dins los verb(e)s en *-lre*, *-ldre* dins los parlars ont *t* se vocaliza: *mòu-re*, *mou-rai*, *mou-riá*, al costat del present: *mòl-i*.

[89] Al present de l'indicatiu e del subjonctiu la vocala radicala, en seguida de l'oscillacion de l'accent tonic, quora sul radical, quora sus la desinéncia, pòt cambiar de timbre o de natura; aicí-ne los principals exemples:

à → o	cale (/càle/), calam (/colón/)
è → é	pèli (/pèli/), pelam (/pelàn/)
ò → u	tròbi (/tròbi/), trobam (/trubàn/)
iè → é	siègui (/siègui/), seguem (/segùèn/)
uè → ü, u	cuèlhi (/cüèlhi/), culhèm (/cülhèn/), colhèm (/culhèn/)
uò → u	tòqui (/tuòqui/), tocam (/tucón/)
ài → oi	daisse (/dàisse/), daissam (/deissón/)
ai → ei	laisse (/laisse/), laissam (/leissòn/)
au → ou	caufe (/càufe/), caufam (/coufón/)

Los parlars modèrn(e)s tendon a unificar lo radical quora sus la forma tonica, quora sus la forma atòna. Es atal que sus *pujar* òm a (/pugi/); sus *puègi* (/pègi/), (/pejà/); atal meteis, sus *culhir* (/cülhí/), (/ciülhi/); sus *cuèlhi* (/quelhi/), (/quelhí/). La lenga literària deu respectar las alternàncias vocalicas a mens dins la mesura ont los parlars, sobretot los septentrionals, las an servadas; escriurem donc: *colhir* o *culhir*, *cuèlhi*, *colhèm* o *culhèm*; *pojar* o *pujar*, *puègi*, *pojam* o *pujam*; *siègre*, *siègui*, *seguèm*, *seguètz*, *siègon*; *requèrre*, *requìèri*, *requerèm*, *requirièron*.

4 Formacion dels temps e radicals temporals

Anam examinar successivament las tres conjugasons e lors principalas particularitats.

a [90] 1ª conjugason

Present d'indicatiu

Es format del radical verbal e de la desinéncia: *don-i*, *don-as*.

Imperfait d'indicatiu

Se forma amb l'ajuda del radical temporal *-av-* tonic derivat del latin **-AB-** dins **AMABAM:** am-*av-i*, am-*av-es*.

Gerondiu

Lo gerondiu, que se confond amb lo participi present, se forma amb la desinéncia *-ant:* don-*ant*, an-*ant*.

Adjectiu Verbal

Se forma amb la desinéncia en *-ador:* penj-*ador*, marid-*ador*.

Infinitiu: don-ar, trastej-ar.

Futur

Lo futur es un temps compausat per juxtaposicion de l'infinitiu e del present d'indicatiu del verb(e) *aver* abreujat: donar-*ai*, donar-*às*, donar-*à*, etc.

Present del subjonctiu

Se compausa unencament del radical e de la desinéncia: don-*e*, an-*e*.

Preterit

Es caracterizat pel radical temporal tonic *-er-*, que proven de la tercera persona del plural del preterit de l'anciana lenga en *-èron* e del condicional passat en *-èra:* don-*èr-i*, an-*èr-i*, don-*èr-es*, an-*èr-es*. Cal remarcar que la tercera persona del singular a servat son anciana forma e son anciana desinéncia sens radical temporal: don-*èt*, an-*èt*.

Imperfait del subjonctiu

Es constituit amb l'ajuda del radical temporal tonic *-èss-* derivat del latin **-AVIS-SEM:** don-*èss-e*, don-*èss-es*, don-*èss-e*, don-*èss-em*, etc.

Participi Passat: don-at, an-at.

b 2^a conjugason

[91] *Present d'indicatiu*

Es caracterizat per la preséncia del radical incoatiu *-iss-*, derivat dels incoatius latins en *-ESCERE:* caus-*iss-i*, caus-*iss-es*, caus-*is*, caus-*iss-èm*, etc.

Imperfait d'indicatiu

Se conjuga amb l'incoatiu *-iss-* e lo radical temporal *-i-* (-/y/-) provenent de **-E-** latin en iatus dins **LEGEBAM**, ***LEGEAM**. La lenga anciana fasiá lo radical *-i-* tonic; dins la lenga modèrna l'accent s'es desplaçat sus la desinéncia e lo radical s'es consonificat fen-*i-a*, fen-*iss-i-á* (/fenissyó/).

En Orlh., dins l'ancian occitan, l'imperfait se conjuga sens incoatiu: caus-*i-á*, fen-*i-á*.

Gerondiu

Lo participi present e gerondiu se forma amb l'incoatiu e la desinéncia *-ent*: *fen-iss-ent*, *caus-iss-ent*. Un gerondiu se passa d'incoatiu e se constituís amb *-int*: *caus-int*, *fen-int*.

Adjectiu Verbal

Es en *-idor* sens incoatiu: *pun-idor*. Aquelas formas son raras.

Infinitiu: fen-ir, caus-ir.

Futur: fenir-ai, causir-ai.

Condicional: fenir-iá, causir-iá.

Present del subjonctiu

Lo present de subjonctiu possedís l'incoatiu *-isc-* *caus-isc-a*, *fen-isc-a*.

Preterit

Aquel temps manlèva lo radical temporal *-igu-* als verb(e)s fòrts de l'anciana lenga en *-gu-*, i ajusta lo radical temporal en *-èr-*: *fen-igu-èr-i*, *fen-igu-èr-es*, *fen-igu-èt*, etc.

Imperfait del subjonctiu

Aquel temps a lo meteis radical que lo preterit augmentat del radical temporal *-èss-*: *fen-igu-èss-e*.

Participi passat: Fen-it, caus-it.

[92] Una tièra de verb(e)s de la 2ª conjugason se conjuga sens radical incoatiu: *partir* → *parti*, *partidá*, *partiguèri*, *partiguèsse*, *parta*, *partent*, *partit*. Demest aquellos cal senhalar: *ausir*, *assalhir*, *bolhir*, *brusir*, *cobrir*, *culhir*, *dormir*, *eissir*, *escopir*, *falhir*, *fugir*, *gausir*, *legir*, *lusir*, *mentir*, *morir*, *obrir*, *ofrir*, *partir*, *prusir*, *repentir*, *salhir*, *sentir*, *servir*, *sortir*, *sofrir*, *venir*²⁹.

c 3ª conjugason

[93] Present d'indicatiu

Los verb(e)s regulars presentan pas cap de particularitat: *rebond-i*, *rebond-es*, *rebond*, etc.

Los irregulars pòdon aver de formas variablas. Tals son: *aver* (*ai*, *as*, *a*, *avèm*, *avètz*, *an*), *èsser*, *anar*, *faire*, *saber*. Mas, en general, las irregularitats de la primièra e segonda persona del singular son estadas reduïtias pel restabliment del radical

²⁹ La majoritat d'aquells verbs an de formes modernes amb l'incoatiu: *sentir*, *sentissi*, *sentissiá*, *sentiguèri*, *sentisca*, *sentissent*, *sentit*.

verbal sus las personas del plural; es atal que *beu*, *beus* son estats tremudats en *bev-i*, *bev-es* segon *bevèm*, *bevètz*, *bevon*. La tercera persona del singular a persistit tala quala. Sèrva la forma derivada del latin o una forma qualche pauc modificada per l'analogia. Los vèrb(e)s en *s* sonòr provenent de C latin donan *tz*: *dire*, *disi*, *ditz*; aquelis en *s* sonòr provenent de D latin pèrdon la consonanta: *creire*, *cresi*, *cre*; aquelis en *n* pèrdon tanben lor consonanta finala dins la prononciacion: *téner*, *teni*, *te(n)*; los vèrb(e)s en *v* vocalizan lor consonanta en *u*: *beure*, *bevi*, *beu*; aquelis en *l*, dins quelques parlars, la vocalizan en *u*: *mòlre*, *mòli*, *mòu*; los en *b* provenent d'un P latin e los en *d* provenent d'un T latin assordisson lor consonanta: *recebre*, *recebi*, *recep*; *poder*, *pòdi*, *pòt*.

Enfin, g palatal dona *i*: *TRAGERE: *traire*, *trasi*, *trai*.

Aquel estat conforme a las leis foneticas es trebolat per l'analogia; es atal que l'òm a: *creu* segon *beu*, *crei* segon *trai*, *cretz* segon *ditz* allòc de *cre*; *ten* (/tén/) segon *teni* allòc de *ten* (/té/); *condús* segon *condusi* allòc de *condutz*, etc.

Imperfait d'indicatiu

Se forma coma dins la 2ª conjugason amb lo radical temporal *-i-*: *rebond-iá*, *vol-iá*, *cres-iá*, *bev-iá*.

Imperatiu

Formacion regulara: *rebond*, *rebond-ètz*.

Qualques irregualars manlèvan l'imperatiu al subjonctiu: *aja*, *ajatz*; *diga*, *digatz*; *veja*, *vejatz*.

Gerondiu

Formacion regulara: *rebond-ent*, *perd-ent*.

Adjectiu Verbal

Aquela forma rara es en *-edor*: *ves-edor*, *ves-edoira*.

[94] *Infinitiu*

Los infinitius regulars son en *-bre*, *-ndre*, *-rdre*, *-dre*, *-tre*, *-nher* atòn: *receb-re*, *rebond-re*, *perd-re*, *med-re*, *met-re*, *plành-er*.

La màger part dels autres infinitius presentan divèrsas formas o doblets:

- a) Una partida d'aquels doblets provenon dirèctament del latin classic o del latin vulgar; pareis èsser lo cas per PLACÈRE: /plasér/; PLÀCERE: /plaire/; MOVÈRE: /movér/; MÒVERE: /mòure/; VIDÈRE: /vesér/; VÍDERE: /veire/.
- b) D'autres vèrb(e)s en -ERE tonic an donat de formes en *-re* jos l'influéncia analogica dels futurs fonetics regularament derivats del latin: JACÈRE: /jasér/ e /jaire/ segon *jairai*; NOCÈRE: /nosér/ e /noire/ segon *noirai*; SEDÈRE: /sesér/ e /seire/ segon *seirai*; DOLÈRE: /dolér/ e /dolre/ segon *dolrai*.
- c) Los vèrb(e)s en -ERE breu an donat d'infinitius normals en *-re*, mas los infinitius en *-er* atòn an pogut se formar parallelament als precedents: CÒCERE: /coire/, /coser/; DÙCERE: /duire/, /dúser/; MÒLERE: /molre/, /mòler/.

- d) Jos l'influéncia analogica de serias coma /jasér/, /jaire/, /jasi/; /coire/, /còser/, /còsi/ òm obten las formas: /jàser/, /nòser/, /créser/, /fásér/, /tràser/, /dòler/, /còler/, /òler/, de tala faiçon que de vèrb(e)s de tota origina arriban a donar d'infinitius en -er atòn. Es atal que la lenga d'Oc a servat un nombre extremament reduit d'infinitius en -er tonic: *caler, poder, saber, valer, voler*, e los substantius *dever, plaser*.
- e) Los parlars modèrn(e)s an contunhat de formar d'infinitius analogics d'una faiçon descabestrada; la seria /far/, /faire/, /fásér/ dona /estar/, /estaire/, /estàser/; sus /valrai/, /volrai/, /calrà/, /valdrai/, /voldrai/, /caldrà/, /vauurai/, /vourai/, /caurà/, /vaudrai/, /voudrai/, /caudrà/; /varrai/, /vorrai/, /carrà òm a /valre/, /volre/, /calre/, /valdre/, /voldre/, /caldre/, /vaure/, /voure/, /caure/, /vaudre/, /voudre/, /caudre/, /varre/, /vorre/, /carre/; /poirai/, dona /poire/; /sauprai/, /cauprai/, /receuprai/ desvolopan /saupre/, /saure/, /caupre/, /caure/, /receupre/, /receure/; sus /creire/, /veire/ òm a /aveire/, /sabeire/; sus /quèrre/: /averre/, /saberre/; sus /pèrdre/: /avedre/, /aguedre/.
- f) La lenga literària deu admetre que de formas d'usatge general e sobretot las qu'an subsistit de l'ancian occitan.

Futur e Condicional

Los vèrb(e)s en *-cer, -zer, -ser, -mer, -ner, -isser, -nher* an de futurs e de condicionals en *-eraí, -eriá*: *vencerai, molzerai, coserai, premerai, cernerai, naisserai, planherai*.

Los vèrb(e)s en *-ler, -lre, -ldre, -tire, -udre* fan lor futur e lor condicional en *-lrai, -ldrai, -urai, -udrai*: *volrai, voldrai, vourai, voudrai*.

[95] *Present del subjonctiu*

Lo present del subjonctiu a lo meteis radical que lo present d'indicatiu dins los vèrb(e)s regulars: rebond-*a*, met-*a*, pèrd-*a*, med-*a*:

- a) Los vèrb(e)s irregulars pòdon aver de subjonctius tirats analogicament del present: *còsi, cosa; fasèm, fasa; fòsi, fòsa; jasi, jasa; plasi, plasa; devi, deva; mòvi, mòva; recebi, receba; planhi, planha; restrenhi, restrenha; venci, vença; conoissi, conoissa*, etc.
Son los mens usitatius.
- b) D'autras formas derivan dirèctament del latin:
COCAM: *còga*; DICAM: *diga*; CRESCAM: *cresca*; PASCAM: *pasca*; PLANGAM: *planga*; TANGAM: *tanga*; DOLEAM: *dolha*; VALEAM: *vaiha*; VIDEAM: *veja*; HABEAM: *aja*; PLACEAM: *plàcia*; *MORJAM: *mòria*; SAPIAM: *sàpia o sachà*; RECIPIAM: *recépia o rececha*; OCCIDAM: *aucisa*; BIBAM: *beva*; SCRIBAM: *escriva*; MOLAM: *mòla*; TEXAM: *teissa*; VIVAM: *viva*; etc.
- c) Çaqueùl, los subjonctius los mai emplegats dins la lenga modèrna son formats sul radical del preterit: *calguèt, calga; dolguèri, dòlga; molguèri, mòlga; volguèri, vòlga; tenguèri, tènga; auciguèri, auciga; claguèri, clauga; deguèri, dega; faguèri, faga; jaguèri, jaga; noguèri, nòga; plaguèri, plaga; riguèri, riga; seguèri, sèga; veguèri, vega; tesquèri, tesca; visquèri, visca*, etc.

Segon los parlars, la forma varia e per un meteis verb(e), òm pòt aver mantun subjonctiu present: *dire*: *disa, diga*; *saber*: *sàpia, sacha, saga*; *plaire*: *plasa, plàcia, plaga*.³⁰

[96] Preterit

Los verb(e)s regulars an lo radical normal, se contentan d'ajustar lo radical temporal *-er-e* las desinéncias modèrnas: *vend-èr-i, perd-èr-i, bat-èr-i*. Dins los parlars orientals e septentrionals, i a una tendéncia a formar lo preterit amb lo radical *-gu-*, junt al radical per la vocala de ligason *e*: *vende-guèr-e, perde-guèr-e, bate-guèr-e*. Aquel procediment s'es plenament desenvolopat en provençal.

Los verb(e)s irregulars de l'anciana lenga constituits en majoritat pels verb(e)s fòrts son estats tractats de faïçon variabla:

- a) Qualques unis son venguts regulars: /ateis/ → *atenhèri*; /ceis/ → *cenhèri*; /feis/ → *fenhèri*; /jois/ → *jonhèri*; /plais/ → *planhèri*; /teis/ → *tenhèri*; /caup/ → *cabèri*; /receup/ → *recebèri*; /saup/ → *sabèri*; /pòc/ → *podèri*; /sòls/ → *solvèri*; /trais/ → *trasèri*; /bec/ → *bevèri*; /dec/ → *devèri*; /escris/ → *escrivèri*; /respòs/ → *respondèri*; /rescós/ → *rescondèri*; /escós/ → *escodèri*; /mis/ → *metèri*; /mols/ → *molzèri*. Aquells preterits son freqüents dins los parlars vesins del gascon.
- b) Los verb(e)s fòrts en *gu* (HABUI: *ac*; HABUISTI: *aguest*) an subsistit e an assimilat la majoritat dels autres; sus *volguèri, valguèri, aguèri, tenguèri, deguèri, beguèri, calguèt, molguèri, moguèri*, etc., òm a: *clauguèri* de /claus/, *construguèri* de /costrús/, *diguèri* de /dis/, *duguèri* de /dus/, *escriguèri* d'/escris/, *estrenguèri* d'/estreis/, *fenguèri* de /feis/, *planguèri* de /plais/, *riguèri* de /ris/, *traguèri* de /trais/, *veguèri* de /vi/, *faguèri* de /fis/, etc.
- c) Un nombre reduït de verb(e)s an format lor novèl preterit sul subjonctiu d'origina latina: *cresca, cresquèri* allòc de /crec/; *pasca, pasquèri* allòc de /pac/; *veja, vegèri* allòc de /vi/; *aja, agèri* allòc de /ac/; *sàpia, sapièri - sacha, sachèri* allòc de /saup/; *recèpia, recepièri - rececha, recechèri* allòc de /receup/; *pòsca, posquèri* allòc de /pòc/; *conòsca, conosquèri* allòc de /conòc/.
- d) Dins los parlars actuals l'analogia a desenvolopat d'autras formes; sus *pòsca, visca, fenisca* se son produitas las formes seguentas: *aver* → /asca/ → *asquère*; *faire* → /fasca/ → *fasquèri*; *èsser* → /fòsca/ → *fosquèri*; /siòsca/ → *siosquèri*; *traire* → /trasca/ → *trasquèri*; *veire* → /vesca/ → *vesquèri*.

Imperfait del subjonctiu

Aquel temps se forma regularararnent suls divèrses radicals del preterit: rebond-èss-e, met-èss-e, planh-èss-e, fos-èss-e, valgu-èss-e, visqu-èss-e.

Participi Passat

Lo participi passat es en *-ut*: rebond-*ut*, met-*ut*, perd-*ut*, med-*ut*, receb-*ut*, planh-*ut*, valg-*ut*, creg-*ut*, cresc-*ut*, noseg-*ut*, visc-*ut*.

30 Cal remarcar que los tèxtes del XVI e XVII sègles an conservat mantuna forma arcaïca: *faça, plaça, vòlha, valha, dòlha*.

Existís un cèrt nombre de participis passats irregulars derivats dirèctament del latin: *claus, fós, mes, mols, pres, tòrs, assèit, dit o dich, escrit o esrich, fait o fach, trait o trach, fench, fint, planch o plant, restrench o restrent, nat, jait, mòut, resòut, sòut, rist, rescòst, vist*, etc.

5 Desinéncias temporalas

[97] Las desinéncias temporalas emplegadas en lengadocian pòdon se repartir en sèt tipes principals:

a) -i, -as, -a; -am, -atz, -an

En parlar central: /-i/, /-os/, /-o/; /-àn/, /-àtz/, /-un/. Aquel tipe representa las desinéncias de l'anciana lenga: *cant o canti, cantas, canta, cantam, cantatz, cantan*. Es utilizat pel present d'indicatiu de la 1ª conjugason.

b) -i, -es, -»; -èm, -ètz, -on

En parlar central: /-i/, /-es/, -»; /-èn/, /-ètz/, /-un/). Aquel tipe correspond al vièlh occitan: *vend o vendi, vendes, vend; vendèm, vendètz, vendon*. Servís pel present d'indicatiu de la 2^a e 3ª conjugason, pel preterit de las tres conjugasons e sovent per l'imperfait d'indicatiu de la 1ª conjugason.

c) -e, -es, -e; -èm, -ètz, -en

En parlar central: /-e/, /-es/, /-e/; /-én/, /-étz/, /-en/. Aquel tipe proven del present de subjonctiu de la 1ª conjugason e de l'imperfait de subjonctiu: *cant o cante, cants o cantes, cant o cante; cantèm, cantètz, canten; cantos, cantesses, cantès; cantessém, cantessétz, cantessen*. S'emplega al present de subjonctiu de la 1^a conjugason e a l'imperfait de las tres conjugasons.

d) -a, -as, -a; -am, -atz, -an

En parlar central: /-o/, /-os/, /-o/; /-àn/, /-àtz/, /-un/. En vièlh occitan èra lo present de subjonctiu de la 2^a e 3ª conjugason e l'imperfait d'indicatiu de la 1^a: *venda, vendas, venda, vendam, vendatz, vendan; /donàva/, /donàvas/, /donàva/, /donavàm/, /donavàtz/, /donàvan/*. La lenga modèrna l'utiliza als meteisses temps.

e) -á, -ás, -á, -àm, -àtz, -an

En parlar central: /-ó/, /-ós/, /-ó/, /-ón/, /-ótz/, /-ón/. Correspond a l'imperfait de l'indicatiu de la 2^a e 3ª conjugason e als condicionals dins la lenga anciana coma dins la lenga modèrna. Cal notar solament que l'accent plaçat primitivament sus -i- (/y-/) que caracteriza aquels temps, s'es transportat sus la desinéncia: *feniria* → *feniriá* (/feniryó/).

f) -ai, -às, -à, -am, -atz, -àn

En parlar central: (-è, -às, -à, -én, -étz, -àn). Representa las formas abreujadas del present d'indicatiu del verb(e) *aver*, que servisson a formar lo futur.

6 -a, -atz, -», -ètz

Aquel tipe correspond a las doas personas de l'imperatiu dins la 1ª conjugason e dins la 2^a e 3^a.

1^a: *dona, donatz; 2^a: fenís, fenissètz; 3^a: vend, vendètz.*

B Paradigmas

1 1ª conjugason: PARLAR

Mòdes impersonals

[98] <i>Infinitiu:</i>	parlar
<i>Participi-Gerondiu:</i>	parlant
<i>Participi Passat:</i>	parlat, parlada
<i>Adjectiu Verbal:</i>	parlador, parladoira ³¹

Mòde indicatiu

[99] *Present*

parli, -e
parlas
parla
parlam
parlatz
parlan

[100] *Imperfait: a³²*

parlavi, -ave
parlaves
parlava
parlavem, -aviam
parlavetz, -aviatz

Imperfait: b³³

parlava
parlavas
parlava
parlavam
parlavatz

³¹ N.E.: En aranés eth sufixe *-doira* hè *-dora*.

³² Lo tipe *a* es d'usatge general, mentre que lo tipe *b* subsistís sus quelques punts.

³³ N.E.: Reproduüm aguesta segona forma d'imperfècte, pr'amor qu'entre era *a* e era *b* corbis-sen formes viues ena Val d'Aran.

parlavan	parlavan
[101] <i>Preterit</i>	[102] <i>Futur</i>
parlèri, -ère	parlarai
parlères	parlaràs
parlèt	parlarà
parlèrem, -eriam	parlarem
parlèretz, -eriatz	parlaretz
parlèron	parlaràn
[103] <i>Condicional</i> <i>(futur del passat)</i>	
parlariá	
parlariás	
parlariá	
parlariam	
parlariatz	
parlarián	

Mode subjonctiu

[104] <i>Present</i>	[105] <i>Imperfait</i>
parle	parlèsse, -èssi
parles	parlèsses
parle	parlèsse, -ès
parlem	parlèssem, -essiam
parletz	parlèssetz, -essiatz
parlen	parlèssen, -esson

Mòde imperatiu

[106] <i>Present</i>
(Sing. 2 ^a) parla
(Plur. 2 ^a) parlatz ³⁴

2 2ª conjugason

a Tipe incoatiu: FLORIR

Mòdes impersonals

[107] <i>Infinitiu:</i>	florir
-------------------------	--------

³⁴ Las autres personas son manlevadas al subjonctiu present: Sing. 3^a: *parle*, plur. 1^a: *parlem*, 3^a: *parlen*.

<i>Participi Present:</i>	florissent
<i>Gerondiu:</i>	florissent, florint ³⁵
<i>Participi Passat:</i>	florit, florida
<i>Adjectiu Verbal:</i>	floridor, floridoira

Mòde indicatiu

[108] <i>Present</i>	[109] <i>Imperfait</i>
florissi,-isse	florissiá
florisses	florissiás
floris	florissiá
florissèm	florissiam
florissètz	florissiatz
florisson	florissián
[110] <i>Futur</i>	[111] <i>Preterit</i>
florirai	floriguèri, -e
floriràs	floriguères
florirà	floriguèt
florirem	floriguèrem, -eriam
floriretz	floriguèretz, -eriatz
floriràn	floriguèron
[112] <i>Condicional</i> (<i>futur del passat</i>)	
floririá	
floririás	
floririá	
floririam	
floririatz	
floririán	

Mòde subjonctiu³⁶

[113] <i>Present</i>	[114] <i>Imperfait</i>
florisca	floriguèsse, -i
floriscas	floriguèsses
florisca	floriguèsse, -ès
floriscam	floriguèssem, -essiam

³⁵ Conven de reservar *florint* pel gerondiu, car es una forma mai modèrna que *florissent*. Al costat de *florint*, los parlars modèrns an format tot una tièra de gerondius que conven de regetar de la lenga escrita: /floriguent/, /florisquent/, /florirent/.

³⁶ Las desinéncias en *-a*, caracteristicas de l'ancian occitan, son sovent cambiadas per de desinéncias en *-e* dins los parlars modèrns. Conven de servar las primières.

floriscatz	floriguèssetz, -essiatz
floriscan	floriguèssen, -on

Mòde imperatiu

[115] *Present*
 (Sing. 2^a) florís o florissi
 (Plur. 2^a) florissètz

b Tipe non incoatiu: SENTIR

[116] Aquela tièra de vèrb(e)s se conjugan sens particula incoativa. Demest aquestis senhalarem: *assalhir, ausir, bolhir, brusir, cobrir, colhir, dormir, eissir, escopir, falhir, fugir, legir, lusir, mentir, morir, obrir, ofrir, querir, partir, prusir, pudir, repentir, salir, sentir, servir, sofrir, sortir, venir*, etc., e lors compausats.

Al nòstre vejaire, la lenga literària deu pas abandonar las formas non incoativas.

Mòdes impersonals

[117] <i>Infinitiu:</i>	sentir
<i>Participi Present:</i>	sentent
<i>Gerondiu:</i>	sentent, sentint
<i>Participi Passat:</i>	sentit, sentida
<i>Adjectiu Verbal:</i>	sentidor, sentidoira

Mòde indicatiu

[118] <i>Present</i>	<i>Imperfait</i>
senti	sentiá
sentes	sentiás
sent	sentiá
sentèm	sentiam
sentètz	sentiatz
senton	sentián
<i>Preterit</i>	<i>Futur</i>
sentiguèri	sentirai
sentiguères	sentiràs
sentiguèt	sentirà
sentiguèrem	sentirem
sentiguèretz	sentiretz
sentiguèron	sentiràn
<i>Condicional</i> <i>(futur del passat)</i>	
sentiriá	

sentiriás
sentiriá
sentiriàm
sentiriàtz
sentirián

Mòde subjonctiu

[119] <i>Present</i>	<i>Imperfait</i>
senta	sentiguèsse
sentas	sentiguèsses
senta	sentiguèsse
sentam	sentiguèssem
sentatz	sentiguèssetz
sentan	sentiguèssten

Mòde imperatiu

[120] <i>Present</i>
(Sing. 2 ^a) sent o senti
(Plur. 2 ^a) sentètz

Personas manlevadas al present del subjonctiu: Sing. 3^a: *senta*, plur. 1^a: *sentam*, 3^a *sentan*.

3 3ª conjugason: BATRE

Mòdes impersonals

[121] <i>Infinitiu:</i>	batre
<i>Participi-Gerondiu:</i>	batent
<i>Participi Passat:</i>	batut, batuda
<i>Adjectiu Verbal:</i>	batedor, batedoira

Mòde indicatiu

[122] <i>Present</i>	[123] <i>Imperfait</i>
bati, -e	batiá
bates	batiás
bat	batiá
batèm	batiám
batètz	batiatz
baton	batián

[124] <i>Preterit</i>	[125] <i>Futur</i>
batèri, -e	batrai

batères	batràs
batèt	batrà
batèrem, -iam	batrem
batèretz, -iatz	batretz
batèron	batràn

[126] *Condicional
(futur del passat)*

batriá
batriás
batriá
batriam
batriatz
batrián

Mòde subjonctiu

[127] *Present*³⁷

bata
batas
bata
batam
batatz
batan

[128] *Imperfait*

batèsse, -i
batèsses
batèsse, -ès
batèssem, -iam
batèssetz, -iatz
batèssen, -on

Mòde imperatiu

[129] *Present*

(Sing. 2^a) bat o bati
(Plur. 2^a) batètz

4 [130] Vèrb(e)s irregulars³⁸: aver, èsser

Aver³⁹

<i>Inf</i>	aver (/abeire/, /aberre/, /abüre/, /avedre/, /agué/, /aguedre/)
<i>Part.-Ger.:</i>	avent (/aguén/, /ajen/)
<i>Part. pas.:</i>	agut (/abüt/, /ajüt/)

37 Los parlars lengadocians oscil·lan entre les formes ancianes en *-a* e les formes modernes en *-e* analògiques de la 1ª conjugació. Ça que la, estimam que la llengua literària deu demorar fidèla a les primiéras.

38 N.E.: Conven consultar era *Gramatica occitana* d'Alibèrt original. Aciu reproduïm sonque es vèrbs *aver* e *èsser*.

39 N.E.: S'includissen totes es variacions recuelhudes per Alibèrt. Tot e qu'er aranés non i e contemplat, s'i pòt descorbir es sues formes en coerència.

<i>Ind. pres.:</i>	1) ai (/éi/, /è/); 2) as; 3) a (/o/); 4) avèm; 5) avètz, 6) an (/au/, Don.: /ou/)
<i>Ind. imp.:</i>	1) aviá, etc.
<i>Preterit:</i>	1) aguèri (/agèri/, /abèri/, /asquèri/ Orlh.), etc.
<i>Futur</i>	1) aurai, etc.
<i>Cond.:</i>	1) auriá, etc.
<i>Subj. pres.:</i>	1) aja (ago), etc.
<i>Subj. imp.:</i>	1) aguèsse (/agèsse/, /abèsse/, /asquèsse/), etc.
<i>Imp.:</i>	2) aja, 5) ajatz

Ésser⁴⁰

<i>Inf.:</i>	èsser o èstre
<i>Part.-Ger.:</i>	essent (/estàn/, /estén/, /fusguén/, /füguén/, /fusqué/, /füsqué/, /siaguén/, /sioguén/, /suguén/, /seguén/, /siosquén/).
<i>Part. pas.:</i>	estat, estada
<i>Ind. pres.:</i>	1) som, soi (/sòi/, /sèi/, /süi/, /sou/, /siòi/, /sièi/); 2) es (/ès/, /siás/, /siòs/, /sos/); 3) es (/és/); 4) sèm o èm (/sèn/, /èn/, /siàn/, /siòn/, /sièn/); 5) sètz o ètz (/sès/, /sèt/, /siàs/, /siòs/, /siès/); 6) son (/sun/, /su/)
<i>Ind. imp.:</i>	1) èri o èra; 2) ères o èras; 3) èra; 4) èrem o èram; 5) èretz o èratz; 6) èran (/èron/, /èrun/, /èru/).
<i>Preterit:</i>	1) foguèri o forèri (/fusquèri/, /füsqueri/, /füguère/, /fugui/, /fègui/, /furi/, /siaguèri/, /sioguèri/, /siuguèri/, /siguèri/, /seguèri/, /suguèri/, /siosquèni/), etc.
<i>Futur</i>	1) serai (/sarai/, /sarèi/), etc.
<i>Cond.:</i>	1) seriá (/sariòi/), etc.
<i>Subj. pres.:</i>	1) siá (/siòi/, /siague/, /siogue/, /sigue/, /segue/; /sièje/, /sajei/, /sialhe/, /fogo/, /fügue/, /fosco/, /fosque/; /siosco/; /essie/); 2) siás; 3) siá; 4) siam (/sión/, /sièn/); 5) siatz (/siàs/, /siòs/, /siès/); 6) sián (/siòn/, /siòu/).

⁴⁰ Las formas d'aquel vèrb son mai que mai variablas e s'entremalhan d'un parlar a l'autre. Avèm mes en evidència las formas de l'anciana lenga que subsistisson encara.

Subj. imp.: 1) foguèsse o forèsse (/fuguèsse/, /fusquèsse/, /siaguèsse/, /siuguèsse/, /suguèsse/, /siguèsse/, /seguèsse/, /siusquèsse/), etc.

Imper. : 2) siá; 5) siàtz.

IV MOTS INVARIABLES

[131] Los divèrses mots invariables: advèrbis, preposicions e conjonccions, son estreitament aparentats. Passan aisidament d'una fonccion a l'autra; es atal que l'òm a:

Abans demorava aicí (*adv.*).

Tornarà *abans* Nadal (*prep.*).

L'ai vist *abans* que partiguès (*conj.*).

Cal notar que los mots invariables an una tendéncia generala a se terminar en *-s*. Aïcesta sembla una extension analogica de formas latinas al plural coma FORAS, FORIS. Tots los parlars lengadocians coneisson aquela *-s* adverbiala e quelques unis, coma lo Foissenc, n'usan d'una faiçon sistematica: *abans, arrans, caps, daquias, ensems, fins, lèumens, sens, sonques, tabés, a malas, a cabalhons*, etc. Una desinéncia en *-as* a pres un cèrt desenvolopament: *almensas, doçamenetas, onganassas, puèssas, solamensas, soncas*, etc. Una bona part d'aquellos formacions qu'an pauc de difusion e qu'an un caractèr sos-dialectal, devon èsser descaçadas de la lenga literària.

A Advèrbi

[132] Los advèrbis occitans derivan en partida dirèctament del latin IBI > *i*, UNDE > *ont*, LONGE > *luènh*, RETRO > *rèire*, SEMPER > *semprè*, etc.

D'autres representan de formacions del latin de la decadéncia: ECCE HIC > *aici*, ECCUM HIC > *aquí*, ECCE HAG > *çai*, DE DEORSUM > *dejós*, DE DE INTUS > *dedins*, AD ILLAM VICEM > *alavetz*, QUA HORA > *quora*, etc.

Un cèrt nombre son constituits per d'adjectius neutres latins coma: *bon, brèu, clar, dreit, fòrt, grèu, lèu, mièlhs, mal, pauc, segur, suau*, etc.

Una abondosa categoria d'advèrbis de manera es estada formada amb lo feminin dels adjectius e l'ablatiu latin *-MENTE*: *bèlament, caudament, malament, pausadament, santament, tristament*, etc.⁴¹

Los autres son de formacion purament occitana a partir de substantius, d'adjectius, de participis, d'autres advèrbis e de preposicions: *benlèu, decòsta, denaut, enlòc, entremièg, fòrça, gaireben, ò-ben, pertot, tostemp, totora*, etc.

Cal senhalar encara un fum d'expressions adverbialas formadas per de preposicions amb l'ajuda d'adjectius, de participis, de substantius: *de verai, a l'amagat, a bèl braçat, a plaser, de caps, d'escapada*, etc. Qualques unes pel sufice plural feminin *-as*, e d'autres pel sufice plural masculin *-ons*: *a òrbas, a palpas, de badas, de sòbras, a cabalhons, d'abausons, de genolhons*, etc.

41 N.E.: En aranés s'a desenvolopat ua tendéncia a díder [-ments], mès per normativa non escriuem era *-s* finau.

1 Advèrbis de loc

[133] Aicí l'enumeracion dels principals advèrbis de lòc utilizats en lengadocian.

a Advèrbis pronominals

i (latin **IBI**, fr. *y*).

I vau. | *N'i* a. | Pòrta-*i*-o.

aicí, aquí, ailí (lat. **ECCE + HIC, ECCUM + HIC, ECCUM + ILLIC**)

Correspondon a las tres personas *ieu, tu, el*, e als demonstratius *aiceste, aqueste, quel*, de mai en mai luènh d'aquel que parla.

Compausats: *aicital, aquital, d'aicí ençà, d'aicí enlà, d'aquí ençà, d'aquí enlà, d'aicí endavant, d'aquí endavant, d'aicí enfòra, d'aquí enfòra, d'aicí estant, d'aquí estant, aicí dreit, aquí dreit, aicí tocant o tenent, aquí tocant o tenent, aicí denaut, aicí debàs, aicí dessús, aicí dejós, aicí dedins, aicí defòra, aicí davant, aicí darrièr, d'aquí e d'ailí.*

Òm pòt formar los meteisses compausats amb *aquí, aiçai, ailai*.

çai, lai (lat. **ECCE + HAC, ILLAC**)

Me cal trobar qualqu'un que *çai* siá dins tres sauts. (Teatre de Besiers)

Crei de *lai* èstre. (Besson)

Esparpalhats *ça* e *la*.

Compausats: *deçai, delai, deçà, delà; ençai, enlai, ençà, enlà; çaisús, çasús, laisús, lasús, cajós, cajós, lajós, lajós, cains, casins, lains, lasins, lafòra, enlà luènh, cap enlà.*

Mantuna d'aquelas formas es d'us restrench o arcaïca.

aiçai, ailai o açai, alai; açà, alà

Los parlars meridionals e occidentals emplegan *açà, alà*.

Òm vesíá de fums un pauc pertot, *alai* sot l'autre bòsc, *açai* sot lo tèrme.
Demòra *aicí*, ieu vau *alà*.

Compausats: *ailains, alains, alins o alin, ailàlin, alàlin, aiçàlin*. Aquestas formes apertenón als parlars orientals.

Aiçàmont, açàmont, ailàmont, alàmont, aiçànaut, açànaut, ailànaut, alànaut, aicàval, açàval, alçàbas, açàbas, ailàval, alàval, ailàbas, alàbas.

D'aiçai, d'ailai.

Van d'açai, d'alai.

ne, en (*lat. INDE*)

Ne veni. | *Vèni-te'n.* | *N'arribi.* | Vos *en* venètz?

ont (*lat. UNDE*)

Ont vas? | Sai d'*ont* venes. | Per *ont* passarà?

Amb *la* forma l'expression correlativa *la ont*.

Ditz-me *la ont* demòra.

Compausat: *ont que siá*.

pertot

Pòt passar *pertot*.

Sinonim(e)s: *en pertot, a pertot*.

enlòc

L'an pas trobat *enlòc*. | *Enlòc* fan pas fèsta.

endacòm

Lo trobarem ben *endacòm*.

Sinonim(e): *en quelque lòc*.

Compausats: *endacòm-mai*.

b Advèrbis divèrses

[134] dedins, defòra

Compausats: *endedins, endefòra; de dedins, de defòra; per dedins, per defòra, de per dedins, de per defòra; cap dedins, cap defòra, de part dedins, de part defòra; devèrs dedins, devèrs defòra*.

endins, enfòra

Compausats: *d'aici enfòra, d'aquí enfòra*.

enins, enlins

Trauca *enlins*.

dessús, dejós

Sinonim(e)s: *dessobre, dessubre, dessot, dessota.*

Compausats: *endessús, endejós; al dessús, al dejós; per dessús, per dejós; de per dessús, de per dejós; de dessús, de dejós; devat.*

ensús, enjós

Compausats: *a l'ensús, a l'enjós; d'ensús, d'enjós; per ensús, per enjós; de per ensús, de per enjós; cap ensús, cap enjós; capsús.*

naut, bas

Vai-te'n pus *naut*, ieu demorarai pus *bas*.

Compausats: *a naut, a bas; per naut, per bas.*

denaut, debàs

Davala *debàs*.⁴²

Compausats: *endenaut, endebàs; per debàs; de per denaut, de per debàs; cap debàs.*

ennaut, enbàs

Compausats: *d'ennaut, d'enbàs; per ennaut, per enbàs; cap ennaut, cap enbàs.*

amont, aval

Compausats: *en amont, en aval; per amont, per aval; de per amont, de per aval; d'en amont, d'en aval; cap amont, cap aval; capval.*

damont, daval

Compausats: *de damont, de daval; per damont, per daval.*

davant, darrièr

Compausats: *endavant, endarrièr; d'endavant, d'endarrièr; per endavant, per endarrièr; de per endavant, de per endarrièr; de davant, de darrièr; per davant, per darrièr; de per davant, de per darrièr; cap endavant, cap endarrièr; cap davant, cap darrièr; al davant, al darrièr; a l'endavant, a l'endarrièr; davant e davant; davant darrièr.*

abans, enant

Fai-te *abans*. | Es passat *abans*.

⁴² N.E.: En original met «debás». Deu d'estar ua error.

après

Sinonim(e)s: *aprèp*, *apròp*.

Vòs que me meta abans o *après*.

rèire, rè

Vai-te'n *rèire*.

Compausats: *arrèire*, *enrèire*, *enrè*, *arrè*.

Se trai *arrèire*. | Se fa *enrèire*.

atràs, detràs, entràs

Tiratz-vos *atràs*. | A demorat *entràs*. | L'un davant, l'autre *detràs*.

Compausats: *de detràs*, *per detràs*, *de tras en tras*.

luènh

Vai-te'n *luènh*.

Compausats: *de luènh*, *de luènh en luènh*.

près

Luènh o *près*, velhi sus el.

Compausats: *al près*, *de près*.

prèp, prop

Disètz-me s'es *prèp*.

Compausats: *al prèp*, *de prèp*.⁴³

decòsta

Cercava lo sieu gos e l'aviá *decòsta*.

⁴³ La forma /pròche/ es un gallicisme a defugir e plan inutil amb los sinonims occitans qu'avèm jos la man.

al ran

som anat *al ran*. | Me passèt talament *al ran* que me freqüèt.

Òm pòt emplegar encara *de ras*, *al ras*, *ras e ras*.

I passèri *al ras*.

al mièg, al mitan

Demòra *al mièg*. | Se tenguèt *al mitan*.

entremièg, entram

Val mai èsser *defòra* qu'*entremièg*.

al torn, a l'entorn, environ, a l'environ

Ròda *a l'entorn*.

en fàcia, de fàcia, adreit, endreit, dreit, a dreit, dreit en dreit, davant e davant.

a dreita, de dreita

Autras formas: *a drecha*, *de drecha*, *a man dreita*, *de man dreita*.

a esquerra, d'esquerra

Autras formas: *a man esquerra*, *de man esquerra*.⁴⁴

al cap, al fons

Compausats: *de cap a fons*, *de fons en cima*, *de cap en cima*, *de pè en cima*, *de cap a pè*, *de cap en pè*, *cap e cap*.

al levant, de levant

Sinonim(e)s: *a l'orient*, *d'orient*; *a l'autan*, *d'autan*; *al marin*, *de marin*; *a solelh levant*, *al pujant*.

al ponent, de ponent

Sinonim(e)s: *al colcant*, *de colcant*; *al cèrs*, *de cèrs*; *a solelh colc*.

a l'aigal, a l'ubac

Sinonim(e)s: *a l'iversenc*, *a l'avèrs*, *a l'ensús*.

44 Cal defugir la forma /a gaucho/ qu'es un gallicisme.

al miègjorn, al solelhar

Sinonim(e)s: *a l'adreit, a l'enjós.*

d'aura en aura, de vent en vent**de montanha en montanha****a l'asuèlh, a l'avalida****2 Advèrbis de temps****a [135] Advèrbis pronominals****quora**

Es interrogatiu.

Quora arribaràs? | Sai pas quora vòl travalhar.

ara, adara

Compausats: *ara meteis o meteus, per ara, ara per ara, adesara.*

A desara que lo pradatge sentís lo calimàs del jorn. (F. d'Olivet)

Tantòst, totescàs, tot bèl escàs

Totescàs ven d'arribar. | L'ai vist totescàs.

Sinonim(e)s: *de pauc ençà, i a pas gaire.*

totara, adesara

Totara plourà.

adés

Dins lo sens del passat, del present o del futur.

Adés ploviá. | Adés plòu. | Adés plourà.

adenant

Sinonim(e)s: *d'ara ençà, d'ara enlà; d'ora ençà, d'ora enlà; d'aquí ençà, d'aquí enlà; d'aici ençà, d'aici enlà; d'ara endavant, d'aici endavant, d'aquí endavant; d'aquesta ora a l'endavant; d'aquesta ora ençà.*

d'aquí enrèire

Sinonim(e)s: *çai enrèire, çai entràs.*

alavetz, alara, aladonc

Sinonim(e): alavora, adonc.

sempre, totjorn

Sinonim(e)s: *tostemps, totora, de longa, a tengut.*

jamai**sovent**

Sinonim(e)s: *mantun còp, d'aquí, entre aquí, còp e quilha.*

de vegadas

Sinonim(e)s: *a vegadas, d'a bèls còps, a bèlas oras, de còps, de fes, de còps que i a, de quins còps, d'unis còps, d'aucuns còps, qualche còp.*

autres còps

Sinonim(e)s: *autre temps, bèl temps a, onganassas.*

de temps

Sinonim(e)s: *longtemps, longamai, bèl brieu, temps.*

Se'n sovendrà *temps*. | Durarà pas *bèl brieu*.

dementre

Sinonim(e)s: *mentretant, dementretant, entretant, entretemps, del temps, mentre, entremens.*

quora que siá

Pòt arribar *quora que siá*.

b [136] Autres advèrbis**abans, davant**

Abans èrem joves. | Lo jorn de *davant*.

Compausat: *de per abans*.

puèi, après

Sinonim(e)s: *apuèi, puèissas, apròp, aprèp.*

Lo jorn d'*après*.

Se'n èra anat, *puèi* lo tornèrem veire.

Trabalhem, *apuèi* nos apausarem.

despuèi

Sinonim(e)s: *desempuèi, dempuèi, desespuèi.*

L'avèm pas vist *despuèi*.

lèu, aviat

Vai *lèu*. | Tornaràs *aviat*. | Ont vas tant *aviat*?

Compausats: *De lèu, lèu-lèu, aitanlèu, atanlèu, puslèu, tant e lèu, d'ara plan lèu.*⁴⁵

sulcòp

Sinonim(e)s: *subte, de còp, de seguit, tot arreu, quand e quand, d'ausida, subran.*

tard

ja

N'a *ja* que trop bufat. (Perbosc) | *Ja* lo solelh punteja.⁴⁶

d'ora, d'abora

davant ora, enant ora

Aquela fruta es estada culhida *davant ora*.

subrora

Quitèron *subrora*.

asora

dapàs, de nonent

Vai *dapàs* que lo tombes pas. | Pausa-la *de nonent*.

d'en primièr

D'en primièr èra domèrgue.

⁴⁵ Los advèrbis /bite/, /bitoment/, /biste/, /bistoment/ devon èsser descaçats de la lenga literària coma gallicismes.

⁴⁶ Lo gallicisme /déjà/ tot ben qu'ancian deu èsser regetat.

d'en darrièr

D'en darrièr èra vengut salvatge.

encara

Autra forma: *enquèra*.

Es pas *encara* tornat.

enfin

Sinonim(e)s: *a la perfin*, *a la fin*, *a totas fins*.

uèi, uòi

Compausats: *uèi matin*.

deman

Autra forma: *doman*.

Compausats: *deman matin*; *deman a ser*, *deman a sera*, *deman de ser*, *deman al ser*; *deman de vèspre*, *deman nuèit*; *deman passat*; *deman passat al matin*, *deman passat al ser*; *part deman*, *a bèl deman*, *l'endeman*; *lo rèire endeman*, *lo rèi-l'ende-man*, *lo sobre-l'endeman*.

ièr

Compausats: *ièr matin*; *ièr vèspre*, *ièr sera*, *ièr nuèit*; *ièr delà*; *ièr delà al matin*; *ièr delà al ser*, *ardelàser*; *arser*; *dasièr*; *davant ièr*, *part ièr*, *autrièr*, *passat ièr*, *delà ièr*, *davant arser*, *asièr delà*.

a l'alba

Sinonim(e)s: *a punta d'alba*, *a primalba*, *a las cucas*, *davant-jorn*, *al luscre*.

la velha

Compausats: *l'abans-velha*.

de matin

a miègjorn

de subrejorn

Sinonim(e): *a l'ochava*.

al tantòst, sul tantòst, de tantòst

de vèspre, sul vèspre, a la vesprada

de ser, de sera, al ser, sul ser

Compausats: *ara de ser*, *ara de sera*, *ièr de ser*, *arser*, *ardelàser*, *a ser*, *a sera*.

allluscre

Sinonim(e)s: *a solelh colc, a jorn falit, a boca de nuèit, a l'entrelutz, al colcant.*

anuèit, anuèch, anuòch

Compausats: *a la nuèit, a nuèit negra, a nuèit faita, a nuèit clausa, subrenuèit, de nuèit, a mièja nuèit.*

ongan

antan, arunan, l'autran

dos ans a, l'an de delà

l'an venent, l'an que ven

3 Advèrbis de quantitat

[137] Los advèrbis de quantitat son estats ja estudiats a prepaus dels indefinitis de meteissa mena. Senhalarem solament los següents:

gandré⁴⁷

Gandré d'annadas abans Jèsus-Crist.

tant, aitant

Aquel advèrbi plaçat davant un adjectiu o un altre advèrbi d'iniciala consonantica, se pronòncia lèumens /ta/ o /tan/ segon los parlars. Dins tot autre cas demòra /tant/ o /aitant/. Cal donc escriure: *tan polit, tan luènh, aitanben o tanben, aitanlèu o tanlèu e tant ardit, val tant, tant de sang, tant valdriá, tant l'un coma l'altre, tant mai n'a, tant mai ne vòl.*

4 [138] Advèrbis de manièra

atal

Atal siá. | Farem atal. | Atal n'i a pro.

Compausats: *atal atal, atal plan, atal si.⁴⁸*

47 N.E.: Sinonim en aranés «fòrça».

48 Es probable que las formes /ensi/, /ansí/, /ansin/, /ansinda/ son vengudas del fr. *ainsi*.

amens, almens

Amens venètz. | *Almens* que sapiam que vos portatz plan. | Èran *amens* cent.⁴⁹

arratge⁵⁰

Anavan *arratge* per la plana. | Asaguèron *arratge*.

autrament

ben, plan

Los parlars orientals emplegan *ben* dins lo sens normal de «plan, dins de bonas condicions, perfíèitament», mentre que los autres parlars ne fan un simple advèrbi d'afirmacion e lo remplaçan per *plan*.

Qui *ben* farà, *ben* trobarà. | La tròbi *ben* granda.
Es *plan* fach. | Tusta *plan* fòrt. | Val mai far *plan* que mal.

Lo comparatiu de *ben* es *mièlhs* (/mièl/) dins los parlars orientals e septentriinals, *melhor* (/milhú/) dins los autres.

Per *mièlhs* benesir l'ostalada. | Per la *mièlhs* escotar. | Aquò vau *mièlhs*.
Tant *melhor* per ieu. | Fariás *melhor*. | Aiçò es *melhor* fait.

mal

Es de *mal* degestir. | Se'n saurà *mal*. | Aquò es *mal* entindat.

Lo comparatiu de *mal* era *pièg* dins lo vièlh lengadocian [*pieis* en lemosin modèrn(e)].

Vòli far al *pièg* que ieu poiriei.

Una segonda forma es representada pel comparatiu de l'adjectiu *bon: pejor, pièger* del lengadocian ancian e del provençal modèrn(e).

De *pièger* en *pièger*.

La lenga literària deuriá reprendre *pièg* e *pièger*, e defugir lo gallicisme (/piri/), que s'es substituit a las dreitas formas.

49 Autras formas vulgares /aumens/, /aiménsos/, /aumentos/.

50 N.E.: Sinonim en aranés «ara aventura».

çaquelà⁵¹, çaiquelai, çaiquedelai⁵²

Als peus de Manhonet se geta *çaquelà*. (Jansemin)
Vendràs *çaquelà*.

cossí

Cossí anatz? | Ditz-me *cossí* fasètz. | Sabon pas *cossí*.

Compausats: *Cossí quicòm, cossí que siá*.

d'arreu⁵³

Sinonim(e)s: *adereng, dereng, apertièra, a fièch, a bèl talh.*

Acampar *adereng*. | Benessissètz-los *apertièira*.
Passa pertot *a fièch*. | O prenián *a bèl talh*.

ensems, ensemble, amassa

Sinonim(e)s: *al còp, al un còp, abarreja*

Venguèron totes *ensems*. | O faràn *ensemble*.
Me triga qu'i sopem *amassa*. | I aviá quauquas femnas *abarreja*.⁵⁴

escassapenas

Sinonim(e)s: *apropena, tot just, just e just, tot bèl just, escassament, tot escàs*.

Escassapenas l'ausiam. | *A propena* se levava.
N'ai agut *tot just* doas dotzenas. | *Tot escàs* s'i abastava.

gaireben

Sinonim(e)s: *quasi, quasiment, quasiben*.

Èra *gaireben* acabat. | Lo trobèron *quasi* mòrt. | N'aguèt *quasiben* la mitat.

lèumens⁵⁵

En la barba d'un fòl, çò dis mon paire, un aprendís *lèumens* aprén de raire.
(Galhard)

51 N.E.: Alibèrt e d'auti propòsen es formes *ca que là, cai que lai, cai que de lai*.

52 N.E.: Sinonim en aranés «maugrat tot».

53 N.E.: Sinonim en aranés «ara seguida».

54 *Ensems* (/ensen/, /essens/, /ensem/) es pròpri als parlars orientals e septentrionals; *ensemble* als parlars meridionals; *amassa* existís en Ag., Tol., Fois., Rgt., Orlh.

55 N.E.: Significa «de forma abituau».

mais⁶

Tu ploravas e *mai* ieu.

mièg

Mièg modificant un adjectiu s'acòrda amb el.

Es *mièg* mòrt. | Es *mièja* mòrta.

Compausat: *a mièg*.

Es *a mièg* far.

ni per tot

Ne periguèt pas *ni per tot*. (Besson)

Sinonim(e): *dins aquí*.

perqué

Perqué trabalhas? | Sai pas *perqué*.

pr'aquò, per aquò

La vegèri *pr'aquò*. | *Pr'aquò* o auriá pas cregut.

puslèu

Es *puslèu* tu que ieu. | Auriá *puslèu* cregut lo vièlh.

rai

Atal *rai*. | Aquò *rai*. | Si veniatz *rai*. | Comprar *rai*, aquò es pagar!

subretot

Sinonim(e)s: *sustot, susquetot, mai que mai*.

Subretot o demembres pas.

Aquò es *sustot* el que se'n tracha.

Aquel aucèl se caça *mai que mai* l'ivèrn.

56 N.E.: «Tanben».

solament

Sinonim(e)s: *sinon que, sonque*.

Ai pas agut tant *solament* lo temps de la véser.

Aviá *sonqu'un sòu*.

Pensava *sinon qu'a una sola causa*⁵⁷.

tanben

Autras formas: *altanben, atanben*.

Ieu e tu *tanben*. | Aquela annada *tanben* granissèt. | O sabèm *atanben*.

tornar, tornarmai⁵⁸

Sinonim(e): *arreire*.

Mangem *tornar* nòstre sadol. (Fabre) | Es *tornar* malaut.

Tornarmai lo vent bufa. | *Arrèire* plòu.

tot

L'advèrbi *tot*, modificant un adjectiu, pren lo genre e lo nombre d'aquel adjectiu, o en l'abséncia d'adjectiu, s'acòrda amb lo substantiu.

Aquela filha es *tota* roja.

Las caras d'aquels òmes èran *totas* borra.

Aquels mainats son *totis* pesols.

Compausats: *del tot, de tot, de tot en tot, entre tot, tot un*⁵⁹.

[139] Aicí las principals formacions adverbialas de manièra, adobadas per òrdre alfabetic:

A

a bassacadas	a la bobbosa	a plen canèl
a bèl braçat	a la bona fe	a plen de cap
a bèl èime ⁶⁰	a la bona ora	a plen ponh
a bèl estrós ⁶¹	a la decebuda	a posita
a bèl talh	a la demòra	a pòt
a bèla corsa	a la galaupada	a prim-sòm

⁵⁷ Formas vulgares de *solament*: /sulomen/, /sulomens/, /suloméncos/, /suloméngos/. Formas vulgares de *sinon que*: /sunques/, /sunco/, /suncos/, /suque/.

⁵⁸ N.E.: «De nau», «un aute còp».

⁵⁹ N.E.: «Era madeisha causa».

⁶⁰ N.E.: «En profusion».

⁶¹ N.E.: «Netament», «d'un patac».

a bèlas ondas	a la mala ora	a pro far
a bèlas pausas	a la pòsta ⁶²	a raca-còr
a bèlis paucs	a la resconduda	a redoladas
a bèlis uèlhs vesents	a léser	a redòls
a bèls bulhs	a luchas	a res non còst
a boca de sac ⁶³	a mala fin	a rescondons
a bocins	a mala fòrça	a rofle
a bon dreit anar	a malas endeveras	a semals
a bonas	a malas	a temps
a boudre	a manats	a temps e léser
a butidas	a mièg estrós	a tengut
a cap de camin	a molons	a tira-mandil
a cavalhons	a non poder mai	a tira-pel
a chicas e micas	a òrbas	a tira-qui-pòt
a cocolons	a palpas	a tòrt e a travèrs
a dreit fil	a pam de gat ⁶⁴	a tot astre bon astre
a ferratats ⁶⁵	a pams	a tot pols
a fièch	a pas de gat ⁶⁶	a totas fins
a foc e sang	a passadas	a tròsses
a fuchas a fuitas a fugas	a pè ranquet	a tustas e bustas
a galesc	a pès junts	a uèlhs vesents
a glops	a pica-cotèl	a viravòut
a grapas ⁶⁷	a pipa-redòla	al crabimè
a gratipautas	a plaser	al mai córrer ⁶⁸
a l'amagat	a plec	al sarrat
a l'espèra	a plec de braç	

B

braç e braç
bri per bri

C

camba aicí, camba alà
cap e cap
cap e cul
cap e tot

D

d'abausons
d'aboca-dents⁶⁹
d'abocons

de caire
de cap en cima
de caps

de pautas
de per fòrça
de per rire

62 N.E.: «Expressament».

63 N.E.: «En abondància».

64 N.E.: Fòrça apròp.

65 N.E.: En aranés «a farrats».

66 N.E.: Damb precaucion.

67 N.E.: A quate pautes.

68 N.E.: En aranés ei «ath mès córrer».

69 N.E.: En aranés hè «de bocadents».

d'aise ⁷⁰	de coa d'uèlh	de pès ⁷¹
d'amagat	de contunh	de pic
d'ausida	de còp	de pic o de pelada
d'en darrièr	de culs	de pòst a fin
d'en primièr	de dreit	de raca-còr ⁷²
d'escondons	de fregada	de rèiruèlh
d'escotons	de galís	de rescondons ⁷³
d'esquinas	de garèl	de rescòst
d'estrós en estrós	de genolhons	de ressabuda
d'un cap a l'autre	de grapas	de reverseta
dapàs ⁷⁴	de grat	de sòbras
de badas	de gratipautas	de son sicap
de bat en bat	de léser	de tras en tras
de biais	de letz	de tust en bust
de biscaire	de mal esquis	de verai
de boca enjós	de mors	del cap als pès
de boca ensús	de nases	
de bon	de nonent	

E

en escarlimpant
en esquifa
en flòta
en un cloc d'uèlh

F

en un virat de man
en unas
en volum

forra-borra

L

lo cap primièr

M

mot per mot

N

nas e nas
ni entant ni enquant
ni pauc ni pro

P

pauc a pauc
per bas
per bona espècia
per compàs
per escasença⁷⁵
per förça

per fortuna
per malastre
per mesura
per naut
per òps
per òrta

per rason
per sobras
per subrepés
per talastre
per tot jamai
pòts e pòts

70 N.E.: «Doçament».

71 N.E.: «Dret», «de pès».

72 N.E.: «A contracòr».

73 N.E.: «D'amagat».

74 N.E.: «Doçament».

75 N.E.: En aranés hè «per escadença».

S

sens cap ni centena
sens chuc ni muc⁷⁶
sens fin ni pausa

5 [140] Advèrbis afirmatius, negatius, dubitatius e optatius

ò, òc, òi

Adverbi d'affirmacion que respond a una interrogacion afirmativa.

— Venes?	— Creses que vendrà?
— Ò.	— Ò.

Dins los parlars meridionals, lèumens ò respond a tu, mentre que la forma respectuosa o plurala es renfortida per *ben*:

— Venètz?	— Cresètz que vendrà?
— Ò-ben.	— Ò-ben.

Çaquelà, d'una faiçon generala lo renfortiment de l'affirmacion es frequent sens qu'aja una valor especiala; es atal qu'òm tròba: *ò-ben*, *ò-plan*, *ò-ben-ò*, *ò-ben-plan*, *ò-ben-tant*; *ò-ben-aquò*.

Abans de li dire *òc-ben*. (Vermenosa)

— Sabètz per qué vene, vesin? Fa la Guiralha.	
— Òc-ben, vesina. (Vermenosa)	

— Vas a Mende?	— Aquò te vai?
— Ò-ben.	— Òc-ben.

Aimàvem mai, *òc-ben-ò*... (Teatre de Besiers).⁷⁷

si

Es emplegat dins las responsas a de questions negativas.

— Avètz pas d'argent?	— L'as pas vista?
— Si n'avèm.	— Que si.

76 N.E.: Sense valor.

77 La lenga parlada emplega sovent lo gallicisme *oui* coma forma respectuosa, conven de la regetar. Dins la lenga parlada, las formas precedentas donan las variantas seguentas: /opé/, /ombé/, /oubé/, /aubén/ per *òc-ben*; /opacà/, /apacò/ per *òc-ben-aquò*; /opetòn/ per *òc-ben-tant*, dins los parlars septentrionals. Dins los grops *que ò*, *que òc*, l'iatus amena /quiò/, /quiòc/, /tiò/.

Pòt encara servir a renfortir l'afirmacion.

Los justes an pas besonh de se convertir, *si-ben* los pecadors. (Besson)
Se los que ieu dic non son en aqueste país, *si* son ben en qualche autre
rialme. (Galhard)

Ni vinagre, ni pebre a mi non fèron mal, e *si* fèc ben lo mèl qu'es una li-
quor doça.
Aquò *si* qu'es bèl.
Ara *si* que serà malaut.

Lèumens, *si* es renfortit de la faiçón seguenta: *si-ben*, *si-plan*, *si-ben-si*, *si-ben-aquò*, *si-ben-talament*.

Dins las responsas i pòt aver repeticion del verb(e) de la question.

— Mèstre, vos n'anètz pas!
— Si-ben-aquò, me'n volí anar. (Besson)

— Comprenes pas aquò?
— Si-ben.

— Aquò es pas l'enfant de Josèp?
— Si-ben-talament. (Besson)

— Mi saupràs pas cossí s'apelava?
— Si-ben o sabe.

— As pas ausit?
— Si ai ben.

— Coridon es vengut.
— Non es pas?
— Si es ben-si. (Teatre de Besiers)

— Se non ven pas, ela n'o deu pas far.
— Si fa ben, se de jo non se vòl pas trufar. (Corteta)

— Non respond res.
Si farà ben, benlèu⁷⁸.

ja

Servís a donar mai de fòrça a l'afirmacion.

Ah! ja fa 'na brava susada. (Forés)

78 L'influéncia del francés a introduit la forma /si fet/ per *si fait*, del tot condemnabla.

Ja ne farà penitença. (Birat)
Menjola ja venguet a Bramajam ... sièis meses après.
Ara, ja compreni tot.

ben

A la meteissa fonccion que *ja*.

Veses *ben* que t'escota pas. | *Ben* t'ausi. | Caldrà *ben* que pague.

Pòt èsser renfortit: *ben-si*, *ben-plan*.

- Se nega!
- Pensatz.
- Fa *ben-si*! (Vermenosa)

plan

Equival a *ben*.

Vòli plan que demòres. | Caldriá plan que paguès.
Aquò es plan çò que demandatz. | Plan que o faguèt.

que

Lo Fois. emplega sovent lo *que* enonciatiu per renfortir las frasas afirmativas coma en gascon.

Atal *qu'es*. E puès *que* trucam. Aquel *que* mentirà.

Aquels exemples equivalon al lengadocian normal:

Atal es. E puèi trucam. Aquel mentirà⁷⁹.

[141] non

Representa la negacion de la vièlha lenga d'Òc. L'usatge ancian subsistís encara dins un grand nombre d'expressions.

Qui *non* fotja quand pòt, fotja pas quand vòl.
Qui *non* mòstra, *non* vend.
Non sai que far.
Fau mai que *non* pòdi.

Sovent *non* es completat per un mot negatiu: *pas*, *ges*, *gaire*, *jamai*, *cap*, *degun*, *nat*, *mai*, *enlòc*, *tanpauc*, etc.

79 N.E.: Aguest que enonciatiu ei emplegat en aranés.

Non ven pas me veire. (Jansemin)
Aquò *non* li fasiá *pas* freita. *Res non* pòt lo distraire. (Langlada)
L’òm *non* vesíá *nat* crum. (Jansemin)
Jamai non oblidaretz. (Langlada)
Non i pensèt mes (Fois.)
Non èm *ges* a Tarascon (Fois.).

Dins la lenga modèrna, la negacion *non ... pas* se reduís lèumens a *pas*.

Avèm *pas* d’argent. | Anirem *pas* enlòc. | N'aurem *pas* gaire. | Ne vesi *pas* cap.

Non servís dins las responsas negativas.

— Venes? — <i>Non.</i>	— Vos disi <i>de non.</i>
— Venes <i>pas</i> ? — <i>Non.</i>	— Vos disi <i>que non.</i>

Non pòt èsser renfortit en *si-ben-non*.

— M’acompanharetz?
— *Si-ben-non.*

Òm tròba encara *non pas*.

— M’acompanharetz?
— *Non pas.*

Cal senhalar tanben los advèrbis afirmatius ò-*ben-plan*, ò-*plan*, emplegats ironícamenter, e qu’equivalon a una negacion.

— Ne volètz?
— Ò-*ben-plan*⁸⁰.

aitanpauc, atanpauc, tanpauc

Vendràs pas, ieu *tanpauc*.
Cresi pas qu’el *tanpauc* siá plan rasonable.
Atanpauc o sauretz pas.

[142] **benlèu**

Sinonim(e)s: *bensai, saique, tanplan, qui sap, si cal, còmpar*.

⁸⁰ *non* a una forma respectuosa manlevada al vièlh francés *nenil*, tremudat en *nani*. Al nòstre vejaire, cal emplegar exclusivament *non*.

Compausats: *benlèu-ò*⁸¹, *benlèu que ò*; *benlèu si*, *benlèu que si*, del meteis sens; *mai benlèu*, *ò-ben benlèu*, *bensai ò*, *bensai si*, *bensai que ò*, *bensai que si*, *bensai que non*; *saique ò*, *saique si*, *saique non*, *tanplan benlèu*.

Aicí qualques exemples d'aquelles divèrsas formes dubitatives:

Benlèu vendrà.

— Cresètz que venga? — *Benlèu*.

Bensai l'avètz vist.

Saique n'aurà pas.

Elis parlan *çompar* de l'enfantet aimable. (Godolin)

Tanplan los atraparem.

Tanplan benlèu ne trobarem.

Se cal los veirem.

Benlèu si qu'arribarem a l'ora.

Los veirem *qui sap*.

Ò-ben benlèu que me'n vau⁸².

per talastre

Sinonim(e)s: *per escasença*, *per còp d'astre*, *per astre*, *per aventura*, *per asard*.

Si *per talastre* trobavi una topina plena.

Per escasença poiriatz me donar la man?

de verai

Sinonim(e)s: *de bon*, *a de bon*, *a de bonas*, *amens*, *de segur*.

Aquelas expressions servisson a expremir lo doble.

Vendràs *de verai*?

Sai pas s'*a de bon* lo veirem.

De segur tornaretz?

N'avètz pas amens.

[143] ja

Advèrbi optatiu, servís a expremir un desir o un vot. Dona lo compausat *ja-tant-de-bon*.

Ja n'aguèsse un sadol!

Ja sàpia tot!

Ja-tant-de-bon la vegèssi lèu!

Ja que lo diable l'arrapèsse!

81 N.E.: En aranés «dilhèu òc».

82 *Benlèu* se pronòncia /bélèu/, *bensai* /béssai/ dins los parlars orientals, /béssè/ en Cent. e Fois., /çòmpar/ format de l'arcaïc *çò'm par* (/sampa/).

baste

Baste que venga!
Baste que lai foguèsse anat!
Baste lo veja lèu!
Baste qu'ajam de pan!
Baste plòga!
— S'aguèssem d'argent! — Baste.
Baste me volguès ieu! (Besson)

B Preposicion

1 [144] Preposicions atòns

a

Presenta las formes vulgaras seguentas davant vocala: /az/, /an/ que devon pas èsser admeses dins la lenga escrita. /az/ se tròba un pauc pertot: /az el/, /az aquel/, /az Òlt/, /az Aude/, /az Albí/, /az Eva; /an el/, /an aquel/, /an un/. Cal escriure:

A el. | A aquel. | A Òlt. | A Albí.

Los parlars septentrionals assordisson *a* en /o/, /oz/, /on/.

amb

Presenta tot una tièra de formes vulgaras sovent tonicas: /am/, /an/, /amb/, /ab/, /amb/, /ambé/; /am/, /amé/, /dam/, /dan/, /damb/, /dambé/, /om/, /on/, /omb/, /ommé/, /ombé/, /emb/, /embé/, /emé/, /em/, /en/.

La lenga literària deu emplegar *amb* dins tots los cases, qu'es la forma catalana escrita e que se tròba ja dins las *Leys d'amors*.

Amb los capets dels dits. (Valés)
Li n'a sacat amb lo baston.
Desempegatz los dets amb d'aiga. (Peiròt)
Se barrèt dins un cambreton amb sa femna. (Vermenoza)

Dins aquells exemples, *amb* se pronòncia /am/, /an/, segon la consonanta que sièc; naturalament, *amb* repareis davant vocala.

Aquela preposicion deriva del latin APUD, devengut *ab* en vièlh occitan.

de (del lat. DE)

Presenta pas cap de particularitat. Cal senhalar la preposicion compausada *da* (*de + a*). Ex. La paura Pinata vièlha *da* Besac (Besson).

Òm retròba la meteissa combinason dins *davegadas*, *dapàs*, *dadernan*, etc.
Òm tròba encare: *a de*, *de per*, *d'en*.

A de bon. | De per còr. | D'en tèrra. | D'en palun.

en (del lat. IN)

En Provença. | En Fois. | En risent. | En plorar.
En plana. | En palun. | En Orlhac. | En Agde. | En cap. | En bistòrt.

per (del lat. PER)

Per pigresa. | Per caritat. | Per la fam e los cans, lo lop sòrt del bosc.

Per Nadal. | Per sègas. | Per un percut, cent recobrats.

Per talastre. | Per naut. | Per òrta. | Per rire.

Davant vocala, *per* pòt se cambiar en *pr'*:

per amor = pr'amar⁸³

per aquò = pr'aquò

per aquí = pr'aquí

per amont = pr'amont

Dins la prononciacion negligida, *per la* se tremuda en /pel-la/.

2 [145] Preposicions tonicas

abans

Abans vendémias. | Tornarà *abans* la nuèit.

aici, aquí

En composicion amb *ve*, imperatiu de la segona persona del singular de *vés*er, donan: *vaici*, *vaquí* o *vaci*, *vaquí*; òm tròba tanben l'arcaic *velà*. L'interposicion d'un pronom fornís de formas coma: *ve-l'aici*, *ve-l'aquí*, *ve-t'aici*, *ve-t'aquí*, etc. Amb *veja*, imperatiu manlevat al subjonctiu del meteis verb(e), òm a: *vejaici*, *vejaquí*, e amb los pronoms: *veja-l'aici*, *veja-l'aquí*, *veja-t'aici*, *veja-t'aquí*, etc. Lo verb(e) *garar* forma una autra tièra: *garaici*, *garaquí*, *garatz-aici*, *garatz-aquí*; *gara-l'aici*, *gara-l'aquí* o *gar-l'aici*, *gar-l'aquí*; *garatz-l'aici*, *garatz-l'aquí*, *garatz-nos-aici*, *garatz-nos-aquí*, etc.

Lo verb(e) *aver* dona las formas mens correntas: *aquí as*, *aquí avètz e aquí a*.

Aici ton paire. | *Aquí*-lo. | La *vaici*. | *Vaquí* ton fraire. | *Ve-t'aquí* tot.

Vejaici las condicions. | *Veja-l'aquí*.

Aquí avètz vòstre argent. | *Aquí l'as* que canta.

Aquí avètz per cossí se vei de flòts d'argent.

Aquí a la fèbre. | *Aquí a* l'ors. | *Aquí nos a* partits plan naut.

83 N.E.: Aguesta ei era soleta forma d'apostrofacion de *per* que s'emplegue en aranés.

Garaicí ton fraire. | *Garatz-aquí* çò qu'avèm.
Gar-t'aquí fresc. | *Garatz-los-aici* qu'arriban.

après

Sinonim(e)s: aprèp, apròp.

Après la mòrt, lo jutjament. | *Après* la mort, lo mètge.
Après aver dinnat. | *Aprèp* la messa.

Formas vulgares: /aprètz/, /aprèsso/.

cap

Davant los mots començant per *a*, aquela preposicion s'emplega sola, mentre que dins los autres cases es seguida de *a*.

Cap aval. | *Cap* aquí. | *Cap* aquel.
Cap a Narbona. | *Cap* a Nadal. | *Cap* a tu.

Sinonim(e)s: *vèrs* (/bès/, /bas/, /bos/); *devèrs* (/debès/, /debàs/, /debòs/); *dèus* (/daus/, /dàus/, /dor/, /dors/), qu'es una contraccion del precedent.

Vèrs l'ostal. | Me'n vau *devèrs* mon fraire. | *Dèus* la pradariá.

Compausat: *Capval*.

Se getèt *capval* lo pont.

cò de

Sinonim(e) dins los parlars septentrionals: *chas*. Las doas formas derivan del lat. CASA.

Vai-te'n *cò del* fornièr.
Cò del Lanas, *cò de* Blanc. | *Cò del* fabre.
A *cò de* mon paire. | En *cò de* nosautres. | *Chas* lo fustièr.

En quelques autres parlars coneisson *a ciò de*, *en ciò de*⁸⁴.

Me'n vau *a ciò de* Peiret. | *En ciò de* caduna. | *En ciò sieu, en ciò de sieu, en ciò nòstre, en ciò de nòstre*.

Convén de defugir lo gallicisme *chez*.

84 N.E.: Aguesta forma ei fòrça viua en aranés.

contra

Totis son contra ieu. | L'aiga batiá contra la paret. | Demòra contra la glèisa.

darrièr, darrèr⁸⁵

Sinonim(e)s: *tras, detràs*.

Darrièr eles. | *Darrèr* lo castèl. | *Tras* la paret.
Detràs lo mestre, se fai la figa.

davant

Davant la pòrta. | *Davant* s'anar jaire.

Sinonim(e)s: *denant*.

deçai, deçà

Deçà la montanya. | *Deçà* la paret.

delai, delà

Deçà com *delà* monts. (Perbòsc) | Tant *delà* l'aiga que deçà l'aiga.

demest

Sinonim(e)s: *abarreja*.

Aime las rabas *demest* las trufas. | *Abarreja* las flors.

dès⁸⁶

Dès uèi. | *Dès* sortir de la vila.

Sinonim(e)s: *entre, tre*.

Entre venir. | *Entre* aver dinat. | Tre l'alba.

despuèi, despuòi

Formas vulgaras: /despèi/, /despèis/, /despièi/, /despèissos/, /despiòi; /desempèi/, /desempeis/, /desempièi/, /desemPIOI/; /dempèi/, /dempèis/, /dempìèi/, /dempòi/, /empiòi/; /desespèi/, /desespiòi/; /dendespèi/.

85 N.E.: En aranés ei era madeisha forma.

86 N.E.: En aranés s'emplegue era forma «des de».

Despuèi quora. | *Despuèi* alavetz.
Despuèi qual sap lo temps. | *Despuèi* vendémias.

dins

Sinonim(e): *dedins*.

Dins la glèisa. | *Dins* pauc d'oras.
Dins terra. | *Dedins* Megara. (Galhard)

dreit o drech

Drech lo mièg. | *Dreit* la pòrta.

enfra

Es arcaïc.

Enfra terra ('dins las tèrras'). (B. Floret)

entre⁸⁷

Sinonim(e)s: *entram*, *entremièg*, *entremitan*.

Entre cap e còl. | *Entre* dents. | *Entre* quatre uèlhs.
Entre totis o acabarem. | *Entre* tot deman.
Entremièg la pòrta e la finèstra. | *Entram* los dos rivals.
Entremitan dels verds avaus. (Langlada)

envèrs

Es dur *envèrs* los autres. | Soi simple *envèrs* el. | *Envèrs* vos serai quiti.
Envèrs d'un ne pondriá dos. | *Envèrs* d'anar aquí, aniriá endacòm-mai.

environ

(*En*)*viron* miègjorn. (Vermenosa)

fins

Sinonim(e)s: *d'aquí a*, *entrò*⁸⁸.

Fins ont lo conglac fai muralha. (Langlada) | *Fins* ara.
Per agandir *fins* a la tòca. (Langlada) | *Fins* a un liard.
Catava lo terraire *d'aquí a* mièg sèrre.

87 N.E.: Tot e qu'en aranés enes darrers ans s'emplegue fòrça *enter*, cau desestimar-la e prioritjar *entre*.

88 N.E.: Condò emplegaue era forma *entò*.

Sacs plens *d'aquí a la còrda*. (Galhard)
Entrò aquí. | *Entrò* alà. | *Entrò* a el.⁸⁹

fòra

Sinonim(e)s: *defòra, enfòra*.

Fòra l'ostal. | *Fòra* la vila. | *Defòra* lo vilatge. (Peirot) | *Enfòra* lo país.

jos

Sinonim(e)s: *dejós, sot, sota, devat*.

Jos l'aiga. | *Dejós* lo pont. | *Devat* dos amorièrs. (Jansemin)
Sota lo tech. | *Sot* la flassada.

malgrat

Malgrat ieu. | *Malgrat* sos parents.

mejançant

Lo tenguèron quiti *mejançant* lo pagament d'una soma de trenta liuras.

otra

Es una forma pauc usitada, mai que mai literària.

Otra mar. | *Otra* lo sac, n'i as encara una mesura.

part

Sinonim(e)s: *exceptat, franc, fòra, levat, tirat, son que*.

89 La forma /juscós/ generalament emplegada dins lo lengatge vulgar, malgrat que li ajan volgut cercar una etimologia occitana, es un simple gallicisme aparegut en Lengadòc amb lo francés. Òm pòt observar que los tàxtes ancians de las divèrsas regions vertadièrament bloses de tota influéncia francesa emplegan de formes coma *fins*, *d'aquí a*, *entrò*, o de formes derivadas.

Fins, utilizat exclusivament pel catalan literari modèrn, es estat conegit dins totas las regions occitanas del Bearn a la Provença; a donat las formes seguentas: /fin/, /fins/, /finque/, /finques/; es actualament corrent dins los parlars orientals.

D'aquí a, formacion de l'anciana lenga, es utilizat dins totas las regions. Sos nombroses derivats, sovent crosats amb *de o dins*: /daquia/, /daquio/; /denquier/, /denquios/, /dinquio/, /dinquios/, /dinco/, /dincos/; /enquier/, /enquios/, /inquier/, /inquios/, /enco/ Rgt.; /dünquier/, /dünquios/, /düncos/, /düsquier/ Fois.; /düsco/ Rgt.; /dequier/, /düntio/ Fois.).

Entrò encara conservat en Gasconha, Roèrgue e Albigés dona las formas vulgares: /entrà/, /entròs/, /dentrò/, /dentròs/, /düntrò/, /düntròs/, /jüntrò/.

Cal senhalar encara *entà* en usatge dins las regions vesinas de la Gasconha: Estornuda *entà*'ls cèls.

Part la pesca de mar. (Galhard) | *Part* de o donar, podiá pas far mai.
(*Ex*)ceptat ieu que disiá que l'ah èra una pestà. (Galhard)
Tot es aquí, *franc* de la pòta (Langlada).
A fait de tot *fòra* de ben. | Avèm de tot, *levat* d'argent.
Tirat los amics de nòstre vesinatge. (Jansemin)
El pòt far tot *son que* lo mal (Amilhà).

pendent

Sinonim(e): *durant*.

Pendent aquel temps. | *Durant* la messa.

près

Sinonim(e)s: *arran, ran, còsta, decòsta, prèp, prop, ras*.

A Peiregòrs, *près* del muralh. (B. de Born) | Èran *près* de Tolosa.
Près d'aquel comptador. (Alibèrt) | *Arran* la font. | Demorava *ran* la glèisa.
Còsta la tuta del rat. | *Còsta* la pòrta. | *Decòsta* lo riu.
Prèp d'una mai. (Jansemin) | *Prèp* de Tolosa. | *Ras* Tolosa. | *Ras* terra.

segon

Sinonim(e): *sequent*.

Segon l'ase, cal lo bast. | *Segon* l'opinion comuna. (Godolin)
Seguent l'usatge.

sens

Formas vulgaras: /ses/, /sense/, /senso/, /sans/, /sanse/, /sanco/, /sons/.

Sens comparason. | *Sens* poder parlar.⁹⁰

sus

Sinonim(e)s: *dessús, sobre, dessobre, dessubre*.

Sus la pòrta de la glèisa. | *Sus* la nuèit.
Subre la tèsta. | *Subre* jorn.
Sobre aiga. | *Dessobre* lo pont.

tenant

Sinonim(e): *tocant*.

⁹⁰ Los vièlhis escrivans emplegavan regularament: *sens, sense, ses* (Godolin, Galhard, Amilhà, etc.). Aquelas formas subsistisson gaire qu'en gascon. La forma francesa *sans*, que cal defugir, a pres una granda extension.

Demòra tenent la glèisa. | L'ostal tocant lo pont.

[146] Aicí l'enumeracion de las principales locuciones prepositivas del lengadocian:

A

abans de	al dejós de	al près de
a biais de	al dessús de	al ran de
a cap de	al detràs de	al ras de
a causa de	a l'empr'aquí de	al revèrs de
a dich de	a l'encontre de	als environs de
a fin de	a l'encura de	al sortent de
a fòrça de	a l'endarrièr de	a mens de
a la broa de	a l'entorn de	a mòda de
a la mercé de	a l'excepction de	a mòr de
al cap de	al fons de	a poder de
al costat de	al lòc de	a prepaus de
al darrièr de	al long de	a posita de
al davant de	al mièg de	a rasís de
al deçà de	a l'òrle de	a travèrs de
al delà de	al prèp de	

D

damont de	decòsta de	de paur de
daval de	de faïçon a	detràs de
de biais a	Dieu-mercé	
de cap a	de mercé a	

E

encontre de	en fàcia de	en lòga de
en dedins de	en fait de	entretant de
en defòra de	en fòra de	
en despièch de	en lòc de	

F

fàcia a	G
	gràcies a ⁹¹

L

luènh de

M

mercé a

P

partent de	per a fin de	pel mejan de
pè de	per amor de	per quant a

⁹¹ N.E.: En aranés ei «gràcies a».

pel fait de
pel mal de

per fin de
per tal de

pr'amor de

Q
quant a

R
ran de
ras de

C Conjonccions

Òm pòt devesir las conjonccions en coordinativas, demonstrativas e subordinativas, malgrat que se pòsca passar de las unas a las autres per de grases gaireben insensibles.

1 [147] Coordinativas

a Copulativas

e

Lo gat *e* lo gos. | Ritz *e* plora. | Partís sulcòp *e* torna lèu.

e mai, mai

Ieu *e mai* tu, i anarem. | Dona a manjar al gos *mai* al gat.

entre ... e

N'i aviá 150 *entre* morts *e* nafrats. | *Entre* segar *e* escodre aguèrem fòrça trabalh.

b Disjunctivas

o

Lo gat *o* lo gos. | Manja *o* dòrm. | *O* ieu *o* tu, nos i cal anar.

entre ... o

Entre los unis *o* los autres, lo roïnarà.

c Disjunctivas negativas

ni

N'ai pas de pus polida *ni* de pus cara.

N'aviá *ni* paire *ni* maire.
Ni non viu *ni* non crèba.
N'auretz en vòstra possession *ni* aur, *ni* argent, *ni* moneda dins vòstras cenchas. (Cubaines)

ni mai

Ai pas vist ton paire, *ni mai* ta sòr.
Vos encaminètz pas devèrs los gentils, *ni mai* dintretz pas dins las vilas dels Samaritans. (Cubaines)

d Alternativas

ara ... ara

Sinonim(e)s: *quora ... quora; un còp ... un còp.*

Ara ritz, ara plora.
Quora la un, *quora* l'autre me venon véser.
Un còp plòu, *un còp* nèva.

siá ... siá

Siá la maire, *siá* la filha son sempre enfinestradas.

2 [148] Demonstrativas

a Continuativas

de mai

Plan lo seguèron e el los gariguèt totes, *de mai* lor comandèt de lo far pas conéisser. (Cubaines)

e mai, mai

Lo mestre aguèt pietat de son sirvent e lo remandèt, e mai li abandonèt sos deutes. (Cubaines)
Fòrça tiran profièch de pro bestial salvatge, car els manjan lor carn, s'abilhan de lor pèl, *e mai* se medecinan encara de lor fèl. (Galhard)

encara, encara mai

Per tant qu'aquests turments sián grànds, *encara* ne veiretz de pejors (Opuscle del XVⁿ s.).
Soi estat costrent de far aquest [libre] per las tirar de *sopçon, *encara* serà grèu a fòrça gents d'o creire. (Galhard)

puèi

E plangiá mai quand non sabiá nadar, aquò d'aquí èra ma pus grand pena; puèi aviá paur qu'un dalfin o balena me trobèsson. (Galhard)

b Insistentas

e mai, mai

La vòli, *e mai* l'aurai.
Se metèron tres per portar un teule, *mai* lo copèron.
T'amagas, *e mai* te vesèm.
Non sabián res sus ela, *e mai* cadun l'aimava. (Jansemin)

c Consecutivas

donc, doncas, adonc, adoncas

Quitèm *doncas* lo mal que nos an fach los autres, se nos volèm que Dieu nos perdone nosautres. (Galhard)
Aimatx qu'òm parle franc? Cal *doncas* o vos dire.
Començatz *donc*, al nom de Dieu, de remplir d'un frami de farda e sotana e subrepelís, per revertar pas una sarda. (Peiro)

tanben, aitanben

Ieu ai pietat d'aquel pòble, car n'a tres jorns que me seguisson e n'an pas res manjat, *tanben* los vòli pas remandar dejuns. (Cubaines)

mas

Sinonim(e): *mas que*.

d Adversativas

mas

Sinonim(e): *mas que*.

De rimas ieu aviá en lenga de ma maire, *mas* pas un sol ardit per pagar l'*emprimaire. (Galhard)
Venguèron pas solament de mercé el, *mas* tanben per veire Lazar. (Cubaines)
«Se te lavi pas auràs pas part amb ieu»; Simon Peire li diguèt: «Senhor, non pas los pès solament, *mas* encara las mans e mai lo cap». (Cubaines)

Avèm plaça, a l'ostau, per arrucar la nòra, *mas que*, per los bornhons n'avèm brija defòra (Pagès)⁹².

çaquelà⁹³

Autras formas: *caquelai*, *çaiquedelai*.

Paire, salva-me d'aquela ora; e *çaquelà*, per aquela ora ieu soi vengut.
(Cubaines)

Sonhat que foguèt pels uns e pels autres amb la forca e lo forcon; *ça que de lai* se'n tiret lo paure òme.

pasmens (/paimens/, /pamens/).

Èra plan malaut, *pasmens*, se n'es tirat.

pr'aquò, per aquò

Sabi que sètz la familia d'Abraham, e *pr'aquò* cercatz a me far morir.
(Cubaines)

amb aquò, amb tot aquò

Ai los genolhs nosats, las cambas enrelhadas..., *amb aquò*, l'estomac es bon (Peirot).

totun⁹⁴

Avètz pas gaire d'argent, *totun* me'n poiriatz prestar.

ni per tot

Me'n voliá plan gardar, *ni per tot* me'n penedi fòrt. (Besson)

ent⁹⁵

Es una forma arcaïca.

Ent es ben retengut de cadenas de tor, se dels fòcs d'un regard ela non lo fiuleta. (Godolin)

92 Formas vulgares: /mès/, /mos/, /mas/, /mai/.

93 N.E.: Alibèrt e d'auti propòsen es formes *ca que là*, *çai que lai*, *çai que de lai*.

94 N.E.: Fòrça viu en aranés.

95 N.E.: «Mèslèu».

puslèu (/püleu/, /pelèu/)

Es pas burèl, *puslèu* tira sul ros.

sinon, sinon que, son que⁹⁶

Non manjavan sinon milh e favas. (Filomena)

Las viandas non se devon prene sinon coma las medecinas. (Galhard)

Non cal pas parlar sinon quand l'auca pissa. (J. Recherches)

Non figurava autra causa senon que l'arbre de la crotz. (Mistèris)

Non pas que sián estats al país de Piemont ... senon qu'en Lengadòc.
(Galhard)

O farà son que quand pòsca. (Galhard)

Sens aver res a metre jol caissal, son que çò qu'atrapas tot còp de refais-sal. (Alibèrt)

Los autres n'auràn pas son que de las curalhas. (Pagès)

Que ne podètz vos dire a son desavantatge? — Autra causa sinon que son doari a crescut (Corteta).

e Explicativas

car

E se ieu non fau rimas de tant de sòrtas, aquò d'aquí n'es pas a falta de cabal, *car* ieu n'ai lo plen cap. (Galhard)

Ieu voldriá fòrt fugir de mon país, *car* Jèsus Crist nos a dit la vertat, qu'a son país, òm n'es res presat. (Galhard)

Partètz d'aici, *car* es pas mòrta. (Cubaines)⁹⁷

96 Los exemples que citam mòstran l'evolucion de *sinon* en *sinon que* jos l'influéncia de *sinon que* precedissen un vèrb o *benlèu* tanben de *non ... que, res ... que*. Cap al segle XVI, *sinon que* se contracta en *son que*, e jos l'influéncia analogica de la desinéncia adverbiala finís per donar /sun-co/, /suncos/. La vertadièra natura de la conjoncció essent demembrada, la conjoncció *que* es tornarmai apounduda e òm obten: /suncas que/. Ex.:

Ne tirèt pas res *sonca* de plors. (Besson) | Te dirai pas d'autra novèla, *soncas que* davant-ièr lai tremblàvem de paur. (Peyrot) | E tròba pas res dins la vida de son atleta, *son que* qu'èra lo filh d'un onèste borgés. (Alibèrt)

Aquellas formes son francament barbaras, val mai emplegar *son que*, *sinon que*, e encara melhor *sinon*:

Ne tirèt pas res *sinon* de plors. | Te dirai pas d'autra novèla, *sinon que* tremolàvem de paur.

97 Los gramaticas fan lèumens de *car* una conjoncció de coordinacion, malgrat que plan sovent pòsca èsser substituïda per *per çò que* o *que*, que son de conjonccions de subordinacion.

3 [149] Subordinativas

a Objècte

que

En fòra de son ròtle de conjoncció d'objècte, *que* pòt ocupar las fonccions mai divèrsas e servir encara a formar amb los advèrbis e las preposicions un grand nombre de conjonccions compausadas.

Causa:	Demòra <i>qu'ai</i> besonh de tu.
Fin:	Escota! <i>Que</i> te diga aiçò.
Consequència:	Me tarridava, <i>que me'n calguèt</i> anar.
Temps:	Partiscas pas <i>que</i> non siá tornat.
Objècte:	Voli que m'escotes.
Condicion:	Liurarai pas lo blat <i>que</i> non me paguen comptant.

b Causa

per çò que

Sinonim(e)s: *perque, per çò quand* (arcaïc), *quand, per tal que, per tant que, amor que, per amor que o pr'amor que, mercé que, de mercé que, Dieu-mercé que, de çò que, de çò quand* (arcaïc).

Aule sirvent, ieu t'ai abandonat totes tos deutes *per çò que* m'as suplicat.
(Cubaines)

I vau pas *perque* me cal demorar aici.

Cal que ieu vos demande perdon, *per çò quand*, miserable d'Augier, vos
soi estat un pauc trop mensongièr. (Galhard)

Pensant, *quand* èra blanc, que foreà una pèira. (Galhard)

Al falconièr doni los uèlhs, *per tal que*, s'el pèrd los aucèls, los trobarà ...
car mai valon quatre uèlhs que dos. (Galhard)

L'esperit èra pas encara donat, *per tant que* Jèsus èra pas estat encara glo-
rificat. (Cubaines)

Agachava plus cap d'aucèl ... *amor que* tot aquò ... n'èra qu'aucelum
d'apr'aquí (Perbòsc).

Mai los que son confirmats joents la recebon amb avantatge, *per (a)mor
que* son pus innocents. (Amilhà)

Lo paure se gratava *mercé que* se prusiá (Peirot).

Totes èran estasiats de sa doctrina *de mercé que* parlava amb poder. (Cu-
baines)

Poguèron pas *Dieu-mercé que* son ora èra pas arribada. (Besson)

Non m'an pres a mi mas *ardas ni *monturas ... *grand mercé que* non n'ai.
(Galhard)

com, coma

Coma es tan dolent, l'avèm estacat.

puèi que, puòi que, pus que

Sinonim(e)s: *ja que, perque*.

Jamai per aquel òme òm ne sauriá trop faire, *puèi qu'en tot e pertot se mòstra nòstre paire.* (Peirot)

Ja qu'es coma aquò, cal pas mes musar.

Perque aital me vira, vos demandi la permission d'ajudar al cosinièr.
(Besson)

estant que

Sinonim(e)s: *dès que, del moment que*.

Cossí atal ne serà, *estant que* coneissi pas d'òme. (Cubaines)

Estant que sètz Nòstre Sénher, pervesissèts qu'aja totjorn un croquet de pan. (Besson)

Vau pas a cò del fabre, *dès que* lai devètz anar.

Del moment que t'agrada, compra-lo.

vist que

Per la qual causa, cascun de vos se deu ben deliberar de venjar aquel otratge, *vist que* batalham per la Glèisa. (Crosada)

a causa que

Sinonim(e): *a fauta que*.

Ieu l'aimi *a causa qu'es* crestiana. (Galhard)

Non pòdi ges estudiar plan la nuèch a fauta que n'ai pas per crompar de candèla. (Galhard)

c Fin

a fin que

Sinonim(e)s: *per fin que, per a fin que, per tal que, amor que, per amor que, per que*.

Al carretièr doni lo grais *a fin qu'engraisse* sovent l'ais. (Galhard)

Per a fin de n'ausir pas trop, li'n demandèron pas mai. (Besson)

Qu'auçatz tant vòstra votz *per fin que* l'òm vos auja? (Corteta)

Demorèt dins una vila apelada Nazaret, *per tal que* foguès complit çò qu'an dich los profètas (Cubaines).

Alavetz, li menèron los mainats, *amor que* lor impausès las mans. (Cubaines)

*Diguèbon pas res *per (a)mor que* venguèsset.
Los cal plan noirir *per que* sián bèls.

de paur que

Sinonim(e): *de crenta que*.

Te tendrai per las patas de darrièr *de paür que* venguèsses a limpar. (Besson)

d Consequéncia

tant ... que

Tant me'n diguèt *que* m'entantinèt.

Riguèt *tant que* ne plorava.

Èra tant long que non podiá véser la fin. (Mistèris)

de tant que

Podiá pas virar la lenga *de tant qu'èra* seca. (Besson)

talament ... que

Es *talament* bèstia que se pòt pas mai.

La trufariá aluquèt ben *talament* l'orguèlh del fabre que ne perdèt lo carabiròl. (Besson)

Lo trobèrem pas, *talament* que creguèrem qu'èra partit.

aital ... que

Aital los tuava *que* paucs n'escapavan. (Crosada)

a fòrça que

Sinonim(e): *de fòrça que*.

Jo me fondi de pena, a fòrça que m'escoi. (Corteta)

De fòrça qu'èra vièlh, el aviá blanc lo pel. (Galhard)

tant mai ... que

Sinonim(e): *encara mai que*

Vendèt *tant mai* car lo bestial que i aguèt mai de compraires e mens de vendeires. E l'anhèl se trapava urós. *Encara mai qu'amb* de talas favors ... èra amistadós. (Langlada)

e Concession

encara que

Sinonim(e)s: *encara ben que, com ben que, en tot ben que, tot ben que, pr'aquò que, e mai, mai, e mai que, plan que.*

Encara qu'el siá fach en lenga d'Albigés, de vos dar passatems el non restarà gaire. (Galhard)

Vòstres quatre rimaires, qu'*encara ben que* ieu los aja apelats laires, non m'ajan a querelar. (Galhard)

Aital cal que ieu mòria, *com ben que* lo morir es un passatge escur. (Galhard)

Tot ben que ieu pòrte testimòni d'ieu meteus, mon testimòni es vertadièr. (Cubaines)

Pr'aquò que o vòlgas, sai pas se o farem.

Pasmens en vila es pas mau vista, *e mai* non pòrte autorn dau front l'ensenha que l'orgüölh requista. (Langlada).

E *plan que* l'enveja d'esser la primiera a'l veire li botès la prusèra al cap dels dits, embarrèt l'estug.

E mai que demorès solet, Joanòt languissiá pas dins aquesta vida. (Besson)

quand

Sinonim(e): *e mai.*

Quand *siguès pas qu'una feda que tombès dins una sompa lo jorn del sabat, la ne sortiriatz. (Besson)

E mai n'aguèsse, ne donariá pas.

per tant que

Per tant que faga, arribarà pas d'ora.

Lo rèsta tant que nos agradès, nos es pas necessari. (Besson)

Tan paures que *siguèm, avèm totjorn quicòm. (Besson)

Per tanplan que se compòrte, serà pas aprovat.

malgrat que

Malgrat qu'aja fait una gròssa secada, lo blat a espigat.

quora que⁹⁸

Quora que *morgan, aniràn totes al Paradís. (Froment)

98 N.E.: «En moment que».

cossí que

Sinonim(e): *coma que*.

Cossí que tot ane, caldrà s'adobar.

Coma que tot ane, lo cal contentar (Teatre de Besiers).

f Condicion

si, se

S'avètz la pateta blanca, fasètz-la-nos veire. (Besson)

Se venguès a morir, que fariam? (Delpy)

S'aguèssi fach jogar las dents, quand furgalhàvetz ma garganta, ont ne seriatz? (Alibèrt)

si non

Sinonim(e)s: *si que non, si que de non*.

Coita-te, *si non* me'n vau.

Benlèu, apuèis, la figuièra portarà frucha, *si que non* la coparàs. (Cubaines)

autrament

Botan pas tanpauc lo vin novèl dins los oires vièlhs, *autrament* los oires s'asclan. (Cubaines)

mas que, mai que

Sinonim(e)s: *mai, amb aquò que*.

De blat non siá question, ieu te'n balharai pro, *mas que'l* tornes l'estiu. (Galhard)

En pauc de temps, *mai* non mòria, ne veireiz, se Dieu plai, la fin. (Sage)
Amb aquò que me lo tornes, te lo prèsti.

a mens que

Pòdes partir, *a mens que* t'estimes mai demorar.

exceptat que

Sinonim(e)s: *fòra que, part que, levat que*.

Aicí vau far carrar mos motons e mas fedas, *exceptat que* de mestre ieu cambie a mièg mai. (Peirot)

Ses pertant vos fisar d'obtenir quaucomet ... *fòra que* Florimon espòse la Filipa. (Corteta)

sinon que, son que

Senon qu'el o faça, jamais autrament non se farà. (Mistèris)
Non es permés a alcun extrangèr ni abitant del present lòc de bastir ... en
lo puèg del dit lòc ... *sinon que* siá en plaça assignada. (Escossens)
L'enveja jamai non lo pica que l'òm lo veja *damb la pica, son que calga
donar l'assaut dessús un rable de lebraut. (Godolin)
Degun non pòt dintrar *son que* siá Marrapic. (Alibèrt)⁹⁹

a condicion que

Trabalharà a condicion que lo paguetz.

sens que

Pòdi pas far res sens que o volgatz.

per en cas que, en cas que

Ne prenguèt *per en cas que* n'aguèsse besonh.

g Manièra

coma, com¹⁰⁰

Sinonim(e): cossí (interrogatiu).

Fasètz coma voldretz. | Vesètz cossí s'es adobat.

segon que

Segon que semenarai, a la mòrt reculhirai. (Amilhà)¹⁰¹

de biais que¹⁰²

Sinonim(e)s: *de manièra que, de faiçon que, de sòrta que.*

99 Dins la lenga modèrna, òm a agut l'evolucion: /sinon que/ → /son que/ → /sonca/ → /soncas/ → /soncas que/:

/Qual ne prufitarió, sunco sió la pulalho/ (Alibèrt). /Ba pudèm pas fa suncos que le mestre ba bolgo/.
/Soncas/, /soncas que/ son a defugir.

100 N.E.: En aranés s'emplegue es dues formes.

101 Cal defugir /selon que/ qu'es un gallicisme.

102 N.E.: «De manèra que».

Tot s'es passat *de biais qu'ai* pas vist degun.
Los estaquèrem *de sòrta que* poguèron pas descapar.

coma si

Me soveni d'un pecat vièlh e me'n vau confessar coma se n'èri segur.
(Besson)
Lo vesíà coma se i foguès estat.

h Comparason

coma, com

Ai fach coma fèc un pagés. (Galhard) | Coma las pomas, una gasta l'autra.

atal coma

Renaisserem *atal coma* fa lo froment. (Galhard)
Coma canta l'abat, *atau* respond lo clergat.
Atal coma tu fas, jo farai. (Amilhà).
Coma Moisés quilhèt lo serpent d'aram dins lo desèrt, *aital* deu èsser
quilhat lo Filh de l'òme. (Besson)¹⁰³

tant coma

Jamai non m'an dat *tant coma* fèretz. (Galhard)
Tanplan pecan aquí, *coma* o fasèm tots. (Jansemin)
S'èra *tant ganhiu coma* es plasent. (Langlada)
Tan lèu dich *coma* pensat, *tan* lèu fach *coma* dich. (Besson)
Li serai *tan* lèu *coma* tu. (Besson)
Capòts! Pas tant coma creiriatz. (Alibèrt)¹⁰⁴

tant mai que, tant pus que

Totis plan resolguts ... de vendre la vida *tant pus car* que poiriam (Delpy).
Vèni *tant puslèu* que poiràs.

103 *Aital* o *atal* se reduís sovent a *tal*. Ex.: Vos o disí tal coma es.

104 *Tant* pòt se construire amb *que*, malgrat que siá una forma pus modèrna e mens característica: Que torne *tant que* volrà. (Besson)

Tant pòt aver la forma *aitant* o *atant*:

Aitant vau la mèrda coma l'argent. | A tant me'n doni ieu del mal qu'an dich de mi, coma s'el me caliá dins un bon lièch dormir. (Galhard)

mai ... mai

Sinonim(e)s: *al mai ... al mai, del mai ... del mai, d'ont mai ... d'ont mai, en mai ... en mai, entre mai ... entre mai.*

Pòt arribar qu'un dels dos *mai* siá substituit per *pus* o *mens*, o ben encara que l'un dels mots de renfortiment *al, del, d'ont, en, entre* siá suprimit.

Mai n'a, mai ne vòl.

Al mai mèrda òm bolega, al mai pudís.

D'ont mai n'i a, d'ont mens pesa.

En mai som abeurat, en mai mòri de set. (Amilhà)

D'ont puslèu çai vendrà, mai aurem d'eritièrs. (Besson)

Pus amics de l'ivèrn, d'ont mai èra *missant. (Besson)

Al mai jura, en mens lo cresí.

En mai ganha, en mens despensa.

Entre mai s'espadís, entre mai ven polida. (Teatre de Besièrs)

En puslèu partiràs, en puslèu plaser me faràs.

tant ... tant

Tant ne plòu, tant n'eissuga.

tant mai ... tant mai

Coma per *mai ... mai*, òm pòt aver *tant mai ... tant pus*, o invèrsament, *tant mai ... mai, tant pus ... tant pus, tant mai ... tant mens.*

Tant mai fa fred, tant mai bevon.

Tant puslèu descamparà, tant mai de plaser nos farà.

Tant mai n'i a, tant mens vau.

mens ... mens

Dona las meteissas combinasons amb *al, del, d'ont, en, entre e tant.*

Mens manja, mens vòl manjar.

En mens ganha, en mens despensa.

i Temps

quand

Quand siatz aicí, monsenhor de Gordon, el cal que ieu vos demande perdon. (Galhard)

Partirem quand plourà pas mai.

quora

Es interrogatiu e dins qualques parlars equival a *quand*.

Sai pas *quora* tornarà.

Ieu demòri *quora* l'aganida mòrt prenga l'ora per me clucar. (Godolin)

Tot jorn estau pensatiu, *quora* mon nas grata lo tieu. (Godolin)

Vendrem *quora* vos agradarà.

alavetz que

Sinonim(e)s: *alara que*, *aladonc que*.

Arribèrem *alara que* partiam.

Acabèrem la junta *alavetz que* lo solelh se colcava.

*Aladonc qu'*es lo temps de la caça. (Sage)

abans que, davant que

Partís *davant que* venga.

Fa un signe de crotz per *abans que* sòrt. (Delpy)

Cal tancar l'estable *abans que* lo caval escape.

après que

Sinonim(e): *aprèp que*.

Partiguèron *après que* foguèt arribat.

mentre que

Sinonim(e)s: *dementre que*, *entretant que*, *entre que*, *mentretant que*, *en atretant que*, *de çò que*, *demest que*, *entremens que*, *entretemps que*, *del temps que*, *pendent que*, *durant que*.

Cal sarrar l'anguiala, *mentre qu'*òm la ten.

Empachatz-o, *dementre que* podètz. (Corteta)

*Dementre qu'*es aquiu pòdes li parlar.

Aprofechem-ne *entretant qu'*i sèm.

Entre que la molhèr non me fa pont d'empach. (Galhard)

E *mentretant qu'*elis fan tala e tala causa, la boalha pel prat se repausa. (Godolin)

De çò que ma man l'alisava, clinchava las aurelhas.

Demest que l'alba se levava. (Rigal)

*Entremens qu'*eran aquí, lo temps de l'enfantament foguèt complit. (Cubaines)

Que farem, *entretemps que* lo solelh s'abaissa? (Corteta)

Del temps que parlas, nosautres trabalham.

Durant que viu. (Amilhà)

dès que

Sinonim(e)s: *entre que*, *tre que*.

Dès que siá vengut, lo veiretz.

Lo melhor secrèt ... es de segar los blats *entre que* son madurs. (Peirot)

tanlèu que

Sinonim(e)s: *incontinent que, quand e quand que, tal ponch que*.

Tornarai passar *tanlèu que* poirai. (Besson)

Quand e quand que l'an tirat. (Galhard).

Incontinent que puëis los laissaretz. (Galhard)

Tal ponch que l'a virada.

Tanlèu que es sovent substituit per *tanlèu coma*:

Quitan lor espasa e lor lança *tanlèu coma* an sentit lo Ramelet Mondin.

(Godolin)

Tanlèu coma èra de léser. (Vermenosa)

puslèu que

L'òm vei qu'un (a)poticari el daura las pelluras *puslèu que* n'o fa pas las doças confituras. (Galhard)

Te pagarai *puslèu que* non pensas.

fins que

Sinonim(e)s: *entrò que, d'aquí que, d'aquí a que, d'aquí a tant que, fins a tant que, d'aquí tant que*.

L'estrigòssa *fins que* barran las cledas. (Langlada)

Aquò durèt *d'aquí qu'arriba* un vacairiu. (Langlada)

De l'auba totes los matins *d'aquí tant que* la nuòch negreja. (Langlada)

Comandèt d'anar chaufar ... aquela travada de fèrre ... *d'aquí que* serià roja.

Aquò durèt *entrò que* forèt nuèch¹⁰⁵.

despuèi que

Sinonim(e)s: *despuòi que, desempuèi que, dempuèi que*, etc.; *d'ençà que*.

L'avèm pas vist *despuèi que* partiguèt.

Desempuèi que l'avèm, ne sèm contents.

tant que

Nos aurem d'enemics *tant que* lo monde visca. (Galhard)

Tant qu'aurà santat e jòia (Besson).

¹⁰⁵ Las formas *juscas que, duscas que*, devon èsser descaçadas coma de gallicismes.

tot cop que

Tot còp que per parlar se levava al *parquet (Peirot).
Cal profechar *tot còp que* se pòt.

coma

Coma Jèsus corriá còsta la mar de Galilèa, vegèt dos fraires. (Cubaines)¹⁰⁶.

D Interjecció

[150] Las interjeccions son de mots brèus e rapids qu'exprimisson un sentiment de gaug, de dolor o d'aversion, un avertiment, un ordre o una salutacion. Equivalon a una proposicion elliptica. Son formadas quora de sons, quora de paraulas manlevadas a las divèrsas parts de la Gramatica.

- 1 Gaug: *a, a a, è /è/, òi /òi/, mon Dieu.*
- 2 Dolor: *ai, a, oi /úi/, ailàs, las, ai paure, ben paure, ai mon Dieu, paure, paure de ieu.*
- 3 Estabosiment: *òi /òi/, a, ten /té/, ò /à/, e ben, Jèsus, bon Dieu /budiu/, fotre, otre, terré, garten /gartè/, vietdase /biéddase/, a tè Dieu, tròn /tròn/, sauta-Dieu.*
- 4 Aversion: *au, òu, aló /alú/, istó /istú/, bè /bè/, apara-lo.*
- 5 Menaça: *Dieu garde, res non me tenta.*
- 6 Malcontentament: *avalisca, Dieu me damne, diable siá, diable mena, al diable, diantre, diausse, mala sòrt, lo tròn que te cure, lo fòc me creme, fòc del cèl me cremès.*
- 7 Indiferéncia: *rai, aquò rai, rai d'aquò tant piès.*
- 8 Satisfaccion: *tan mièlhs, tan melhor, Dieu mercé, baste mai.*
- 9 Desir: *Ja, ja tant de bon, baste, si plai a Dieu, visca.*
- 10 Ironia: *Ja, ò-plan, ò-ben, baste, tanplan, pecaire, bèl mal, diable, agà, fa ben si, per ma fe, per aquesta arma, per ma bona.*

106 Una bona part de las conjonccions compausadas amb *que* pòdon lo suprimir, sobretot dins los parlars septentrionals:

Tanlèu lo vegeron, foguèron suspreses bèlament. (Cubaynes) | Davant lo solaç non s'es passe, totis non seràn pas contents. (Amilhà) | Quand e quand òm m'a dich qu'èretz dins Montalban, ieu n'ai volgut falir de vos venir trobar. (Galhard)

Las meteissas conjonccions pòdon se construir amb l'infinitiu:

Se confessèt davant morir. (Besson) | Estant vos coneïsser, s'es mesfisat de vos. (Besson) | Se plorava dempuèi tres jorns, sens degun lo poder consolar. (Besson) | Davant partir, diguèt a Clarissa... (Besson) | Tanlèu lai èsser, trai lo dosilh d'un tinèl. (Besson) | Ont as tu demorat, despuèi non t'aver vista? (Corteta) | Après manjar, partirem.

- 11 Interpellacion: *au, èu /èu/, ou, è /è/, èp /èp/, e ben, l'òme, la femna.*
- 12 Excitacion: *i, u, zo /zu/, cho /chú/, arri, iò /iò/, òu, dau, anem (/anén/, /ané/), vai, tèn /tè/, a tu, ardit, tira, tiratz, issa.*
- 13 Avertisments: *ara, ara va, gara, garatz, veja, vejatz, aquí-o, aquí-lo, gara-davant, gara-darrièr, apara.*
- 14 Òrdes:
- Bèstias:
    - cavals: *òu* (per los far arrestar), *i* (per los far marchar), *arrèr, arrièr* (per los far recular), *bití, biò /biò/ o ò-u-iò /öüyò/, iuò-u /iuò-iü/* (a dreita, a esquèrra);
    - buòus: *iè, ça* (per los far marchar), *pro /pru/, cessa* (per los far arrestar), *arri* (per los far virar), *arrèr, arrièr, rièr* (per los far recular);
    - cats: *minon, minet* (per los cridar), *fu, fut* (per los caçar);
    - gosses: *aici, tèn /tè/* (per los cridar), *aló /alú/, defòra* (per los caçar), *davant, darrèr* (pels gosses de tropèl);
    - polalhas: *petits, petitas* (per las cridar), *cho /chú/* (per las caçar);
    - aucas: *bèlas* (per las cridar);
    - tirons: *lirons* (per los cridar).
  - Personas: *chut, calha, calhatz* (per las far calhar), *està-siau /estassiau/* (per las far tenir tranquil·les), *la, pro /pru/, fòra, defòra, dedins, viafòra* (alarma), *al lop, a la bessa, paua-bèla* (doçament), *aviat, lèu-lèu; para, para-te.*
- 15 Salutacions: *bon jorn, bon ser o sera, bon vèspre, bona nuèit, bon viatge, bonis camins, bon coratge, bona santat, a la bona salut o santat, a-Dieu, a-Dieu-siatz (/adissiatz/ o /adessiatz/), a-Dieu-plan, a-Dieu-siatz-plan, Dieu vos garde, Dieu vos ajude, al reveire, mercé, grand-mercé, plan-mercé.*

FIN DEL PRIMIÈR VOLUM

P
ORTADA DERA
GRAMATICA ORIGINAL
DE 1935

AQUESTA «GRAMATICA OCCITANA» DE MESTRE LLUÍS ALIBERT, HA ESTAT IMPRESA ALS TALLERS GRAFICS DE LA «CASA DE CARITAT» DE BARCELONA. HA TINGUT CURA DE L'EDICIÓ, JOSEP CARBONELL I GENER, DIRECTOR DE L'«OFICINA DE RELACIONS MERIDIONALS DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA». L'HA FINANÇADA EN JOAQUIM CASES-CARBÓ, PATRICI MERITISSIM, PROTECTOR MAGNÍFIC DE LA «SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS»

LOÏS ALIBERT

DIPLOMAT SUPERIOR D'ESTUDIS MERIDIONALS DE L'UNIVERSITAT DE
TOLOSA. SECRETARI GENERAL DE LA «SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS».

GRAMATICA OCCITANA

SEGÓN LOS PARLARS LENGADOCIANS

GRAFIA E FONETICA - MORFOLOGIA

1935

SOCIETAT D'ESTUDIS OCCITANS
TOLOSA